

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Ondřej Purchart

Vikinské osídlení Britských ostrovů

Viking settlement of the British Isles

Praha 2019

Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Poděkování:

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu mé diplomové práce, doc. PhDr. Václavu Drškovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky a rady, které mi při vypracování práce poskytoval. Dále členům bakalářského semináře vedeného panem docentem za jejich podněty. A také všem, kteří mě v průběhu psaní podporovali.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. 1. 2020

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky):

Vikingové; vikinská doba; Britské ostrovy; Anglie; Irsko; 9. st.; 10. st.; 11. st.

Klíčová slova (anglicky):

Vikings; Viking Age; British Isles; England; Ireland; 9th century; 10th century; 11th century

Abstrakt (česky):

Diplomová práce se zabývá vikinským osídlením Britských ostrovů, přičemž autorovým cílem bylo porovnat do jaké míry se shodují, nebo vyvrací poznatky vzešlé ze tří různých informačních zdrojů – písemných pramenů, archeologie a toponymie. K tomu bylo potřeba písemné prameny zanalyzovat a sestavit přehled současného stavu bádání v oblastech archeologie a toponymie. Následně pak byla získaná data vzájemně porovnána a byl vytvořen co nejkomplexnější obraz vikinského osídlení v oblasti Britských ostrovů. Text je rozdělen na čtyři kapitoly, z nichž každá se zabývá jednou konkrétní geografickou oblastí v rámci Britských ostrovů (sever Britských ostrovů, Irsko, ostrov Man a Anglie). V rámci jednotlivých kapitol jsou pak pokaždé aplikovány výše uvedené postupy a na závěr jsou zhodnoceny hlavní výstupy plynoucí z vypracování dvou stěžejních výzkumných otázek. Zároveň závěr předkládá shrnutí věcí společných a odlišných v těchto oblastech. Celkově se tak práce snaží vytvořit souhrn v současnosti dostupných poznatků o tomto aspektu dějin vikinského období a vnést do něj nový pohled.

Abstrakt (anglicky):

This master thesis deals with the Viking settlement of the British Isles, and author's goal was to compare to what extent do data from the three different sources of information – written sources, archaeology and toponymy – agree or disagree with each other. To do that, it was necessary to analyse the written sources and compile the overview of the current state of knowledge in archaeology and toponymy. The acquired data were then compared with each other and together they created as complex image of the Viking settlement of the British Isles as possible. The text is divided into four chapters, each of them deals with a different geographical area of the British Isles (the northern part of the British Isles, Ireland, Isle of Man and England). In each of these chapters the above-mentioned procedures are applied and in the concluding chapter the main outcomes of the two major research questions are summarized. Also the things that are common or different between these geographical areas are summed up in the last chapter. In general, the author tries to propose an overview image of currently available knowledge about this aspect of the Viking Age history.

Obsah

Úvod	7
Metodologie práce	13
1. Severní ostrovy, Hebridy a Skotsko	19
1.1. Analýza písemných pramenů.....	22
1.2. Poznatky z archeologie	26
1.3. Jazyk a kultura	32
1.4. Závěr	35
2. Irsko	38
2.1. Analýza písemných pramenů.....	40
2.2. Poznatky z archeologie	43
2.3. Jazyk a kultura	49
2.4. Závěr	51
3. Man	54
3.1. Analýza písemných pramenů.....	55
3.2. Poznatky z archeologie	56
3.3. Jazyk a kultura	59
3.4. Závěr	61
4. Anglie	62
4.1. Analýza písemných pramenů.....	64
4.2. Poznatky z archeologie	71
4.3. Jazyk a kultura	75
4.4. Závěr	78
Závěr	80
Bibliografie	85
Přílohy	90

Úvod

Vikingové jsou obzvlášť v dnešní době skutečně oblíbeným tématem v popkultuře a u laiků s povrchním zájmem o středověk. Pro mě jsou ale Vikingové a vikinská doba obecně předmětem dlouhodobého studia. Obrazu nájezdníků, včetně Vikingů, jsem se věnoval už ve své bakalářské práci a nyní bych rád vikinské téma posunul ještě dál, konkrétně k vikinskému osídlení Britských ostrovů, jelikož historie této oblasti v dané době je mi blízká. Ačkoliv je téma vikinského osídlení na Britských ostrovech velmi dobře zpracované, vytyčil jsem v této práci dva výzkumné cíle, jež se v dosud vydaných monografiích zabývajících se touto oblastí téměř neobjevují. V rámci vypracovávání této práce byly použity tři na sobě nezávislé zdroje informací, z nichž lze sestavit obraz vikinského osídlení na Britských ostrovech: písemné prameny, hmotné prameny a místní názvy (toponymie).

Prvním cílem výzkumu je jejich analýza a srovnání toho, nakolik se poznatky z nich vycházející shodují, nakolik se doplňují, či nakolik si protirečí. V rámci druhého cíle se pokusím o sestavení co nejkonkrétnějšího obrazu vikinského osídlení, tak jak vyplývá ze zpracování dat v rámci prvního cíle. S ohledem na předchozí studium a znalosti tématu jsem stanovil několik předpokladů. Vikinské osídlení pravděpodobně bude v rámci Britských ostrovů vykazovat spíše společné znaky a tři porovnávané zdroje informací by se měly vzájemně potvrzovat. Důvodem, proč má smysl takovouto práci vytvářet, je ten, že odborné monografie jsou buď úzce zaměřené a věnují se jen jednomu typu informací (například archeologii v Irsku) a nesrovnávají tyto poznatky s druhými dvěma¹, nebo jde o obecné monografie, které vikinskému osídlení Britských ostrovů věnují jen část svého obsahu a podávají spíše všeobecný přehled, aniž by autoři data podrobili analýze a srovnání. Tato práce se tak primárně pokusí vnést do studia vikinského osídlení na Britských ostrovech tento málo využívaný přístup na základě vybraného vzorku nejdůležitějších pramenů a monografií.

V první řadě považuji za vhodné vyjasnit některé základní pojmy, s nimiž bude následující text pracovat ve větší míře – Vikingové, Britské ostrovy a vikinská doba, což je časový rámeček vymezující dobu, jíž se tato práce bude věnovat. Mohlo by se zdát, že pojem Vikingové není potřeba blíže vysvětlovat, protože jde o pojem široce rozšířený i mezi laickou veřejností. Opak je ovšem pravdou, protože obzvlášť právě představa laické veřejnosti často podléhá stereotypům vzešlým z popkultury (beletrie, seriály, filmy), které ovšem s Vikingy, jak o nich mluví dnešní historiografie, nemají mnoho společného. Velmi zjednodušeně si tak dnes většina lidí pod pojmem Viking představí krvelačného zarostlého barbara v rohaté přilbě, který

¹ Výjimkou je práce Davida Wilsona o Manu – viz s. 12.

připlul na dračí lodi se záměrem loupit, znásilňovat a vraždit. Naprostým nesmyslem jsou pouze ony oblíbené přilby s rohy. Tato představa vznikla v době romantismu na základě archeologických nálezů rituálních přileb, ale v boji je nikdy nenosili. Rohy na přilbě by totiž byly pro samotného nositele spíše nebezpečné, a pokud už tedy vikinský nájezdník nějakou přilbu měl, byla to přilba kónického tvaru s nánosníkem, nebo takzvanými „brýlemi“, které chránily celou horní polovinu obličeje. Co se týče loupení, vraždění a znásilňování, není pochyb, že všechny tyto činnosti Vikingové prováděli, nebyli v tom však ve své době žádnou výjimkou a v krvelačnosti si často nezdali se svými oběťmi.

Ani historici se ovšem plně neshodnou na tom, koho přesně pojmenování *Vikingové* označuje. Už jen samotný význam toho slova je dodnes předmětem debat. Někdy jsou to „obyvatelé fjordů“², jindy zase „bojovníci, nájezdníci, či námořní lupiči“.³ Existuje i často zmiňovaná teorie, že slovo *viking* označovalo loupeživé výpravy a Severané tedy na *viking* jezdili a sami se tak nazývali *vikingar*.⁴ Opravdový význam se ovšem, i kvůli neexistenci písemných pramenů pocházejících od samotných Vikingů, nejspíš nikdy nedozvíme. Faktem ovšem je, že v kronikách a jiných narativních pramenech, které sepsali autoři pocházející ze zemí, na které Vikingové útočili, se označení *Viking* neobjevuje. Pro jejich pojmenování jsou používána různá jiná přízviska: *Dánové*, *cizinci*, *pohané*, *piráti* a další, často dosti hanlivá.

Na tom, že označení *Viking* by mělo být používáno pouze v souvislosti se Skandinávci, kteří se vydávali na loupežné výpravy mimo Skandinávii, se ovšem historikové shodnou. Pokud je ovšem Viking pouze ten, kdo se účastní nájezdu, jak potom nazývat takového Vikinga, který se následně v cizí zemi usadil? Přestane tak být Vikingem? Pokud ano pak by se tato práce měla spíše jmenovat *Skandinávské osídlení Britských ostrovů v době vikinské*. Většina autorů odborné literatury ale používá pojem *Viking* jako souhrnné označení obyvatel Skandinávie v takzvané vikinské době (v anglosaské odborné literatuře *the Viking Age*, v německé *der Wikingerzeit*). K této zjednodušující variantě se přistupuje v zájmu větší srozumitelnosti a stejně je používáno i v této práci. Tento odklon od významové přesnosti je (podle mě) omluvitelný vzhledem k tomu, že pojem Viking evokuje v lidech mnohem jasnější představu než Dán, Nor či Švéd žijící v 9. století.

Již zde bylo zmíněno časové období nazývané jako *doba vikinská*. Ta je vymezena koncem 8. století a přibližně polovinou 11. století. Počátek není těžké určit, protože první

² *Vik* = severský název pro fjord.

³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích a pevnině*, Praha 2017, s. 10.

⁴ BANCKOVÁ, Claudia, *Vikingové*, Praha 2018, s. 20.

nájezd, o němž hovoří prameny a který toto období odstartoval, je vyplnění ostrovního kláštera Lindisfarne na severu Anglie v roce 793. Nájezdy pak na Britské ostrovy nepravidelně pokračovaly s kolísající intenzitou po dalších více než 200 let. Výrazně složitěji se ovšem stanovuje přesný konec tohoto období, protože vikinské aktivity ustávaly v celé Evropě i v různých částech Britských ostrovů v jiné době. Na Britských ostrovech navíc potomci Vikingů i dále žili, ale není úplně jasné, kdy už o nich jako o Vikinzích hovořit nelze. Za posledního Vikinga je často považován norský král Harald III. Hardrada.⁵ Ten si nejprve vydobyl slávu na východě službou u ruského knížete Jaroslava Moudrého a následně velením slavné varjažské gardě, elitní jednotce byzantských císařů. Po návratu do rodného Norska vybojoval trůn a v roce 1066 uspořádal vojenskou výpravu s cílem usednout na anglický trůn, to už se ale nejednalo o typický vikinský nájezd. Tato výprava navíc Haralda stála život, neboť padl u Stamford Bridge v bitvě s anglickým králem Haroldem Godwinsonem⁶, pouhé tři týdny před bitvou u Hastings. Vikinská aktivita jako taková ovšem reálně skončila již na počátku 11. století, po nástupu Knuta Velikého⁷ na anglický trůn. Hraničním datem vikinského působení na Britských ostrovech tak v této práci bude rok 1042, kdy bez dědice zemřel Knutův syn Hardiknut⁸.

Geograficky je pak tato diplomová práce vymezena oblastí Britských ostrovů. Jedná se o souostroví v severním Atlantickém oceánu, do nějž patří ostrovy Velká Británie, Irsko, Man a souostroví Hebridy, Orkneje, Shetlandy a Normanské ostrovy v kanálu La Manche. Tyto pak vytváří dva politické celky – Spojené království a republiku Irsko. Kapitoly práce jsou vymezeny právě geograficky: sever Britských ostrovů, Irsko, ostrov Man a Anglie. Toto rozdělení vzniklo na základě vzdálenosti mezi jednotlivými oblastmi a jejich vzájemné nezávislosti. Ačkoliv předpokládám, že osídlení by v rámci Britských ostrovů mělo být spíše podobné, tak lze zároveň usuzovat, že pokud se nějaké rozdíly najdou, tak vyniknou právě tímto rozdělením. Zásadní je ale také položit si otázku, proč se na Britských ostrovech Vikingové usazovali. Odpověď na ni nalezneme prakticky v každé monografii věnované obecně Vikingům. Jejich autoři se shodnou na dvou primárních důvodech. Jako hlavní příčinu udávají přelidnění a také nedostatek žen ve Skandinávii v té době. Druhý důvod spatřují v čilých obchodních stycích v oblasti Severního moře, které mohly vzniknout již před obdobím vikinských nájezdů. Díky nim by Vikingové mohli mít znalosti o Britských ostrovech a jejich

⁵ Norský král v letech 1046–1066.

⁶ Anglický král v roce 1066.

⁷ Král anglický, dánský a norský, žil v letech 985–1035. Více viz kapitola 4.

⁸ Král anglický a dánský, žil v letech 1018–1042.

výhodách. Udávána bývá ještě klimatická změna vedoucí ke zmenšení orné půdy, pro tuto možnost ale podle modernějších monografií neexistují důvěryhodné důkazy.⁹

Jedna velká oblast není v této práci vůbec zpracovávána, a to Wales. Přestože i v něm byly v 9. a 10. století zaznamenány vikinské nájezdy a na velšském pobřeží byly nalezeny vikinské hroby, tak s výjimkou nepřesvědčivých náznaků o krátkodobém osídlení ostrova Angelsey na severozápadě Walesu neexistují žádné důkazy, které by navozovaly dojem, že se zde Vikingové usídlovali.¹⁰ Ze studia toponymie ale vyplývá, že Wales byl pro Vikingy minimálně důležitým orientačním bodem na námořních obchodních trasách mezi Irskem, Chesterem a Bristolem. Velká část topografických objektů sloužících k námořní orientaci, jako jsou například ostrovy (Angelsey, Ramsey, Skockholm nebo Gateholm) totiž dodnes v angličtině nese v upravené podobě jména, která jim před více než tisíci lety dali právě Vikingové.¹¹ Na samotném území Walesu se sice nacházejí i místní názvy, které by mohly znamenat existenci vikinského osídlení, ale pravděpodobně jde jen o názvy vytvořené potomky Vikingů, kteří do Walesu přišli poté, co Wales ve druhé polovině 11. století dobyli Normané.¹² Jak je tedy vidět ve Walesu není dostatek důkazů, jež by alespoň naznačovaly vikinské osídlení, a není nutné se mu v této práci věnovat. Stejně tak se zde nezabývám Normanskými ostrovy, které sice do Britských ostrovů geograficky spadají, ale politicky patřily spíše ke kontinentu, protože je ovládali normandští vévodové.

Kritika písemných pramenů a jejich edic bude provedena v následující kapitole, proto jen několik poznámek na okraj. V případě latinsky psaných pramenů byl v zájmu zrychlení výzkumu použit původní latinský originál i překlad do angličtiny (některé použité edice obsahovaly rovnou obě verze textu). V případě ság, jejichž originální text vznikl jen v severštině, a některých textů v irštině jsem byl nucen se spolehnout jen na anglické překlady.

Dále pak bylo využito množství monografií a článků. Jako nejužitečnější se ukázaly přehledové monografie zabývající se vikinskou tematikou. K prvotnímu zorientování v problému a vymezení cílů a předpokladů této práce posloužila hlavně monografie Philipa Parkera *The Northmen's Fury: A History of the Viking World*¹³ z roku 2015. V rámci samotného výzkumu jsem čerpal z knihy s názvem *Viking Expansion Westwards*¹⁴ od Magnuse Magnussona vydané roku 1973. I přes starší datum vydání se ukázala jako nedocenitelná,

⁹ Viz BRONDSTED, Johan, *Vikingové: Sága tří staletí*, Praha 1967, s. 19–22; BANCKOVÁ, s. 23–25.

¹⁰ Viz REDKNAP, Mark, *Vikings in Wales: An Archaeological Quest*, Cardiff 2000.

¹¹ LOYN, Henry, *The Vikings in Wales*, London 1976, s. 25.

¹² REDKNAP, s. 19.

¹³ PARKER, Philip, *The Northmen's Fury: A History of the Viking World*, London 2015.

¹⁴ MAGNUSSON, Magnus, *Viking Expansion Westwards*, London 1973.

protože se v ní autor zaměřuje čistě na vikinské výboje západně od Skandinávie, a tudíž poskytuje velmi dobrý základ, který pak bylo možno doplňovat novějšími poznatky. Dále monografie Holgera Arbmána nazvaná jednoduše *The Vikings*¹⁵. Pracoval jsem s jejím druhým vydáním z roku 1970. Na rozdíl od Magnussonovy práce je tato více zaměřená na Vikingy všeobecně a Britským ostrovům věnuje jen jednu kapitolu. I tak obsahuje některé podstatné informace, které pak již novější práce nezmiňují. To samé platí i pro monografii *The Viking Achievement: The Society and Culture of Early Medieval Scandinavia*¹⁶ od Petera Footea a Davida Wilsona. Ta byla také vydána roku 1970, ale obsahuje mnoho podnětných poznatků k archeologii a toponymii. Jak je vidět, pocházejí všechny ze 70. let minulého století, avšak novější přehledové publikace se Britským ostrovům věnují jen okrajově a pro tuto práci se tak příliš nehodí. A pokud vím, monografie zaměřená čistě na Britské ostrovy neexistuje žádná.

Dále jsem často pracoval s kolektivními monografiemi. V první řadě *The Viking World*¹⁷ z roku 2012 editorů Stefana Brinka a Neila Price. Celá kniha je rozdělena na několik částí a každá obsahuje tematické články, z nichž jsem se zabýval jen těmi z části věnované vikinské expanzi. Dalším cenným zdrojem informací jsou sborníky vydávané u příležitosti takzvaných Vikinských kongresů (*Viking Congress*), které se konají každé čtyři roky a na nichž odborníci přednášejí své příspěvky ke společnému širšímu tématu. Tyto příspěvky pak vycházejí v knižní podobě. Tato práce čerpá ze sborníků patřících k 7.¹⁸, 9.¹⁹, 13.²⁰, 15.²¹ a hlavně 16.²² kongresu.

Využíval jsem i studie úzce zaměřené na konkrétní téma, například jen na archeologii nebo toponymii. Mezi ně patří kniha Iana Armita *The Archaeology of Skye and the Western Isles*²³ z roku 2002, která se, jak už název napovídá, zabývá archeologickými nálezy na Hebridách. Zajímavý úhel pohledu přinesla i Judith Jeschová, která se v monografii s názvem *Women in the Viking Age*²⁴ věnuje právě vikinským ženám a předkládá velké množství informací k hrobům nalezeným na Britských ostrovech. K toponymii v severní Anglii se velmi

¹⁵ ARBMAN, Holger, *The Vikings*, London 1970.

¹⁶ FOOTE, Peter – WILSON, David M., *The Viking Achievement: The Society and Culture of Early Medieval Scandinavia*, London 1970.

¹⁷ BRINK, Stefan – PRICE, Neil (eds.), *The Viking World*, London – New York 2012.

¹⁸ ALMQVIST, Bo – GREENE, David (eds.), *Proceedings of the Seventh Viking Congress*, Dundalk 1976.

¹⁹ FELL, Christine – FOOTE, Peter et al. (eds.), *The Viking Age in the Isle of Man: Select Papers from The Ninth Viking Congress, Isle of Man, 4–14 July 1981*, London 1983.

²⁰ GRAHAM-CAMPBELL, James – HALL, Richard et al. (eds.), *Vikings in Danelaw: Select papers from the proceedings of the Thirteenth Viking Congress, Nottingham and York, 21–30 August 1997*, Oxford 2001.

²¹ SHEEHAN, John – Ó CORRAÍN, Donnchadh (eds.), *The Viking Age: Ireland and the West: Papers from the Proceedings of the Fifteenth Viking Congress, Cork, 18–27 August 2005*, Dublin 2010.

²² SIGMUNDSSON, Svavar (ed.), *Viking Settlement & Viking Society: Papers from the Proceedings of the Sixteenth Viking Congress*, Reykjavik 2011.

²³ ARMIT, Ian, *The Archaeology of Skye and the Western Isles*, Edinburgh 2002.

²⁴ JESCH, Judith, *Women in the Viking Age*, Woolbridge 1991.

obšírně vyjadřuje i kolektivní monografie *Scandinavian Settlement in Northern Britain: Thirteen Studies of Place-Names in their Historical Context*²⁵ editovaná Barbarou Crawfordovou. Základní a velmi užitečný přehled o vikinských městech v Irsku poskytuje kniha *Walled Towns in Ireland*²⁶ od experta na středověká města v Irsku Johna Bradleyho. Dvě monografie se také orientují i na ostrov Man – *The Vikings in the Isle of Man*²⁷ z roku 2008 od Davida Wilsona, což je jediná monografie, která se snaží o stejný přístup jako tato práce, a dále zprávy z vykopávek několika vikinských mohyl na Manu, které provedl ve 40. letech 20. století profesor Gerhard Bersu, a David Wilson je v roce 1966 vydal.²⁸

Nápomocné byly i články z některých odborných časopisů, konkrétně ze Saga-Book věnujícího se oblasti Orkneji a Shetland, Archeology Ireland a také z The English Historical Review. Několik zajímavých poznatků mi poskytl i populárně naučný časopis Hugin & Munin. Dále jsem už použil jen jednotlivé články, ať už z monografií, odborných časopisů nebo samostatně vydané, a monografie, které s tématem souvisely jen okrajově a z nichž se mi hodilo pouze několik informací. Z těch bych zmínil hlavně *Hledání Černého vikinga*²⁹ od islandského novináře Bergsveinna Birgissona, který se ve své knize pokusil zrekonstruovat život svého dávného předka a poskytl i několik zajímavých poznatků ohledně Vikingů na Britských ostrovech.

Uvědomuji si, že publikací a studií o Vikinzích existuje mnohem více, ale všechny ty výše vyjmenované, z nichž budu v práci čerpat se věnují nejbližší oblasti mého zájmu. Věřím tak, že se mi i s jejich pomocí podaří naplnit na následujících stranách cíle, které jsem si vytyčil.

²⁵ CRAWFORD, Barbara E., *Scandinavian Settlement in Northern Britain: Thirteen Studies of Place-Names in their Historical Context*, London – New York 1995.

²⁶ BRADLEY, John, *Walled Towns in Ireland*, Dublin 1995.

²⁷ WILSON, David M., *The Vikings in the Isle of Man*, Aarhus 2008.

²⁸ BERSU, Gerhard – WILSON, David M., *Three Viking Graves in the Isle of Man*, London 1966.

²⁹ BIRGISSON, Bergsveinn, *Hledání Černého vikinga*, Praha 2019.

Metodologie práce

Při zpracovávání této diplomové práce jsem pracoval na základě několika postupů. Konkrétně analýzy písemných pramenů, kompilace pro sestavení současného stavu bádání a komparace při srovnávání písemných pramenů, archeologie a toponymie. Analýza písemných pramenů vychází v první řadě z kritické četby jednotlivých textů. Pro ni je ale ideálně potřeba znát autora a místo a čas sepsání. Z těchto informací pak totiž lze alespoň odhadnout, v čím zájmu byl text sepsán a vůči komu mohl být autor více či méně kritický. Použil jsem jak prameny zapsané původními obyvateli Britských ostrovů, většinou v latině, tak prameny zapsané samotnými Seveřany. Ty se ovšem původně tradovaly pouze ústně a písemně byly zaznamenány až v průběhu 13. století. Výběr konkrétních textů probíhal tak, že jsem nejdříve přečetl anglický překlad, abych zjistil, zda má smysl se pramenem zabývat – jestli se věnuje mnou zkoumanému období a oblastem na Britských ostrovech. Po vybrání vhodného vzorku pramenů jsem následně pracoval buď s jejich původními verzemi, nebo s anglickým překladem (pokud byl originál ve staroseverštině nebo irštině).

Jeden z nejvýznamnějších pramenů pro dějiny Vikingů na Britských ostrovech představuje *Anglosaská kronika*. Tu sice její autoři zapisovali v anglosaštině, ale s ohledem na mou jazykovou vybavenost, jsem použil manuskript F, který obsahuje i zápisy v latině – konkrétně jeho edici vydanou v časopisu *Mediaeval Studies* ústavu Pontifical Institute of Mediaeval Studies univerzity v Torontu.³⁰ Jako pomocný anglický překlad mi pak posloužil ten z roku 1914 od anglického historika Johna Allena Gilese.³¹ Jde o souhrnný překlad, jež pracuje se všemi variantami manuskriptů, tedy i těmi v anglosaštině, a jelikož manuskript F neobsahuje zápisy ke všem rokům, občas jsem byl nucen odkazovat jen na tuto překladovou edici. Kronika začala vznikat za vlády wessexského krále Alfréda Velikého. Autorství první verze ani žádné další nelze přisoudit nikomu konkrétnímu, ale jistě šlo o člena církve, protože všechny dochované manuskripty jsou svázané s církevními institucemi.³² S ohledem na původní místo vzniku se kronika zabývá primárně dějinami Wessexu, a jelikož právě Alfréd vzdoroval Vikingům nejúspěšněji, věnuje se jim ve velké míře i text kroniky. Zároveň je ale třeba brát kvůli tomuto nepřátelství zápisy o Vikinzích s rezervou, protože jejich autoři jistě neměli důvod psát o svých protivnících příliš objektivně.

³⁰ MAGOUN jr., Francis P., *Annales Domitiani Latini: An Edition*, in: *Mediaeval Studies*, Vol. IX, 1947, s. 235–295.

³¹ GILES, John A. (ed.), *The Anglo-Saxon Chronicle*, London 1914.

³² Viz např. HOWORTH, Henry H., *The Anglo-Saxon Chronicle, Its Origin and History*, in: *Archaeological Journal*, Vol. 65, 1908, s. 141–204.

Další užitečnou kronikou pro anglické dějiny je i *Chronicon Æthelwardi*. Pro její studium jsem použil edici Alisaira Campbella z roku 1962, která obsahuje jak původní latinskou verzi textu, tak anglický překlad.³³ O samotném Æthelwardovi dokonce máme i nějaké informace. Kroniku věnoval své příbuzné Matyldě, abatyši kláštera v německém Essenu, o níž říká, že je potomkem krále Alfréda Velikého, zatímco on je potomkem Æthelreda I., jeho staršího bratra.³⁴ Současní odborníci pak Æthelwarda ztotožňují se šlechticem ze západu Anglie, který podepisoval listiny v letech 973–998 a byl důležitou postavou na dvoře Æthelreda II.³⁵ I k jeho zápisům o Vikinzích je třeba přistupovat obezřetně, protože jeho předkové se s Vikingy často potýkali a za jeho života došlo k obnovení intenzivních nájezdů.

Posledním pramenem, který se primárně zabývá Anglií, je *Historia Regum*. Edici latinského textu této kroniky použité v této práci vydal publikační spolek Surtees Society v roce 1868³⁶ a anglický překlad vyšel již v roce 1853 v rámci osmidílné série překladů anglických pramenů s názvem *Church Historians of England*³⁷. Autorem této kroniky byl Simeon z Durhamu, který působil jako mnich v tamním převorství. Při psaní své kroniky zřejmě čerpal z několika různých zdrojů, přičemž zaznamenal období od počátku 7. století do roku 1129.³⁸ Ani Simeon neměl důvod psát o Vikinzích jinak než negativně, protože mnišskou komunitu, jejímž členem byl, jejich nájezdy v průběhu dějin několikrát postihly. I jeho práce ale při kritické četbě představuje velmi cenný zdroj poznatků o působení Vikingů v Anglii.

Kroniky irského původu jsou původně zapsány v kombinaci latiny a irštiny, ale pracoval jsem jak s originály, tak s překlady. Jednou z nich jsou *Ulsterské anály*. Ty jsou z hlediska vědeckého využití poměrně problematické. Jedná se totiž o kompilaci několika původních análů, jejichž texty se ale do dnešní doby nedochovaly a jsou tak zachovány jen v této kompilaci sestavené ve druhé polovině 15. století historikem jménem Cathal Mac Maghnusa Mheg Uidhir.³⁹ Já jsem použil edici z roku 1887, která obsahuje jak původní irsko-latinský text, tak anglický překlad.⁴⁰ Ani kvůli evidentním nedostatkům, ale není nutné *Ulsterské anály* zatracovat. Pouze je potřeba přistupovat k informacím, které jsou v nich obsažené, s odstupem a ideálně je porovnávat s jinými soudobými prameny.

³³ CAMPBELL, Alistair (ed.), *Chronicon Æthelward, The Chronicle of Æthelward*, Edinburgh 1962.

³⁴ Tamtéž, s. 2.

³⁵ Viz např. LUTZ, Angela, *Æthelwards Chronicon and Old English Poetry*, in: *Anglo-Saxon England* 29, 2000, s. 177–178.

³⁶ HINDE, John H. (ed.), *Symeonis Dunelmensis Opera et Collectanea*, Durham 1868.

³⁷ STEVENSON, Joseph (ed.), *The Church Historians of England, Vol. III–Part II., Containing The Historical Works of Simeon of Durham*, London 1855.

³⁸ Viz předmluva k latinské edici HINDE, s. xii–lxvi.

³⁹ Viz O'MAILLE, Thomas, *The Language of the Annals of Ulster*, Manchester 1910, s. 1–6.

⁴⁰ HENNESSY, William M. (ed.), *Annals of Ulster: Otherwise, Annala Senait, Annals of Senat; A Chronicle of Irish Affairs From A.D. 431, to A.D. 1540*, Vol I., Dublin 1887.

Takové zastupují mimo jiné i *Fragmenty irských análů* (*Fragmentary Annals of Ireland*). Sice se také jedná o kompilaci dřívějších textů, ale tuto její autor sestavil na počátku 11. století na popud Donnchada Mac Gilla, vládce irského království Osraighe, a není tedy tolik pravděpodobné, že čas uplynulý od vzniku původních kronik tento text výrazněji ovlivnil. Pramen jsem studoval ve dvojjazyčné edici od Joan Radnerové, která vyšla roku 1978 a je dostupná elektronicky na portálu CELT (*The Corpus of Electronic Texts*) financovaném univerzitou v Corku.⁴¹ Autor *Fragmentů* není znám, ale lze se domnívat, že šlo o mnicha některého z klášterů v Osraighe. Stejně jako v případě *Ulsterských análů* se původní zdroje nedochovaly, ale jelikož *Fragmenty* obsahují tři samostatné části předpokládá Joan Radnerová, že i zkompilevané texty byly tři. Konkrétně podle ní neznámý autor použil anály zachycující popisovanou dobu, jež slouží jako kostra textu, legendy zachycující období před rokem 735 a kroniku zaznamenávající poslední roky zapsané ve *Fragmentech*.⁴² Tak jako u ostatních zdrojů, je k *Fragmentům* potřeba přistupovat s rezervou, ale na rozdíl od *Ulsterských análů* jde alespoň o více soudobý pramen.

Třetí irskou kronikou je *Chronicon Scotorum*. Období, které popisuje, začíná rokem 353, kdy se podle ní narodil sv. Patrik, a končí rokem 1150. I tuto kroniku jsem použil v edici z portálu CELT, přičemž latinsko-irská varianta je 3. vydání z roku 2012⁴³ a anglický překlad 2. vydání z roku 2010⁴⁴. Všechny moderní edice vycházejí z manuskriptu, který pořídil irský historik Dubhaltach Mac Fhirbhisigh v 17. století. Více toho o kronice není známo, ale předpokládá se, že se jedná o kompilaci několika análů.

Dalším latinsky psaným pramenem je krátká kronika *Historia Norwegie*. O jejím autorovi nic nevíme, ale sepsána byla nejspíše ve druhé polovině dvanáctého století. Obsahuje soupis norských králů a jejich činů a nejvíce se rozepisuje o událostech v Norsku za vlády Olafa Trygvassona a sv. Olafa. V této práci je použita spíše jako příklad odlišného pohledu ve srovnání s islandskými ságami. K tomu posloužila dvojjazyčná edice vydaná univerzitou v Kodani v roce 2006.⁴⁵

⁴¹ RADNER, Joan Newlon (ed.), *Fragmentary Annals of Ireland*, Cork 2008, [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://celt.ucc.ie/published/G100017.html> (latinský originál) a <https://celt.ucc.ie/published/T100017.html> (anglický překlad).

⁴² RADNER, Joan N., *Writing History: Early Irish Historiography and the Significance of Form*, in: *Celtica*, Vol. 23, 1999, s. 321–322.

⁴³ FÄRBER, Beatrix – MURPHY, Ruth (eds.), *Chronicon Scotorum*, Cork 2012, [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://celt.ucc.ie/published/G100016/>.

⁴⁴ FÄRBER, Beatrix – MURPHY, Ruth (eds.), *Chronicon Scotorum*, Cork 2010, [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://celt.ucc.ie/published/T100016/>.

⁴⁵ EKREM, Inger – MORTENSEN, Lars B. (eds.), *Historia Norwegie*, [s.l.] 2006.

Podobné využití jsem našel i pro poslední latinsky psaný text, a to *Skotskou kroniku* (*Scottish Chronicle* nebo též *Chronicle of the kings of Alba*). Ta zpracovává období od poloviny 9. století do konce 10. století z pohledu Skotů. Neznáme jejího autora a zcela jisté nejsou ani místo a doba sepsání. Pravděpodobně ale vznikla za vlády posledního skotského vládce zmíněného v jejím textu. Do této práce jsem ji zahrnul, protože se překvapivě vůbec nezmiňuje o Vikinzích usídlených na ostrovech severně od Skotska. Pracoval jsem s článkem obsahujícím zároveň původní latinský text i jeho anglický překlad.⁴⁶

Dále následují texty původně zapsané v irštině nebo staroseverštině, u nichž jsem tedy byl nucen spolehnout se jen na překlady do angličtiny. Prvním je irský spis s názvem *Cogad Gáedel re Gallaib* (*Válka Irů proti cizincům*, ve dvojjazyčné edici z roku 1867⁴⁷), jehož autor popisuje boje mezi Vikingy a irským králem Brianem Boru ve druhé polovině 10. století a na počátku 11. století. Ačkoliv existují různé konkrétní domněnky, autor znám není. Pravděpodobně byl buď současník Briana, nebo práci sepsal na základě rozhovorů se současníky. Text tohoto spisu je zároveň velmi problematický s ohledem na historickou důvěryhodnost. Vznikl totiž zcela evidentně za účelem glorifikovat Briana a jeho příbuzné, a naopak co nejvíce pohanět jeho protivníky. I tak ale může při správném kritickém čtení poskytnout mnoho zajímavých poznatků.

Texty ve staroseverštině jsou zastoupeny třemi ságami, jež představují specifickou pramennou základnu. Obsahují totiž mnohem podrobnější vyprávění než kroniky nebo anály, ale hlavně jde o příběhy, které se původně tradovaly pouze ústním podáním a zapsány na papír byly až během 12. století, nejčastěji na Islandu. Jako takové zaprvé nejsou soudobými prameny a zadruhé mají tendenci neskrývaně velebit své protagonisty. I jejich interpretace tedy závisí na střizlivém přístupu, protože o objektivnost se jejich autoři nesnažili. Jednou takovou je *Sága o Egilovi*, popisující život a činy islandského Vikinga Egila Skallagrímssona a jeho příbuzných. Krátce jsou v ní zmíněny ostrovy na severu Britských ostrovů a o něco obsírněji i Egilovo působení ve službách anglického krále. Čerpal jsem z vydání v prvním dílu edice anglických překladů nazvané *The Complete Sagas of Icelanders: Including 49 Tales*.⁴⁸

Jako velmi užitečná se ukázala i *Orkneyinga saga* sepsaná na počátku 13. století neznámým islandským autorem. Ten v textu shrnuje dobu, během níž vládli na Orknejích a Shetlandách potomci prvního zdejšího norského jarla Sigurda Eysteinnssona. Ani *Orkneyinga*

⁴⁶ HUDSON, Benjamin T., 'The Scottish Chronicle', in: The Scottish Historical Review, Vol. LXXVII, 2: No. 204, 1998, s. 129–161.

⁴⁷ TODD, James H. (ed.), *The War of the Gaedhil with the Gaill, or The Invasions of Ireland by the Danes and Other Norsemen*, London 1867.

⁴⁸ HREINSON, Víðar, *The Complete Sagas of Icelanders: Including 49 Tales*, Vol. 1, Reykjavík 1997.

saga není prosta pochybností o své historické autenticitě, ale je nejobsáhlejším pramenem pro Severní ostrovy a nelze ji tedy opominout. Použita byla překladová edice vydaná v roce 1873.⁴⁹ Z *Orkneyinga sagy* vychází i její převyprávění v rámci *Heimskringly* Snorriho Sturlusona. Ze všech autorů zde zmíněných je jediným, o němž máme podrobnější informace. Žil mezi lety 1179-1241 na Islandu a působil jako významný historiograf, básník a politik. Kromě *Heimskringly*, která zaznamenává historii norských králů od legendárních počátků po konec 12. století, je i autorem souhrnného zpracování severské mytologie v *Prozaické Eddě* a básnické sbírky s názvem *Skáldskaparmál*. *Heimskringla* obsahuje převyprávění *Orkneyinga sagy* a vzhledem ke vzájemným aktivním stykům i zmínky o Anglii. Ačkoliv se Snorri dost možná snažil o co nejobjektivnější verzi událostí, tak se stále jedná jen o kolekci ság popisujících životy jednotlivých norských králů, a tudíž jde o prameny, k nimž je automaticky potřeba přistupovat s obezřetností. K jejímu studiu jsem využil moderní edici anglického překladu vydanou ve třech svazcích společností *The Viking Society for Northern Research* mezi lety 2011–2015.⁵⁰

Dále jsem za účelem úspěšného vypracování mého výzkumu musel provést konfrontaci poznatků z oblastí archeologie a toponomastiky. Donutily mě k tomu důvody zmíněné již v úvodu – hlavně fakt, že poslední přehledové monografie věnující se vikinskému osídlení Britských ostrovů konkrétněji vyšly již v 70. letech 20. století. Od té doby proběhla spousta vědeckých výzkumů k tomuto tématu a obzvláště v archeologii vedly občas nové poznatky k přehodnocení původních názorů. Přispěla k tomu mimo jiné i nová metoda používaná archeology při identifikaci kosterních pozůstatků. Původně sloužila k určení původu nalezeného těla hlavně případná pohřební výbava, která ale mohla být zavádějící. Tato nová metoda ovšem využívá chrup, v němž se při dospívání ukládají izotopy různých prvků obsažených v potravě, a podle izotopů specifických pro konkrétní oblasti jsou archeologové schopni určit, v jaké oblasti daný jedinec vyrůstal.⁵¹ Pro kompletaci současného stavu bádání jsem tedy musel přečíst co nejnovější monografie a studie věnující se jednotlivým oblastem výzkumu a sestavil jsem z nich co nejkomplexnější podobu archeologických a toponymických poznatků.

Pro naplnění druhého cíle práce bylo potřeba komparovat data získaná z analýzy písemných pramenů a nově získaných vědomostí o stavu poznání v rámci archeologie a

⁴⁹ ANDERSON, Joseph (ed.), *The Orkneyinga Saga*, Edinburgh 1873.

⁵⁰ STURLUSON, Snorri, *Heimskringla*, Vol. I, Vol. II, Vol. III, London 2011–2015.

⁵¹ Viz např. KATZENBERG, M. Anne, *Stable Isotope Analysis: A Tool for Studying Past Diet, Demography, and Life History*, in: KATZENBERG, M. Anne – SAUNDERS, Shelley R. (eds.), *Biological Anthropology of the Human Skeleton*, 2. vyd., New Jersey 2008.

toponomastiky. Ta jsem v rámci jednotlivých oblastí navzájem porovnal a z výsledků tohoto srovnání pak teprve bylo možno sestavit odpovědi na výzkumné otázky této diplomové práce. Primárně jsem zjišťoval, zda například na místě, které s vikinským osídlením spojují písemné prameny, proběhl archeologický průzkum, který by toto tvrzení potvrzoval, zda v okolí není nějaký místní název skandinávského původu nebo zda takový název neexistuje přímo v tom konkrétním místě. Případně jsem při komparaci vycházel z archeologického průzkumu a následně je porovnával s písemnými prameny a místními názvy, nebo naopak místní názvy potvrzoval na základě archeologie a historických textů. Výsledky těchto tří hlavních cílů práce jsou sepsány v následujících čtyřech kapitolách.

1. Severní ostrovy, Hebridy a Skotsko

Pravděpodobně první oblastí, kterou v rámci Britských ostrovů Vikingové osídlili, byly takzvané Severní ostrovy (tedy Orkneje a Shetlandy). Obzvláště Shetlandy měly ideální předpoklady, protože se nacházejí velice blízko norské pevniny. Dodnes se koneckonců podle Bergsveinna Birgissona traduje historka o „ženě z jižního Hörðalandu, která doma uvařila kaši pro rodičku a na Shetlandách ji odevzdala ještě teplou“⁵². Středověké skandinávské ságy se v podstatě jednoznačně shodují na tom, že k prvotní kolonizaci došlo za vlády norského krále Haralda Krásnovlasého.⁵³ Toto území, a další oblasti nejen na Britských ostrovech, podle nich obsadili a osídlili uprchlíci před Haraldovou vládou, a to hlavně poté, co byli tito odpůrci poraženi v bitvě u Hafrsfjordu⁵⁴. Zároveň ale většinou i zmiňují, že minimálně na Orknejích byla již předtím místa sloužící pro přezimování a pro pořádání vikinských nájezdů na britské břehy. V současnosti se však vyskytují pochybnosti, zda kolonizace Severních ostrovů opravdu proběhla až lidmi, kteří uprchli před Haraldem. Někteří historici se domnívají, že k ní došlo již o několik generací dříve – na počátku 9. století.⁵⁵ Jisté je, že před Vikingy žili na těchto odlehlých ostrovech Piktové a na některých (hlavně na Hebridách) i irští mniši, kteří zasvětili svůj život poustevnictví. Vikingové obě tyto skupiny nahradili natolik, že se po nich nedochovaly téměř žádné pozůstatky. Záhadou, která přetrvává dodnes, je zmizení národa Piktů, kterých pravděpodobně nebylo úplně málo. I přestože existují různé teorie (o nich dále), nepodaří se to pravděpodobně nikdy uspokojivě vysvětlit. Jelikož skandinávské ságy zapsané až ve 13. století jsou téměř jedinými zdroji popisujícími události na Vikingy ovládaném severu Britských ostrovů, je třeba vycházet právě z jejich podání, ale zároveň k nim přistupovat s vědomím, že byly často sepsány s několikasetletým zpožděním a tendenčně. Následný souhrn dějin Vikingů na ostrovech na severu Británie tedy vychází především z *Orkneyinga sagy* a *Heimskringly*.

Prvními jarly⁵⁶ vikinského panství se středem na Orknejích byli synové Eysteina Glumry. Jeho syn Rögnvald, jarl norské oblasti Møre, dostal Orkneje a Shetlandy pravděpodobně jako náhradu za smrt svého syna. Vlady se zde však neujal a hned je předal svému bratrovi Sigurdovi. Po něm krátce vládl jeho syn Guthrum, a jelikož zřejmě zemřel bezdětný, panství se po něm ujal jeho bratranec, Rögnvaldův syn Torf-Einar. Ten pak na ostrovech vládl poměrně dlouhou dobu, i když byl na chvíli vyhnán synem Haralda

⁵² BIRGISSON, s. 168.

⁵³ Vládl Norsku mezi lety 872 a 930.

⁵⁴ Haraldovo vítězství v této bitvě mu umožnilo definitivně sjednotit Norsko.

⁵⁵ Např. MAGNUSSON, s. 43.

⁵⁶ Jarl – skandinávský titul označující náčelníka, vlastníka půdy, „politickou elitu“ podléhající přímo králi.

Krásnovlasého Hálfdanem Háleggrem (Dlouhonohým). Toho však Einar zabil na orknejském ostrově Rínansey (dnes North Ronaldsay) a znovu se ujal vlády.⁵⁷ Ani poté ale nevládl nerušeně příliš dlouho, protože na ostrovy přijel Harald s trestnou výpravou. Einar před Haraldem nejprve uprchnul z ostrovů na Caithness – nejsevernější cíp skotské pevniny. Následně však svůj spor orknejský jarl a norský král vyřešili smírně. Harald zabral celé ostrovy do svého vlastnictví a následně je Einarovi propůjčil jako léno. Tímto byla založena tradice poplatnosti a závislosti orknejských jarlů na norských kráľích, která v podstatě trvala až do 15. století, kdy norské kráľovství definitivně ostrovy ztratilo ve prospěch Skotska.⁵⁸ V průběhu vikinského období však byla tato poplatnost několikrát znovu potvrzena, i když ne vždy mírovými prostředky a domluvou.

Po Einarově smrti vládli ostrovům po několik generací jeho potomci až do smrti posledního z nich Jóna Haraldssona v roce 1231.⁵⁹ Ani jejich vláda se však neobešla bez vměšování norských kráľů, bratrských rozmíšek (jarlové měli často několik synů, kteří se po jejich smrti museli o dědictví podělit) a podle ság i nájezdů Vikingů ze Skandinávie. Po Haraldovi Krásnovlasém si podporu orknejských jarlů zajistil jeho syn Erik Krvavá sekera⁶⁰, který na Orknejích verboval muže pro své nájezdy na Britské ostrovy, včetně dvou synů Torfa-Einara Arnkella a Erlenda, kteří pak údajně padli v roce 954 v bitvě u Stainmore.⁶¹ Orkneje a Shetlandy si pak dokonce zcela podrobili Erikovi synové (v ságách nejsou upřesněna jejich jména ani počet), kteří podle všeho vládli poměrně tvrdě až krutě, dokud je nevyhnal poslední Einarův syn Throfinn (či Thorfidr). Dále se v orknejských záležitostech angažoval i norský král Olaf Trygvasson.⁶² Ten po svém příjezdu na konci 10. století zajal na ostrově Rögnvaldsey (dnes South Ronaldsay) tehdejšího jarla Sigurda zvaného Statný a výměnou za jeho život si vymohl zavedení křesťanství na Orknejích i Shetlandách, a navíc si do Norska jako rukojmího odvedl Sigurdova syna Hundiho.⁶³

Jarl Sigurd měl ovšem hodně mužských potomků, a tak si po jeho smrti v bitvě u Clontarfu roku 1014⁶⁴ museli vládu nad ostrovy rozdělit tři z nich: Sumralidi, Brúsi a Einar. Z dalšího manželství s dcerou Skotského krále Malcolma II.⁶⁵ měl pak ještě dalšího syna jménem Thorfinn. Tomu bylo v době otcovy smrti pouhých pět let a odešel (nebo byl odejit) na

⁵⁷ Viz ANDERSON, s.1; STURLUSSON, Vol. I, s.76 a Vol. II, s. 103.

⁵⁸ Konkrétně rok 1469; viz PARKER, s. 433.

⁵⁹ Např. ANDERSON, s. xlv.

⁶⁰ Norsku vládl v letech 931–933. Později se stal i posledním vikinským kráľem Northumbrie – viz kapitola 4.

⁶¹ ANDERSON, s. 2; SEEBERG, Axel, *Five Kings*, in: Saga-Book, Vol. XX, London 1978–81, s. 106.

⁶² Vládl 995–1000.

⁶³ ANDERSON, s.3; STURLUSSON, Vol. II., s. 103.

⁶⁴ Více viz kapitola 2.

⁶⁵ Skotský král mezi lety 1005–1034.

dvůr svého děda, od kterého pak dostal titul jarla a správu Caithness a Sutherlandu. Tím Malcolm II. neúmyslně rozšířil oblast osídlení Seveřanů. Následovaly roky bratrských bojů, ve kterých se Throfinn dožadoval vlády nad stále větší částí orknejského panství, obzvláště po smrti Sumarlidiho a později i Einara, jenž podle ság zemřel Thorfinnovým přičiněním.⁶⁶ Do těchto bojů musel zasáhnout i norský král Olaf Haraldsson (dnes známý jako sv. Olaf)⁶⁷, který tím obnovil svrchovanost norské koruny nad orknejskými jarly. Thorfinn se nakonec stal vládcem nejen celých ostrovů, ale i oblastí, jež mu dal jeho děd, a Caithness se na mnoho dalších pokolení stalo jedním z center skandinávského osídlení severu Britských ostrovů. Těmito událostmi končí období, kterým se zabývá tato práce, ne však seveřanská nadvláda nad touto oblastí. Jak již bylo uvedeno výše, v roce 1231 zemřel poslední člen vládnoucí orknejské dynastie. Poté se vlády ujali skotští jarlové, nadále ovšem poplatní Norskému království. O území pod správou orknejských jarlů přišel až dánský a norský král Kristian I. ve druhé polovině 15. století, protože je použil jako zástavu za věno své dcery, která se měla vdát za skotského krále. Jelikož ale toto věno nikdy nevyplatil, propadly Severní ostrovy a území pod ně spadající právě skotskému království. Nadále zde však zůstala převážně skandinávská populace, která ještě v 19. století mluvila dialektem severských jazyků.⁶⁸

Zvláštní oblastí jsou pak Hebridy, které také spadají do této geografické oblasti. Nacházelo se na nich také nezanedbatelné vikinské osídlení, ale zároveň byly podle ság častým terčem nájezdů jiných Vikingů; mnohem více než Orkneje a Shetlandy. O politické situaci těchto ostrovů však máme výrazně skromnější zprávy než o oblasti Severních ostrovů. Podle *Heimskringly* osídlili původně Hebridy stejně jako mnoho jiných oblastí političtí uprchlíci před Haraldem Krásnovlasým. Zpočátku se pravděpodobně mohlo jednat o sídla, která nebyla seskupena pod jednotnou vládou. Podle autorů ság ale Hebridy později alespoň na čas ovládli právě orknejští jarlové (jako jejich vládce je konkrétně označen Thorfinn, syn Sigurda Statného).⁶⁹ Později je pak zmiňováno i samostatné seveřanské království na Hebridách, jež bylo známé také pod severským názvem pro tyto ostrovy – *Suðreyjar*.⁷⁰ Jelikož písemné prameny popisující politickou situaci na Hebridách prakticky neexistují, není v podstatě možné tento aspekt severského osídlení Hebrid zrekonstruovat.

⁶⁶ ANDERSON, s. 9–10.

⁶⁷ Vládl 1015–1028.

⁶⁸ RITCHIE, Anna, *Viking Scotland*, Bath 1993, s. 132–133.

⁶⁹ ANDERSON, s. 44.

⁷⁰ Např. STURLUSSON, Vol. III., s. 134.

1.1. Analýza písemných pramenů

Jedním ze základních pramenů pojednávajících o skandinávské nadvládě a osídlení Severních ostrovů je *Orkneyinga saga*. Sepsána byla někdy mezi lety 1222 a 1241.⁷¹ Není znám žádný její zachovaný rukopis a současná podoba je tak pouze domnělou verzí stvořenou z pozdějších opisů a variant. Pro tuto práci je podstatné, že obsahuje názvy alespoň některých míst, která byla ve vikinském období Severňany osídlena. Samotnému vikinskému období, tak jak je definováno na začátku této práce, se *Orkneyinga saga* bohužel věnuje pouze v první čtvrtině. Musíme ovšem také brát v úvahu místa zmiňovaná ve zbytku textu. To, že se o daném místě píše až v souvislosti s událostmi odehrávajícími se po konci vikinské éry, ještě neznamená, že dané sídlo neexistovalo právě už v období předcházejícím. Pouze je potřeba jeho předpokládanou existenci prověřit skrze jiné zdroje. Fakt, že sága vypráví historii orknejských jarlů, značně omezuje výběr míst, o nichž píše – hovoří se tak pouze o místech, která měla přímou spojitost s jednáním některého z jarlů. Často je navíc zmíněn pouze název jednoho z ostrovů, ale už ne sídel, která na něm v té době byla. Pouze dvakrát se k tomu dozvíme i něco o tom, jak dané sídlo vypadalo.

Ze ságy je evidentní, že v době největšího mocenského rozmachu ovládali orknejští jarlové kromě Orknejí a Shetland, které tvořily jádro jejich moci, i Hebridy a oblasti na severu pevninské části Skotska, konkrétně Caithness a po jistou dobu i Sutherland a pravděpodobně Ross (viz mapa č. 1).⁷² Kolonizace podle ságy začala v době vlády norského krále Haralda Krásnovlasého, ale již předtím zde údajně byla pro vikinské nájezdníky možnost přezimovat. Prvním jarlem se stal Sigurd Eysteinnsson pocházející z rodiny jarlů ze západního pobřeží Norska. Jeho bratr Rögnvald byl jarlem v Møre a jeho potomci vládli Orknejím až do roku 1231, kdy byl Jón Haraldsson zabit a vláda přešla na skotské jarly pod norskou korunou. Konkrétní sídla zmiňovaná ve stěžejní první čtvrtině ságy jsou Rörvág (ten nelze jasně identifikovat, mohlo by jít o místo v oblasti dnes zvané Roray na ostrově Hoy), Sandvík (dnes Sandwick na hlavním ostrově Mainland), Ásmundavág (dnes Osmondswall na ostrově Hoy), Thórsey (dodnes město Thurso na severu Skotska), Kirkiuvág (dnešní Kirkwall, hlavní město Orknejí) a Birsay (významné sídlo jarlů na severozápadě Mainlandu).⁷³ O Sandvíku sága říká, že se zde nacházela velká síň pro hostiny, která měla „*dveře na obou koncích*“ a „*ohně na*

⁷¹ Nemohla být dokončena před rokem 1222, protože tímto rokem končí události v ní popsané, a ani po roce 1241, protože to je rok smrti Snorriho Sturlusona, který z ní ve svém díle citoval.

⁷² ANDERSON, s. 44.

⁷³ Tamtéž, s. 1–44.

podlaze“⁷⁴. O Birsay pak víme, že zde jarl Thorfinn nechal postavit *Christ's kirk*, pozdější první sídlo orknejských biskupů, a tento kostel se zde nachází dodnes.⁷⁵ S výjimkou velkých územních celků se pak ještě v tomto období sága zmiňuje i o několika ostrovech, díky čemuž lze předpokládat, že byly v dané době také osídlené. Jedná se téměř výhradně o ostrovy orknejského souostroví. Patří mezi ně Hrossey (dnes Mainland), Rínansey (North Ronaldsay), Hoy, Papa Westray a Papa Stronsay. Přestože i Shetlandy (ve staroseverštině Hjatland) patřily do jádra orknejského panství, nebyly evidentně s historií jarlů tak spjaté, protože se o nich píše pouze jako o celku a není zmíněno ani jedno konkrétní sídlo.

Tímto výčet míst, která jsou přímo zmíněna v souvislosti s dobou vikinskou, končí. Jak již bylo řečeno výše, je ale potřeba se podívat i na zbytek míst zmíněných v dalších částech ságy, protože jejich přechodí absence v textu neznamena automaticky jejich neexistenci v daném období. Může to ukazovat pouze jejich případnou nedůležitost pro politické dění na ostrovech. Nově zmíněných sídel je přibližně 32 a ostrovů 14 (kromě ostrova Lewis a Harris ze souostroví Hebridy jsou všechny orknejské). Z již známých míst se v sáze i dále vyskytuje Birsay, které ale evidentně ztrácelo na významu, protože ho nahrazoval také již delší dobu existující Kirkiuksvág. Na skotské pevnině pak i nadále přetrvával význam Thórsey (u nějž se postupem času v rámci ságy měnil název, z pravděpodobně původního Thórsey – tedy Thorův ostrov – na Thórá až k současnému Thurso). Nemá smysl jmenovat všechna sídla, která se objevují nově, ale pouze ta, která evidentně měla větší význam. Právě kvůli tomu se totiž dá předpokládat, že nešlo o nově založená sídla. Vzhledem k nedostatku stavebního materiálu v této oblasti nebylo možné během krátké doby vystavět větší osídlení, které by mohlo mít nějaký vliv, jelikož i ta největší sídla na Orknejích by jinde ve světě byla označena sotva za vesnici. Za příznivých okolností k tomu dojít mohlo, ale základním předpokladem pro tuto práci bude, že k tomu spíše nedocházelo, a tudíž nelze vyloučit možnost, že sídla, o nichž autor píše až v pozdějších částech ságy, existovala již ve vikinském období. Ideálním potvrzením této teorie by pak byly archeologické důkazy, jimž se věnuje následující podkapitola. Mezi těmito sídly se nejčastěji vyskytuje Dungalsbæ nacházející se na severovýchodě Caithness, které bylo samo o sobě zmiňováno velmi často, což dokazuje důležitost této oblasti. Dále to pak jsou sídla na orknejském souostroví: na Mainlandu Orfjara (nebo Jorfiara, dnes Orphir), Knarrarstadir, Papul (dnes Paplay) a Skálpeid (dnes Scapa, součást Kirkwallu). Autor ságy také píše o místě,

⁷⁴ Viz ANDERSON, s. 9; „... with doors at each end.“; „There were fires on the floor ...“; Jedná se o typickou charakteristiku vikinských budov objevujících se po celých Britských ostrovech.

⁷⁵ Tamtéž, s. 43.

kde se scházel orknejský thing⁷⁶, ale jeho pozici se dodnes nepodařilo určit. U Orphiru sága vysloveně popisuje velkou hodovní síň a „*velkolepý kostel*“⁷⁷. Mimo hlavní ostrov bylo jediným významnějším sídlem, alespoň co se ságy týče, Westness na ostrově Rousay. Kromě toho jsou ovšem v sáze zmiňovány i obydlené ostrovy spadající pod nadvládu jarlů. S výjimkou již zmíněných Mainlandu, Rinarsey a Hoy, jsou to Gáreksey (Gairsay), Hrólfsey (Rousay) Egilsey, Westray, Swona, Fridarey (Fair Isle), Sandey, Daminsey, Rögnvaldsey (South Ronaldsay) a Straumsey. Kromě toho se několikrát objevuje i největší ostrov Vnějších Hebrid Liodhús (dnes Lewis a Harris). Všechna tato místa je potřeba brát prozatím s rezervou, protože se vyskytují až v té části ságy, která se již věnuje událostem po konci období zkoumaného v této práci.

Přestože je *Orkneyinga saga* základním pramenem ke skandinávské historii severu Britských ostrovů, pro účely této práce nedodává tolik podkladů, kolik by se před jejím prostudováním mohlo zdát. Nicméně i tak poskytuje minimálně solidní základ pro historickou topografii původního vikinského osídlení z 9.–11. století. Další písemné prameny jsou ovšem, co se týče konkrétního osídlení severu Britských ostrovů, bohužel ještě skoupější. Je ale evidentní, že všechny vycházejí buď ze stejné ústní tradice, nebo *Orkneyinga sagu* neskrývaně opisují. Předkládají tak pouze jiné podání stejných informací. Mimo jiné také převážně předávají domněnku, že prvotní kolonizace Severních ostrovů a Hebrid provedli uprchlíci před krutovládou Haralda Krásnovlasého.

Jednoznačně nejvíce se oblasti pod nadvládou orknejských jarlů věnuje *Heimskringla* Snorriho Sturlusona. Snorri v pasážích věnovaných Orkneji téměř jistě vycházel z *Orkneyinga sagy*, protože v části o vládě sv. Olafa (*Óláfs saga helga*) ji zkráceně převypravuje až po události, kterých se přímo účastní právě sv. Olaf. Na rozdíl od *Orkneyinga sagy* však až na pár výjimek vynechává místopisné údaje a věnuje se čistě politickým dějinám orknejského jarlovství. Obecně potvrzuje osídlení oblastí, o kterých již byla řeč: Orkneji a Shetland, Hebrid a Caithness a Sutherlandu. I v případě konkrétních sídel a ostrovů se objevují jen místa již známá: Rínansey, Asmundárvágr na Rögnvaldsey, Hlaupandanes v Sandvíku na Hrossey (Mainland), Sandvík (pro něj Snorri používá stejný popis jako autor *Orkneyinga sagy*⁷⁸) a Thórsá. Přestože je *Heimskringla* bohatým pramenem pro politické dějiny, ve výzkumu osídlení pouze potvrzuje několik míst zmíněných v *Orkneyinga sáze*, ze které ale Snorri při psaní evidentně čerpal.⁷⁹

⁷⁶ Sněm svobodných mužů.

⁷⁷ ANDERSON, s. 92–93; „*magnificent church*“.

⁷⁸ STURLUSON, Vol. II, s. 107.

⁷⁹ Tuto domněnku podporuje existence téměř totožných pasáží v obou textech.

Dále se o orknejském panství zmiňuje krátká kronika s názvem *Historia Norwegie*. Ta k tématu přistupuje v porovnání s jinými prameny neobvykle. Na rozdíl od *Heimskringly* byla tato kronika pravděpodobně sepsána před písemným zaznamenáním *Orkneyinga sagy* a autorův pohled na dějiny Orkneje je tak poněkud odlišný. Jako Orkneje označuje i Shetlandy a Hebridy a jejich název přisuzuje jakémusi mytickému jarlovi Orkanovi (stejně tak název Norska přisuzuje králi Norovi)⁸⁰, s tím že ostrovy jsou rozděleny na dvě panství (pravděpodobně jsou tím myšleny zvlášť Orkneje a Hebridy).⁸¹ Dále sice správně píše, že ostrovy byly předtím osídleny Pikty, ale zároveň tvrdí, že zde žil ještě lid, který nazývá Pape.⁸² Jejich název odvozuje z latinského *papae* podle oděvu, který tento národ údajně nosil.⁸³ Několik ostrovů na Orknejských a Shetlandách se dodnes jmenuje Papey a tímto „národem“ byli velmi pravděpodobně irští mniši, kteří zde žili poustevnickým životem.⁸⁴ Stejně jako jiné prameny datuje vikinské osídlení ostrovů do doby Haralda Krásnovlasého, výjimečně však nejsou jejími aktéry uprchlíci před jeho vládou, ale jde o cílenou kolonizaci lidmi jarla Rögnvalda z Møre. Mezi tyto kolonizátory řadí autor i Rodulfuse – budoucího Rolla, vévodu normandského – kterému se pak věnuje více než dalšímu popisu Orkneje a okolí.⁸⁵ Autor tak už informuje pouze o tom, že na Orknejských zemřel Hálfdan Hállegr a že se zde narodil budoucí norský král Olaf Trygvasson, což je informace objevující se pouze v této kronice a není jasné, proč autor tuto zjevně mylnou informaci uvedl.⁸⁶

Posledním pramenem, který, i když pouze okrajově, zmiňuje Orkneje, je *Sága o Egilovi*. Kromě toho, že je zde tradiční informace o tom, že tuto oblast osídlili uprchlíci před Haraldem Krásnovlasým (ačkoliv zde je jim přisouzena kolonizace Faerských ostrovů, Dublinu, dalších oblastí v Irsku a Normandii⁸⁷), tak se zde výjimečně objevuje i jedno konkrétní sídlo na Shetlandách. Jedná se o dnes již neosídlený ostrov Mósay (dnes Mousa) na jihovýchodě souostroví.⁸⁸ Působení Vikingů na území Skotska pak popisuje ještě takzvaná „*Skotská kronika*“, zachycující přibližně období mezi lety 840–995. Autor ale překvapivě vůbec nepíše o vikinském osídlení ostrovů na sever od skotského království. V souvislosti se Seveřany (v kronice jako Dánové nebo pohané) je zmíněno jen pár nájezdů a bitev se Skoty. Výraznějšího

⁸⁰ Podobně jako čeští středověcí kronikáři použili postavu praotce Čecha.

⁸¹ EKREM – MORTENSEN, s. 64.

⁸² Tamtéž, s. 64.

⁸³ Papae je podle autora výraz označující německé kněze, jimž se Pape podobají právě oděvem.

⁸⁴ ALMQVIST, Bo, *Scandinavian and Celtic Folklore Contacts in the Earldom of Orkney*, in: Saga-Book, Vol. XX, London 1978–81, s. 86.

⁸⁵ EKREM – MORTENSEN, s. 66.

⁸⁶ Tamtéž, s. 88. Moderní historiografie se shoduje v tom, že Olaf se narodil v Norsku.

⁸⁷ HREINSON, s. 36.

⁸⁸ Viz tamtéž, s. 71.

zápisu se dočkal pouze jakýsi Olaf, objevující se i v irských kronikách v souvislosti s pleněním Irska, který někdy kolem roku 866 pustošil „Pictavii“ a přes dva měsíce ji spolu se svou družinou „obýval“. ⁸⁹ Znovu se pak již nespecifikovaná skupina Seveřanů ve Skotsku usadila na celý rok někdy během roku 875. ⁹⁰ V obou těchto případech se však evidentně jedná pouze o nájezdnické skupiny, které ve Skotsku přezimovaly, a ne o osadníky tak jako na Severních ostrovech a Hebridách.

Jak je vidět, písemné prameny tedy nejsou ve snaze zjistit něco o povaze a rozšíření vikinského osídlení na severu Britských ostrovů příliš nápomocné. Celkem jednoznačně určují širší rámec toho, kde všude se Vikingové usídlovali (Severní ostrovy a Hebridy, Caithness, po jistou dobu Sutherland a možná Ross). Moc konkrétních míst ale nejmenují, a pokud ano, jedná se téměř výhradně o sídla spojená s vládnoucími elitami ostrovních jarlů. Navíc je v tomto ohledu jediným více použitelným zdrojem *Orkneyinga saga* a z ní vycházející převyprávění v *Heimskringla* Snorriho Sturlusona. Překvapivě se o tomto osídlení nezmiňují prameny, které nepocházejí od samotných Seveřanů. Možnou teorií, proč o Vikinzích v této oblasti soudobí křesťanští kronikáři nepíší, je, že o nich neměli dostatek informací. To mohlo být způsobeno buď absencí mírových kontaktů, nebo nezájmem autorů kronik o toto území. I přesto jsou však zmínky v písemných pramenech cenným zdrojem informací pro identifikaci větších geografických oblastí, v nichž lze hledat archeologické nebo toponymické důkazy vikinských sídel a případné kulturní pozůstatky.

1.2. Poznatky z archeologie

Vzhledem k tomu, že Orkneje a další oblasti na severu Britských ostrovů byly po většinu vikinského období právě Vikingy osídleny, by se mohlo zdát, že zde bude dostatek archeologických pozůstatků, které by mohly pomoci v poznání vikinského osídlení. Situace však bohužel není ani zdaleka tak jednoduchá. Prvním problémem je identifikace pozůstatků právě z období Vikingů. Jelikož zde Seveřané (a nejen oni) pobývali až do 16. století, překrývají spoustu míst mladší vrstvy, což výrazně ztěžuje pravděpodobnost odhalení vrstev starších. V některých případech mohou původní domy stát na stejném místě, ale jedenáct století přestaveb jakékoliv známky vlastních vikinských staveb dávno zahladilo. Dalším problémem je materiál, z něhož byla vikinská obydlí stavěna. Vzhledem k nedostatku dřeva na Severních ostrovech a okolí se zde na rozdíl od jiných oblastí ke stavbě domů používal kámen nebo

⁸⁹ HUDSON, s. 148; „*habitaui*“.

⁹⁰ Tamtéž, s. 149.

rašelina.⁹¹ Existovaly jen dva způsoby, jak dřevo získat: draze a složitě ho importovat, nebo použít dřevo naplavené, kterého ale bylo málo. V případě opuštěných sídel se organické materiály nedochovaly a kámen často posloužil při stavbě jiných obydlí nebo podlehl větrným podmínkám. Právě tyto faktory často prakticky znemožňují objevit zaniklá sídliště, a to i v případě, že archeologové vědí, kde by se mohla nacházet. Tím největším problémem je však celková situace archeologie ve Spojeném království. Britští archeologové jsou totiž natolik zahlceni prací na vykopávkách spojených s výstavbou, že na samostatný výzkum míst, která by mohla přinést poznatky o historii ostrovů, většinou prostě není čas. S tímto se potýkají mimo jiné i Severní ostrovy a Hebridy, kde nová výstavba téměř neprobíhá, a archeologů, kteří by měli čas na nezávislý průzkum lokalit spojených s Vikingy, je málo. Archeologie tak z ostrovů přináší jen zlomek informací, které by se jinak daly očekávat a které by mohly napomoci pochopení a kompletaci našich znalostí o dané problematice.

Přesto nám současný stav poznání dodává relativně jasný obraz toho, jak mohlo vikinské osídlení této oblasti vypadat. Postupem času se archeologům podařilo odhalit dostatečný počet sídel prokazatelně fungujících během vikinského období, z něhož lze vyvozovat alespoň částečné závěry. V zásadě lze obecně vikinská sídla v této oblasti rozdělit na tři typy: sídla prozkoumaná, protože se o nich konkrétně vědělo, sídla objevená náhodou a sídla neprozkoumaná (tušená nebo nenalezená). Mezi první skupinu patří například Birsay, Jarlshof nebo ostrov Unst. Ve druhé skupině je hodně orknejských nálezů jako například farmy nalezené v oblastech Deerness, Pool, Sanday, Saevar, Howe, Tuqoy na Westray a Skail. Tato sídla z vikinského období byla často nalezena pohřbená v písečných kopečcích podél pobřeží.⁹² Například právě v zálivu Skail byl v roce 2010 nalezen komplex budov obývaný podle výsledků radiokarbonové metody mezi lety 950 a 1150.⁹³ Do poslední kategorie pak spadají například místa zmíněná v nějakých písemných pramenech jako Ásmundavág nebo taková, na jejichž potenciální existenci ukazuje nějaký místní název.

Jedním z míst, o kterých díky archeologii zcela jistě víme, je osídlení ostrova Unst (staroseversky Qmstr), nejsevernějšího ostrova Shetland, který představuje první bod na námořní cestě z Norska na Britské ostrovy. I díky tomu se pravděpodobně jedná o jedno z prvních míst, která na Britských ostrovech Vikingové osídlili. Vikingy na Unstu zmiňuje pouze legenda o Guthrumovi. Konkrétně je spojuje s osadou Burrafirth, která je dodnes trvale

⁹¹ CRAWFORD, Barbara E., *The Biggins Stofa: A Colonial Feature of North Atlantic Society*, in: SIGMUNDSSON, s. 32.

⁹² GRIFFITHS, David – HARRISON, Jane, *Interpreting Power and Status in the Landscape of Viking Age Orkney*, in: SIGMUNDSSON, s. 140.

⁹³ Tamtéž, s. 136–138.

obýván, ale výrazně menším počtem lidí než v době vikinské. Archeologie ale na ostrově dokázala poměrně hojné osídlení. Dodnes byly nalezeny pozůstatky minimálně 60 obydlí (tzv. dlouhé domy⁹⁴) a také značné množství hrobů jasně přiřaditelných právě Vikingům.⁹⁵

Jedním z nejvýznamnějších archeologických nalezišť na Shetlandách (a Britských ostrovech celkově) je místo zvané Jarlshof. Tento název ovšem není původní. Místu ho přisoudil známý skotský básník Walter Scott, který měl zdejší krajinu v oblibě. Původní staroseverské jméno nebylo nikde zaznamenáno, minimálně doposud ho nikdo neobjevil. Jarlshof se nachází na úplném jihu Mainlandu, největšího ostrova Shetland. Scottovo pojmenování by značilo, že se jednalo o jedno ze sídel ostrovních jarlů. Spíše však šlo o ve své době nevýznamnou farmu, jakých bylo po celých ostrovech spousta. Významu však tento obytný komplex nabyl v současnosti, protože jde o jedno z nejlépe zachovaných vikinských sídel na celých Britských ostrovech. Vikingové se zde tak jako na mnoha jiných místech usadili na místě původního piktského domu (nejspíš už v té době opuštěného).⁹⁶ Zde postavili typický vikinský dům, jemuž podobné se objevují nejen po celých Britských ostrovech, ale i ve Skandinávii.⁹⁷ Hlavní jarlshofský dům byl postaven z kamene se stěnami vyplněnými hlínou pro co nejlepší tepelnou izolaci.⁹⁸ Přibližně 23 metrů dlouhé stavení bylo rozděleno na dvě místnosti – obytnou část a kuchyň. Stěny domu byly mírně zahnuté a v síni byly po jejich stranách lavice sloužící zároveň jako postele. Ve středu hlavní místnosti se nacházelo kamenem ohraničené ohniště a v kuchyni byla v jedné stěně zabudovaná pec.⁹⁹ V komplexu farmy se nacházely i užitkové budovy. Patřily mezi ně sauna, obydlí místních „nevolníků/otroků“, kovárna, stáje a stodola.¹⁰⁰ Fakt, že v průběhu 11. století byl jeden z chlévů přestavěn na další obytný dům, dokazuje, že obyvatelům se v této lokalitě dařilo, protože jim už jeden dům nestačil.¹⁰¹

Přestože se jarlshofská farma nachází na pobřeží a ryby byly významnou součástí jídelníčku, byli místní obyvatelé podle všeho spíše farmáři než rybáři. Z nálezů organických zbytků vyplývá, že zde byl chován skot, ovce a prasata.¹⁰² Tedy zvířata typická pro vikinské farmy – kosti těchto zvířat patří k nálezům na většině vikinských farem na Britských ostrovech. Nálezy předmětů denní potřeby pak naznačují zaprvé spíše mírumilovnou formu osídlení než

⁹⁴ Typický vikinský dům obdélníkového tvaru v angličtině nazývaný *longhouse*.

⁹⁵ MATHIESON, Steve, *The Legend of Goturm's Hole*, in: Hugin & Munin, Is. 1, 2017, s. 6.

⁹⁶ ARBMAN, Holger, *The Vikings*, London 1970, s.55.

⁹⁷ FOOTE, WILSON, s.157.

⁹⁸ ARBMAN, s. 55.

⁹⁹ MAGNUSSON, s. 47.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ FOOTE – WILSON, s.157.

¹⁰² ARBMAN, s. 55.

angažovanost v nájezdnických aktivitách a zadruhé jasné propojení s Norskem. Většina předmětů totiž byla tvarem i zdobením srovnatelná právě s předměty z tehdejšího Norska.¹⁰³ Zajímavostí pak je, že na Jarlshofu byly nalezeny i kresby zobrazující dva muže, možná některé ze zdejších obyvatel.¹⁰⁴

Dalším poměrně významným archeologickým nalezištěm je i v pramenech zmiňované Birsay (staroseversky původně Birgishéard). Spolu s Jarlshofem se jedná o jedno z nejlépe zdokumentovaných míst na severu Británie, protože zde v minulém století proběhlo několik sérií vykopávek. Vikinský dvorec zde byl postaven nejspíš již v průběhu 9. století na místě původního piktského sídla, které bylo pravděpodobně relativně významné.¹⁰⁵ Sestávala z nejméně dvou dlouhých domů. Vikinští osadníci si ale dávali pozor, aby nenarušili původní piktské budovy. V Birsay měl své sídlo orknejský jarl Thorfinn a byl zde i biskupský palác a kostel.¹⁰⁶ I díky tomu získávalo postupně Birsay na významu a v 11. století se pravděpodobně stalo hlavním politickým centrem Orknejí. V centru komplexu je právě sídelní kostel orknejského biskupa – postavený na místě původního piktského kostela. Na jeho stavbu byly použity kamenné desky, měl obdélníkovou loď, čtvercový chór a půlkruhovou apsidu. Chór a apside byly vydlážděny, ale loď měla podlahu z udusané hlíny. Kolem kostela pak byly rozmístěny budovy, které společně tvořily komplex biskupského paláce.¹⁰⁷ Ve svahu pod tímto komplexem lze nalézt pozůstatky civilních budov. Ty sahaly až ke kraji útesu a eroze bohužel již část z nich stihla zničit. Stále ale lze nalézt stopy velké kamenné síně, která měla vlastní podlahové vytápění (systém trubek, kterými měl proudit horký vzduch z ohniště v předsíni). Předpokládá se, že tato budova byla právě palácem jarla Thorfinna.¹⁰⁸

Ještě méně archeologických nálezů bylo vykopáno na Hebridách. Tam našli archeologové i přes spoustu jmen jednoznačně severského původu pouhých tři vikinská sídla. První z nich, dům v Driomre, se nachází na ostrově South Uist. Jeho pozůstatky identifikovali archeologové jako základ malé farmy zaměřené na pastevectví, což je podepřeno i nalezenými předměty denní potřeby. Vzhledem ke krátké době poskytnuté na vykopávky nebylo možno prozkoumat lokalitu a jakékoliv další stavby v okolí tak minimálně prozatím nalezeny nebyly. I tak šlo podle všeho o poměrně typický příklad vikinského domu v této oblasti, protože se dost podobal těm v Jarlshofu a Birsay.

¹⁰³ ARBMAN, s. 103.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ GRIFFITHS – HARRISON, s. 134.

¹⁰⁶ Kostel na rozdíl od zbytku budov nepodlehł zkáze a v Birsay stojí a funguje dodnes.

¹⁰⁷ MAGNUSSON, s. 53–54.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 55.

O něco větší sídlo bylo nalezeno v lokalitě Udal na ostrově North Uist. Podobně jako například v Birsay šlo o několik budov překrývajících piktské domy. Z nalezených artefaktů se usuzuje, že se zde Vikingové usadili již před rokem 900 a osídlení pokračovalo po většinu období norské nadvlády.¹⁰⁹ Třetím a posledním nalezeným sídlem je Barvas na ostrově Lewis a Harris. Jeho doba osídlení byla díky keramice, kterou obsahovaly vykopávky, určena na 10.–11. století. Tato lokalita je ovšem významná díky bohatství organických nálezů, které pomáhají vytvořit alespoň částečný obraz toho, jak fungovalo hospodaření na podobných farmách. Organické pozůstatky dokazují stejná chovná zvířata jako v Jarlshofu. Stejně tak i zde zajišťoval výraznou složku potravy rybolov v blízkých vodách. Nálezy z Barvasu navíc poskytují i představu o typických plodinách pěstovaných na podobných farmách. Primárně šlo o ječmen a oves, v menší míře i len.¹¹⁰

Pro argumenty o tom, že minimálně Orkneje a Shetlandy byly osídleny dříve než uprchlíky před Haraldem Krásnovlasým, jsou zásadní nálezy hrobů datovatelných minimálně dvě generace před bitvou u Hafsfjordu.¹¹¹ To je důležité s ohledem na téměř jednomyslná tvrzení písemných pramenů, že k osídlení došlo právě až kvůli Haraldově „krutovládě“. Tato teze navíc poměrně dlouho přežívala i v moderní historiografii. Ne všechny vikinské hroby však napomáhají hledání konkrétních sídel. Například lodní pohřeb na hebridském ostrově Colonsay je sice významný svou bohatou pohřební výbavou, ale nikde v okolí se žádné vikinské sídlo nenachází (ani tušené).¹¹²

Valná část relevantních vikinských hrobů byla nalezena až na přelomu tisíciletí a po něm a vyvrátila tak starou tezi vysvětlující nedostatek pohanských hrobů brzkým a silným vlivem křesťanství, kterou zastával například Magnus Magnusson.¹¹³ Pochopit podobu vikinského osídlení hodně pomohl nález hřbitova na poloostrově Cnip Headland na hebridském ostrově Lewis a Harris. Zde bylo doposud nalezeno sedm hrobů patřících čtyřem dospělým a třem dětem a přítomnost dalších je pravděpodobná. Že se jednalo o vikinský hřbitov je patrné z pohřební výbavy a radiokarbonová metoda určila dobu používání tohoto hřbitova do konce 9. století. Podle všech známek (hřbitov obsahoval zároveň mužské, ženské i dětské hroby a fyzická kondice jejich kosterních pozůstatků) šlo o hřbitov usedlé farmářské komunity žijící pravděpodobně někde poblíž.¹¹⁴ Nedaleko nalezený hrob pak ukazuje i prolínání severské a

¹⁰⁹ ARMIT, s. 191.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 192.

¹¹¹ ARBMAN, s. 52.

¹¹² MAGNUSSON, s. 51–52.

¹¹³ Tamtéž, s. 50.

¹¹⁴ ARMIT, s. 197–201.

keltské kultury. Žena nalezená v tomto hrobě totiž byla buď Seveřanka nosící keltské šperky, nebo Keltka nosící seveřanské oblečení a používající seveřanské nástroje.¹¹⁵ Na ostrově Eigg pak byl nalezen další hřbitov. Ten, na Hebridách celkem výjimečně, ukazuje spíš jiný typ komunity. Ve třech hrobech zde byly nalezeny pozůstatky tří bohatých mužů, pravděpodobně válečníků.¹¹⁶

Nejvýznamnější nalezený hřbitov na Orknejích leží poblíž Westness na ostrově Rousay. Ze zde nalezených hrobů vyčnívá jeden patřící ženě i proto, že ženských hrobů je výrazně méně než mužských. Tato žena zemřela někdy v 9. století nebo na počátku 10., bylo jí něco mezi dvaceti a třiceti lety a v hrobě s ní bylo pohřbeno i novorozeně. Oba zřejmě zemřeli přirozenou smrtí a byli pohřbeni na tehdejším ostrovním hřbitově. Nejdůležitější je ovšem ženina pohřební výbava, která naznačuje vyšší postavení. Kromě předmětů denní potřeby (tkací potřeby, srp atd.) to bylo i několik cenných šperků – bohatě zdobená stříbrná jehlice na plášť¹¹⁷ a náramenní brože. Podle množství věcí v hrobě se dá soudit, že byla pohanka, a podle zdobení broží, že byla Norka.¹¹⁸ Judith Jeschová ještě k pohanským pohřbům na ostrovech na severu Britských ostrovů dodává, že je jich zde mnohem větší koncentrace než například v Irsku nebo Anglii. Podle ní je to nejvíce vidět na Orknejích a dokazuje to značnou míru imigrace ze Skandinávie.¹¹⁹

Při hledání vikinských sídel se dají využívat ještě další dvě metody, ačkoliv jejich úspěšnost byla prozatím minimální. Prvním z nich je nacházení zakopaných stříbrných pokladů. Takových bylo na Severních ostrovech i Hebridách objeveno dost, ale jen jeden lze jednoznačně spojit s blízkostí sídla. Již v půlce 19. století byl totiž nalezen poklad v zálivu Skaill a o 150 let později našli archeologové nedaleko vikinskou farmu. Podle archeologů šlo o jeden z největších a nejhezčích pokladů v Británii, ale vzhledem ke stáří nálezů není možné přesně lokalizovat místo. Díky mincím, které obsahoval, určili archeologové uložení pokladu do druhé poloviny 10. století.¹²⁰ Druhou metodu navrhuje Ian Armit ve své monografii o archeologii Hebrid a ostrova Skye. Podle něj by bylo možné lokalizovat vikinská sídla podle keramiky, která se obzvláště na Hebridách ve vykopávkách objevuje poměrně často (například i ve výše zmíněném

¹¹⁵ ARMIT, s. 201.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 202.

¹¹⁷ Tzv. *Ringed-pin* – zvláštní typ jehlic rozšířený po celém vikinském světě, vznikl pravděpodobně v oblasti jižního Irsku kombinací vikinských a irských vzorů.

¹¹⁸ JESCH, s.9. a MAGNUSSON, s. 53.

¹¹⁹ JESCH, s.37.

¹²⁰ MAGNUSSON, s.53.

Barvasu).¹²¹ Tato keramika má totiž specifický výtvarný styl, který patří právě k vikinským sídlům. Pokud ale byla tato metoda použita, tak doposud nepřinesla žádné výsledky.

Na rozdíl od písemných pramenů nám archeologie i přes svá omezení dodává mnohem bližší obraz toho, jak vypadal všední život vikinských obyvatel Severních ostrovů a Hebrid. Na mnoha farmách roztroušených po všech ostrovech zřejmě převažoval mírumilovný a usedlý způsob života. Správa pak probíhala z větších sídel jako Birsay, Kirkwall nebo Thurso (ačkoliv jeho podobu archeologicky neznáme), v nichž přebývali zdejší jarlové. Tuto teorii do jisté míry podporuje i archeology praktikované rozlišování sociální třídy obyvatel daných sídel podle rozlohy jejich domů.¹²²

Mírumilovnou podobu osídlení by podporovala i menší frekvence nálezů zbraní ve vikinských hrobech. Samozřejmě nemohlo mít zdejší osídlení jen mírovou podobu, to by v této oblasti a době ani nešlo. To, že se zde vyskytovali i válečníci, dokazují například hroby na ostrově Eigg, ale i jiné nálezy zbraní, ekvivalentních se zbraněmi používanými v Norsku v 8. a 9. století. Posledním faktorem, o němž nám archeologie něco vypovídá, je soužití s původním obyvatelstvem a vztahy s Gaely (Iry a Skoty). Přestože o osudu ostrovních Piktů se z archeologie nic nedozvíme, je fakt, že Vikingové často svá sídla stavěli na místech, kde předtím stála sídla piktská. Nezdá se tedy pravděpodobné, že by obě kultury přežívaly na ostrovech současně. Soužití s Gaely už bylo mnohem vyrovnanější. Archeologické pozůstatky jasně dokazují prolínání obou kultur.¹²³

1.3. Jazyk a kultura

Posledním z výrazných faktorů, podle kterých lze hledat vikinská sídla, jsou jejich názvy. Ty jsou totiž sice většinou poangličtěné, ale dodnes často zůstávají rozeznatelné. Problémy na severu Britských ostrovů způsobuje hlavně dlouhá působnost Skandinávců, kvůli které mají na Severních ostrovech v podstatě všechny místní názvy severský původ (v pevninském Skotsku a na Hebridách je situace o trochu jednodušší). To ovšem výrazně snižuje šanci určit místní názvy pocházející již z vikinské doby. Navíc, navzdory tomu, že ostrovy od 15. století vlastnilo Skotsko, se na Shetlandách až do 19. století mluvilo jazykem vzešlým ze středověké norštiny, což bádání ještě více ztěžuje.¹²⁴ Zásadnost vlivu staroseverštiny je pak umocněna i v podstatě

¹²¹ ARMIT, s. 193-4.

¹²² Domy nad 20 metrů čtverečních patřily obyvatelům s vyšším statutem a naopak. GRIFFITHS – HARRISON, s. 132.

¹²³ Mnohem více k tomu docházelo v Irsku, kde vznikla iro-severská skupina obyvatelstva, více viz kapitola 2.

¹²⁴ MAGNUSSON, s. 43.

naprostou absencí názvů, které by pocházely z jazyka Piktů, kteří v této oblasti žili několik předcházejících století. Výjimkou by mohly být pouze tři ostrovy, ale ani u těchto názvů není jejich případný piktský původ jasný.¹²⁵ Kromě Severních ostrovů lze ale skandinávské názvy nalézt i na Hebridách a severním, západním i jižním pobřeží Skotska až po Firth of Clyde.

I přes tyto překážky, je možné se díky místním názvům alespoň částečně orientovat v tom, kde se některá sídla mohla nacházet. Jedním z indikátorů může být staroseverský výraz *skáli*. Lingvisté se obecně shodnou, že označovalo významné obydlí (vikinský dlouhý dům), nebo hodovní síně sloužící pro společenská nebo politická shromáždění a výběr tributů. Z toho pak logicky vyplývá, že taková místa zřejmě sloužila jako jednotlivá centra místní správy. Jen na Orknejích je místních názvů obsahujících slovo *skáli* minimálně čtyřicet, jako například již několikrát zmiňovaný záliv Skail.¹²⁶ To by mohlo podporovat obraz vikinského osídlení, jak byl nastíněn v předchozí podkapitole, tedy sítě malých farem s několika většími mocenskými centry.

Na ostrovech se pak vyskytuje ještě pět dalších zakončení naznačujících existenci sídla. Prvními dvěma jsou *heimr* (farma) a *bý* (obecně sídlo). Další tři pak všechny označují v podstatě to samé – malá sídla. Jsou to *staðir*, *setr/sætr* a nejčastější *bólstaðr*. Prvním dvěma často předcházela osobní jména nebo topografické termíny, například Grimista, Oddsta nebo Vattseter (*vatr* – jezero) a Goster (*gás* – husa). *Bólstaðr* mohlo být buď samostatným pojmenováním (Bousta nebo Busta) anebo fungoval jako zakončení, např. Wadbister (*vad* = fjord).¹²⁷ Kromě názvů sídel jsou nejčastějšími místními názvy vzešlými ze staroseverštiny názvy topografických útvarů spojených s mořeplavbou. Takový název tak mají v podstatě všechny ostrovy. Pro ty měli Vikingové zakončení *ey*, která se často v dnešních názvech změnila na *ay* (jako v Rousay, Ronaldsay atd.). Dále to pak jsou mysy (*ness*, např. v Caithness, Stenness), zálivy (buď *wick/vík* jako fjord, nebo *voe* jako záliv), břehy (*back*) a mnohé další.¹²⁸

Podobná situace je i na Hebridách, ačkoliv zde je výrazný rozdíl mezi severem a jihem. Na severu podobně jako na Orknejích výrazně převažují skandinávské názvy, které stejně jako ty na Orknejích obsahují hlavně zakončení *staðir*, *setr/sætr*, *bolsatder* a *by(r)*.¹²⁹ Tato převaha obzvlášť vyniká na největším hebridském ostrově Lewis a Harris (staroseversky Liodhús, který se jako jediný objevuje v písemných pramenech), kde 99 ze 126 názvů sídel má norských původ

¹²⁵ WOOLF, Alex, *From Pictland to Alba: 789–1070*, Edinburgh 2007, s. 291–293.

¹²⁶ GRIFFITHS – HARRISON, s. 143.

¹²⁷ FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Scandinavian Place Names in the British Isles*, in: BRINK – PRICE, s. 396–397.

¹²⁸ Tamtéž, s. 396.

¹²⁹ ARMIT, s. 186.

a dalších devět alespoň severské elementy. Naopak na jihu Hebrid naznačuje vyváženost mezi severskými a keltskými/piktskými názvy spíše opravdovou imigraci a mnohem větší asimilaci s původním obyvatelstvem. Tato situace však také může být jednoduše způsobena výrazným rozvojem gaelštiny v této oblasti v pozdním středověku.¹³⁰ Jednu věc však lze z rozložení místních názvů na Hebridách zjistit zcela jistě. A totiž to, že sever byl obydlen poměrně hustě, což některé badatele (stejně jako na Orknejích) vedlo k domněnce, že zde došlo na totálnímu kulturnímu až fyzickému vymýcení původní populace.¹³¹

Sídelních názvů severského původu je na Severních ostrovech a Hebridách více než tisíc, přičemž jen na Orknejích jich je kolem tisíce.¹³² Na Severních ostrovech názvy jiného původu prakticky nenajdeme – po Piktech až na pár ostrovů žádné místní názvy nezůstaly a skotské vlastnictví ostrovů přišlo v době, kdy byly místní názvy spíše poangličtěny než změněny. Na Hebridách je koncentrace názvů se severským původem výrazně menší – Seveřané zde nebyli tak dlouho jako na Orknejích a Shetlandách, a i během vikinské doby zde koexistovali se skotskými Gaely. Z hustoty a počtu místních názvů se severským původem tak zcela jasně vyplývá, že nejhustěji osídlili Seveřané sever Hebrid (ostrov Lewis a Harris) a směrem na jih docházelo k čím dál většímu míšení s gaelským obyvatelstvem.¹³³

Kromě jazykových pozůstatků zanechali Vikingové na ostrovech a ve Skotsku i nesmazatelnou kulturní stopu. Tím nejvýraznějším příkladem je shetlandský festival Up Helly Aa pořádaný každoročně poslední lednové pondělí v hlavním městě Shetlandu Lerwicku. Někteří lidé o něm tvrdí, že navazuje na původní vikinské pohanské oslavy Yule¹³⁴. Reálně se sice tento festival oslavami Yule možná inspiroval, ale byl zaveden abstinenční společností za vlády královny Viktorie, jako záminka dát mladým Shetlandcům nějakou aktivitu, která by jim zabránila pít. Nehledě na to se ovšem postupem času z Up-Helly-Aa stal festival oslavující vikinskou minulost Shetlandu a první lednový víkend se na něj každoročně sjíždějí lidé z celého světa. Nejde tak sice o původní vikinskou slavnost, ale jasně to ukazuje, že právě na Shetlandách zanechali Seveřané výrazné stopy, které dodnes silně rezonují.¹³⁵

¹³⁰ ARMIT, s. 188.

¹³¹ WOOLFE, s. 289–293.

¹³² THOMPSON, William T.L., *Orkney Farm Names: A Re-assessment of their Chronology*, in: CRAWFORD, *Scandinavian ...*, s. 52.

¹³³ Viz např. OFTEDAL, Magne, *Norse Place-Names in Celtic Scotland*, in: Ó CUÍV, Brendan, *The Impact of Scandinavian Invasions on the Celtic-speaking Peoples c. 800–1100 A.D.: Introductory Papers read at Plenary Sessions of the International Congress of Celtic Studies Held In Dublin, 6–10 July, 1959*, Dublin 1975, s. 44.

¹³⁴ Svátek zimního slunovratu slaven pohanskými Germány.

¹³⁵ RITCHIE, s. 130.

Mimoto je na ostrovech, ale hlavně právě na Shetlandách, dodnes poměrně výrazný skandinávský genový původ.¹³⁶ Svou stopu však Vikingové možná zanechali i mimo ta nejexponovanější území. Existuje totiž teorie, že skotské národní jídlo haggis, směs ovčích vnitřností a dalších ingrediencí vařených v ovčím žaludku, na sever Britských ostrovů přivezli právě Vikingové. Podle všeho se totiž jedná o téměř identické jídlo jako skandinávský Lungmos, pouze s tou výjimkou, že haggis obsahuje víc ječmene. Navíc by podle této teorie měl i název haggisu vycházet ze staroseverského slova *baggi*, které mimo jiné mohlo znamenat pytel.¹³⁷ Nakolik je ale tato teorie pravdivá a nakolik jde jen o toužebné přání nadšenců do vikinské kultury, lze jen těžko posoudit.

1.4. Závěr

V první řadě je potřeba si odpovědět na hlavní otázky této práce. Doplnují se písemné, archeologické a jazykové a kulturní zdroje? A jak celistvý obraz o vikinském osídlení severu Britských ostrovů společně jako celek dávají? Na první otázku lze odpovědět, že ne tak, jak by se možná dalo čekat. Vzhledem k neexistenci soudobých písemných pramenů, jež by vysloveně zmiňovaly vikinskou kolonizaci Severních ostrovů a Hebrid, a charakteru pramenů pozdějších se z nich dozvídáme spíše o oblastech a ostrovech, které Vikingové velmi pravděpodobně obývali, ale jen velmi málo o konkrétních místech. *Orkneyinga sága* jich sice zmiňuje spoustu, ale jen několik v jasné souvislosti s vikinskou dobou a *Heimskringla*, která větší část *Orkneyinga ságy* opisuje, jich zmiňuje ještě méně. Všechna tato místa jsou navíc spojena s ostrovní politickou elitou a o politicky nevýznamných sídlech se tak nedozvíme v podstatě nic. V jediném soudobém pramenu – *Skotské kronice* – se ale ostrovy neobjevují vůbec a autor zde popisuje jen dvě přezimování na skotské pevnině. Z míst zmíněných v písemných pramenech jsou archeologií i toponymii potvrzena jen dvě: Birsay a Sandvik. Příliš pochyb nevyvolávají ani Kirkwall (Kirkiuvág) a Thurso, která dodnes mají pozměněnou podobu svých původních severských jmen. Jsou to ale dodnes fungující sídla a buď v nich archeologický průzkum neproběhl, nebo kvůli kontinuálnímu osídlení a již zmíněné přestavbě stále stejných budov jednoduše nic neobjevil. Bylo by však mylné z této situace usuzovat, že studium písemných pramenů nepřináší žádné použitelné informace. Přinejmenším naznačují oblasti, ve kterých lze vikinská sídla hledat. V tomto směru jsou ságy, nehledě na pozdní dobu jejich

¹³⁶ BARRETT, James H., *The Norse in Scotland*, in: BRINK – PRICE, s. 411.

¹³⁷ BJURBERG, Gun, *Haggis or Baggi?*, in: Hugin & Munin, Is. I, 2017, s. 18.

vzniku z velké části důvěryhodné, protože právě v této oblasti vydržela skandinávská nadvláda nepřerušeně až do pozdního středověku.

Existenci skandinávských sídel právě v těchto oblastech potvrzuje i výrazná dominance místních názvů skandinávského původu. Ty jsou v oblastech jako Orkneje, Shetlandy a severní ostrovy Hebrid, kde byla vikinská nadvláda nejsilnější, téměř výhradní. Vzhledem k tomu, že z těchto oblastí Skandinávci odešli až dlouho po skončení vikinského období, nelze všechny tyto názvy přisoudit právě Vikingům, určitě ne bez opory v archeologii nebo písemných pramenech. Ale vzhledem k tomu, že v jiných oblastech Britských ostrovů, které jazykově utvářeli právě jen Vikingové, lze nalézt analogické názvy, tak není možné místní názvy na Severních ostrovech a Hebridách nebrat v úvahu. Minimálně topografické názvy, často používané pro námořní navigaci, jsou z velké části pravděpodobně pozůstatkem právě po vikinských mořeplavcích. Stejně jako názvy jednotlivých ostrovů nebo i celků.

Pro druhý cíl práce tak sice písemné prameny poskytují obecný základ, ale nejpodrobněji dokresluje obraz vikinského osídlení v těchto končinách archeologie. Díky ní si totiž lze alespoň částečně představit, jak vypadal život běžných obyvatel v této oblasti. Na základě jednotlivých nálezů a distribuce názvů se severským původem se zdá, že vikinské osídlení sestávalo primárně z jednotlivých malých farem a jen několika málo větších administrativních sídel jako Birsay nebo později Kirkwall. Možná i zásluhou velmi těsné návaznosti na norské království se místní komunita věnovala právě spíše farmaření než nájezdům na zbytek Britských ostrovů. To potvrzují nejen nálezy farem, ale i pohanské hroby¹³⁸, v nichž není mnoho zbraní a pohřbená těla jsou často podle stavu koster poměrně jasně identifikovatelná jako zemědělci. Z organických nálezů lze reprodukovat i ekonomickou stránku zdejšího života. Primárně byl pěstován ječmen a oves a hlavními chovnými zvířaty byly ovce a skot. Nezanedbatelnou složkou obživy byl poměrně logicky také rybolov.

Pomocí hrobových nálezů lze vysledovat i další aspekty vikinského osídlení. Prvním je přibližná doba počátku vikinské kolonizace. Data některých hrobů naznačuje, že rozsáhlejší kolonizace začala alespoň na Severních ostrovech již několik generací předtím, než ji uvádějí písemné prameny. Zde vyvstává otázka, proč písemné prameny podávají jinou verzi událostí, než jakou dokládá archeologie. Nabízejí se dvě varianty: buď jde vzhledem k pozdnímu sepsání daných pramenů o nechtěnou nepřesnost způsobenou uplynulým časem, nebo to může mít spojitost s tím, že jak *Orkneyinga saga*, tak *Heimskringla* byly sepsány na Islandu. Jeho

¹³⁸ U křesťanských hrobů bez pohřební výbavy se těžko poznává, jestli šlo o Seveřana nebo Brita. Dnes již existuje metoda, zmíněná v úvodu, která to umožňuje, ale všechny zde zmíněné hroby byly vykopány v minulém století, kdy to ještě možné nebylo.

obyvatelé byli velmi často sami „političtí“ uprchlíci z Norska a na cestě na Island jim jako jakási mezistanice sloužily Hebridy. Když tak přisoudili osídlení Severních ostrovů a Hebrid také uprchlíkům před vládou Haralda Krásnovlasého, mohli se islandští autoři dopouštět se vědomé analogie k vlastní historii, která ale neodpovídala skutečnosti.

Některé hroby pak dokazují i vzájemné ovlivňování keltského a severského světa, a to hlavně kulturně. K tomu patří i největší záhada spojená s Vikingy na severu Británie: co se v jimi kolonizovaných oblastech stalo s původním obyvatelstvem. O osudu Piktů existují v podstatě tři různé teorie. První říká, že v době, kdy na ostrovy Vikingové dorazili, už zde Piktové nějaký čas nežili a vikinská sídla nalezená v blízkosti piktských rozvalin byla přirozeným pokračováním osídlení v již prověřených místech. Zastánci druhé teorie tvrdí, že Vikingové ostrovy zabrali rychle a krvavě, a dokonce používají výrazu cílená genocida. Tato varianta se ale nezdá být moc pravděpodobná, vzhledem k tomu, že všude jinde na Britských ostrovech dokázali Seveřané s místním původním obyvatelstvem žít vedle sebe, aniž by docházelo k větší míře násilí, než bylo obvyklé. Mně se tak zdá nejpravděpodobnější poslední možnost, a totiž mírové soužití s postupnou vzájemnou asimilací. Z té by díky politické nadvládě a demografickému růstu vyšli Seveřané jako majoritní populace, která tu slabší časem pohltila. Jak to bylo doopravdy, se dozvíme, jen v případě, že by se objevil nějaký dosud ztracený pramen nebo průlomový archeologický nález, který by situaci osvětlil. Do té doby víme jen to, že na Severních ostrovech a Hebridách po Piktech nezbyl téměř žádný místní název a jen pár zřícenin a předmětů.

Na závěr tak lze hlavně říct, že i přes všechny možné zdroje je náš obraz vikinského osídlení severu Britských ostrovů nekompletní. Z místních názvů a písemných pramenů získáme představu spíše o oblastech než konkrétních místech. Ta by bylo možno potvrdit pouze s pomocí archeologie, ale konkrétních nálezů je jen málo a vzhledem ke složité situaci se nezdá, že by v budoucnosti měly nějaké přibýt. I tak lze ale vyvodit alespoň částečný obraz místní vikinské komunity. V rámci tohoto výzkumu se ukazuje relativně mírumilovná síť malých farem zaměřených na pastevectví a omezenou produkci obilnin.

2. Irsko

Vikinské osídlení Irska probíhalo téměř ve všech ohledech jinak než osídlení na severu Britských ostrovů. První zaznamenaný nájezd na břehy „zeleného ostrova“ proběhl dva roky po nájezdu na Lindisfarne, tedy roku 795, kdy byl vyplněn ostrov Lambay¹³⁹ na východním pobřeží Irska. V následujících letech nájezdů postupně přibývalo a nájezdnické skupiny (v pramenech označované jako jednotlivá loďstva) trávily v Irsku čím dál tím více času. Zpočátku se jednalo pouze o přezimování (i více než jednu zimu na jednom místě) na některých z nespočtu irských jezer (staroirsky Loch, v moderní irštině Lough). Seveřané si však zřejmě relativně brzy uvědomili, že pořádání nájezdů na Irsko jim přináší dobré zisky a začali zde budovat i trvalé základny. Čtyřem z pěti největších irských měst se dnes přikládá vikinský původ – Dublinu, Corku, Limericku a Waterfordu. K těmto čtyřem je pak ještě přidáváno o něco menší město Wexford. Těchto pět měst tvořilo hlavní centra vikinského osídlení v Irsku. Nebyla však jediná.

Jako první byly založeny pevnosti v Dublinu¹⁴⁰ a Linn Duachaill (poblíž dnešního města Annagassan) v roce 840/1. Během devátého století následovaly i pevnosti v Limericku, Corku, Waterfordu a na Loch Rí (dnes Lough Ree). Během tohoto období do Irska připluli Imar a Amlaimbh¹⁴¹ potomci v pramenech nejmenovaného norského krále, kteří si všechny „cizince“¹⁴² podrobili, a přestože jednotlivá území pod skandinávskou nadvládou měla své vlastní krále, byli Imarovi potomci sídlící v Dublinu irskými prameny označováni jako vládci všech Vikingů v Irsku. V prvních letech desátého století byli dublinští Vikingové ze své pevnosti vyhnáni, což kroniky často označují za vypuzení všech Seveřanů z Irska. To se však nezdá příliš pravděpodobné a spíše šlo jen o Vikingy z Dublinu. Navíc neuběhlo ani patnáct let a Seveřané byli podle pramenů v Dublinu zpět v plné síle. A pokud byli vypuzeni i z jiných svých sídel, tak se i do nich během druhého desetiletí 10. století vrátili. Obzvláště často jsou v tomto období zmiňováni Vikingové sídlící v Limericku a Waterfordu (irsky Port-Lairge). Další významné události upravující postavení Vikingů v Irsku proběhly na počátku 11. století.

¹³⁹ V irštině se ostrov jmenuje Recharinn, Lambay je poangličtěná varianta staroseverského Lambey (= jehněčí ostrov).

¹⁴⁰ Vikinský název Dyflinn byl pouze poseverštěnou podobou irského názvu Dubh-Linn (Černá tůň) odkazujícího na dnes již neexistující jezírko na přítoku Liffey, které sloužilo pro Vikingy jako chráněný přístav; dnešní název Báile Atha-Cliath (Proutěný brod) původně patřil irské osadě, která vikinskému osídlení předcházela.

¹⁴¹ Imar je ztotožňován s Ivarem Bez kostí, synem legendárního Ragnara Loðbroka a Amlaimbh je dublinský král Olaf Bílý, který pravděpodobně zemřel během nájezdu na Pikty ve Skotsku na počátku 70. let 9. století.

¹⁴² Irští kronikáři kromě latinského *Gentiles* používali pro Vikingy i irský výraz *Gaeidhill*, který doslova znamená cizinci.

V roce 1002 se totiž dublinští Vikingové podrobili vládě irského velekrále Briana Boru.¹⁴³ S jeho vládou však nebyli spokojeni a několikrát se proti němu spolu s leinsterskými¹⁴⁴ Iry vzbouřili, což v roce 1014 vyústilo v bitvu u Clontarf (dnes předměstí Dublinu). Bitva se odehrála na Velký pátek 23. dubna a na obou stranách se jí zúčastnilo několik tisíc bojovníků. Proti vojsku Briana Boru se postavila koalice vedená dubinským králem Sigtryggem Hedvábným vousem¹⁴⁵, k němuž se kromě Irů z Leinsteru přidali i Vikingové z ostrova Man a vojsko orknejského jarla Sigurda Statného. Bitva neměla jasného vítěze a sám Brian Boru při ní ve svých asi 72 letech zemřel, ale Irové z něj během několika následujících generací učinili národního hrdinu a bitvu prohlašovali za své vítězství.¹⁴⁶ Nehledě na to však Vikingové v Dublinu i dalších svých pevnostech nadále nepřerušeně vládli, jen již nebyli takovým postrachem, a fungovali zde jako jakékoliv jiné irské království, pouze měli zdejší obyvatelé jinou etnicitu.¹⁴⁷ Tento stav v podstatě vydržel až do dobytí Irska Normany v 70. letech 12. století. A i poté v kdysi vikinských městech existovaly čtvrti, většinou nazvané Ostmanstown¹⁴⁸, kde se Skandinávci sdružovali.

Z výše uvedeného přehledu politických dějin Vikingů v Irsku již částečně vyplývá odlišnost od Orkneji a dalších území na severu Britských ostrovů. Pravděpodobně kvůli systému malých irských království Vikingové v Irsku nikdy neovládali větší územní celky. Jelikož se proti nim Irové málokdy dokázali spojit, tak to ani neměli zapotřebí. Vikinské osídlení tak sestávalo primárně z několika opevněných měst na pobřeží. Ta sloužila zároveň jako vojenské pevnosti, z nichž byly pořádány nájezdy na Iry, a současně jako obchodní přístavy. Ve své době se jednalo o jedny z nejrozvinutějších městských center na celém ostrově a v podstatě jimi jsou dodnes. Nerušeně plnit jednotlivá území bylo pro Vikingy nejvýhodnější, měli tak lepší přístup ke své hlavní obchodní komoditě, kterou v Irsku vyhledávali, a tou byli otroci, které pak dále přeprodávali a výrazně na tom vydělávali. Irové kladli vůči vikinskému plenění menší odpor pravděpodobně i proto, že sami Irové se mezi sebou napadali minimálně ve stejné míře, jako je napadali Vikingové. Ti toho navíc jakožto vynikající válečníci využili k dalšímu obohacení. Nechávali se totiž Iry najímat jako žoldnéřské jednotky a spolu s jedním irským královstvím plenili jiné. Tento způsob života navíc zjevně některým

¹⁴³ Žil mezi lety 841 a 1014. Než se stal velekrálem byl králem Munsteru.

¹⁴⁴ Leinster = oblast prostředního Irska.

¹⁴⁵ Vládl 995–1036.

¹⁴⁶ K bitvě více viz McGEETIGAN, Darren, *The Battle of Clontarf: Good Friday of 1014*, Dublin 2013.

¹⁴⁷ V období po konci vikinské doby je tato skupina obyvatelstva dnešními historiky označována jako Iro-Seveřané (v angličtině *Hiberno-Norse*), protože již došlo k výraznému promíšení mezi oběma skupinami.

¹⁴⁸ Tento název zřejmě pochází z období po dobytí Irska Normany, kteří Seveřany označovali jako *Austman* (tedy muži z východu); viz BIRGISSON, s. 183.

Irům imponoval, protože v písemných pramenech se objevují zmínky o takzvaných Gall-Gaeidhill.¹⁴⁹ To byli Irové, kteří přijali vikinský způsob života a občas i náboženství, a většinou se chovali mnohem hůře než samotní Vikingové. Irští kronikáři o nich proto často psali v horším světle než o samotných Vikinzích.

2.1. Analýza písemných pramenů

Na rozdíl od Skotska existuje pro irské Vikingy poměrně dost soudobých pramenů, ačkoliv jde o jejich novověké edice a původní kroniky dnes již neexistují. Většinou se jedná o anály sepsané v některém z nespočetných irských klášterů té doby. Mezi ně patří *Fragments irských análů*, *Ulsterské anály* a *Chronicum Scotorum*. Ve všech těchto pramenech se ohledně vikinského osídlení Irska dozvíme v zásadě velmi podobné informace. Vzhledem k povaze analistické formy se většinou jedná o krátká a jednoduchá sdělení o tom, že vyplnili nějakou oblast. To je pro tuto studii sice nepodstatné, ale co je důležitější, kronikáři k těmto poznámkám nezřídka přidávali i informaci o tom, odkud která skupina nájezdníků pocházela. Tedy ze které konkrétní severanské pevnosti v Irsku, nebo místa, na kterém se v tu dobu dlouhodobě zdržovali. Z pohledu autorů těchto pramenů měli Vikingové v Irsku dva různé druhy dlouhodobého pobytu.

Zaprvé setrvali Vikingové v Irsku i několik let se svými loďstvy, o nichž se anály velmi hojně zmiňují. Tato loďstva pak zůstávala u ústí velkých řek, nebo na vodách či březích některého z nespočetných irských jezer, na která dopluli po řekách, jež z nich vytékají do moře, a z těchto strategických míst pak podnikali nájezdy na pevninu. Mezi Vikingy oblíbená jezera například patří Loch Echach (dnes Lough Neagh v Severním Irsku), Loch Rí (Lough Ree), Loch Erne, Loch Bethrach¹⁵⁰ či Loch Orbsen a mezi zálivy to jsou Loch Daech (Waterford Harbour), Loch Feabhail (Lough Foyle), Carlingford Lough¹⁵¹ nebo Loch Cuan (Strangford Lough). Druhou variantou pak byly opevněné přístavy, které sloužily zároveň jako vojenské pevnosti a centra politické moci Severanů, ale i jako obchodní centra. Těch bylo v průběhu vikinské doby podle análů šest nebo sedm. Jsou to již zmiňovaná města Dublin (v pramenech se používá irský název Ath-cliath), Limerick (Luimnech), Waterford (Port-Lairge), Cork (Corcaigh) a Wexford (Loch Garman). Šestým a po většinu vikinského období poměrně důležitým sídlem bylo Linn Duachaill, které leželo někde na sever od Dublinu, pravděpodobně poblíž zálivu Carlingford Lough. Na rozdíl od předchozích pěti měst však Linn Duachaill nepřežilo své vikinské pány a

¹⁴⁹ Doslova by se dalo přeložit jako „Iro-Cizinci“.

¹⁵⁰ Toto jezero se nepovedlo identifikovat, kroniky pouze říkají že se nacházelo v Osraige, což bylo irské království rozprostírající se na sever od Waterfordu.

¹⁵¹ V *Ulsterských análech* jako Snaimbh-Aighnech.

archeologové ho dlouho nebyli schopni identifikovat. Dnes už se však odborníci shodují, že Linn Duachaill leželo poblíž dnešního Annagassanu jižně od Dundalku.¹⁵² Posledním sídlem je pak pevnost někde na ostrovech nebo březích jezera Lough Ree. Ta je však konkrétně zmiňována jen v *Chronicon Scotorum*, kdy je v zápisu k roku 845 zapsáno její založení jistým Turgesem.¹⁵³ Ostatní prameny však v souvislosti s tímto jezerem hovoří vždy jen o „cizincích z Loch Rí“¹⁵⁴. V případě této pevnosti je tak potřeba být s její předpokládanou existencí opatrnější a porovnat tuto informaci s jinými zdroji.

Zcela jednoznačným centrem vikinského osídlení Irska je z pohledu kronik Dublin. Zdejší vikinská pevnost byla stejně jako ta v Linn Duachaill postavena v roce 841, což z nich dělá nejstarší stálá vikinská sídla v Irsku. Předtím se Vikingové dlouhodobě zdržovali pouze v oblasti Lough Neagh. V případě ostatních vikinských měst kroniky jejich data založení neuvádějí, ale ve všech případech o nich mluví až mnohem později než o Dublinu a Linn Duachaill. Kromě toho se i o dublinských vikinzích kroniky zmiňují několikanásobně častěji než o těch ostatních. Pozici hlavního vikinského centra v Irsku navíc potvrdila i událost z roku 853. „Amhlaim¹⁵⁵, syn krále Lochlandu¹⁵⁶, přijel do Irska a všichni cizinci¹⁵⁷ v Irsku se mu podřídili a zaplatili tribut.“¹⁵⁸ Amhlaim, se pak ujal přímě vlády nad Vikingy v Dublinu, ale dublinský vládce byl od této chvíle vždy titulován jako král irských cizinců, a to i přesto, že ostatní vikinská města měla své vlastní krále. Irští Vikingové tedy zřejmě přejali irský systém, kdy měli jednotlivé krále na menších samostatných územích, ale zároveň uznávali vládce Dublinu jako nejvyšší autoritu.¹⁵⁹

I přes strohost analistických zápisů lze z irských kronik získat i částečný obraz způsobu vikinského života v Irsku. Jak již vyplývá z výše napsaného, Vikingové nikdy neobsadili větší části Irska, tak jako obsadili celé Severní ostrovy a Hebridy. Jejich osídlení na „zeleném ostrově“ sestávalo z těch několika pevností a nepřiliš rozsáhlého území kolem nich. Jejich hlavní ekonomickou aktivitou navíc byl primárně obchod s otroky a dalším zbožím, které získali na svých nájezdech na irská království. V množství nájezdů však nijak zvlášť nepřevyšovali samotné Iry a byli spíše jedním z mnoha politických uskupení mezi irskými

¹⁵² WALLACE, Patrick F., *Archaeological Evidence for the Different Expressions of Scandinavian Settlement in Ireland, 840–1000*, in: BRINK – PRICE, s. 434–438.

¹⁵³ FÄRBER – MURPHY, 2012, s.122.

¹⁵⁴ Viz např. HENNESSY, s. 444–445; TODD, s. 11–13.

¹⁵⁵ Již zmiňovaný Olaf Bílý, viz pozn. 141.

¹⁵⁶ Zřejmě Norsko, i když existují i teorie, že Lochland bylo označení Hebrid.

¹⁵⁷ V irských kronikách je používáno slovo gall/gaill, které doslova znamená cizinci.

¹⁵⁸ HENNESSY, s.362–363; „Amhlaim, mac righ Laithlinde do turdhecht a n-Erind, corogiallrat Gaill Erend dó, et cir o Gordhelaib.“; „Amhlaim son of the King of Lochland, came to Ireland, when th Foreigners of Ireland submitted to him, and a tribute [was given] to him by the Gaidhel.“.

¹⁵⁹ Zajímavé je, že irský velekrál sídlil ani ne 50 kilometrů od Dublinu, v místě zvaném Tara (irsky Temhair).

královstvími. Nebyli ani považováni za jednoznačného společného nepřítele jako jinde. Právě naopak. Kronikáři zaznamenali časté spojování s některými irskými královstvími, nebo to, že se jimi nechali najímat, aby jim pomohli v plenění některého jiného území. Díky tomu pak pravděpodobně došlo k dalšímu zajímavému jevu. Podle kronikářů se totiž mezi Iry našlo nemálo mužů, kteří se ve vikinských způsobech zhlédli a přejali je a plenili napříč Irskem „po vzoru cizinců“, což byli již zmiňovaní Gall-Gaeidhill.

Speciální místo pak zabírá tendenční politický spisek *Cogad Gáedel re Gallaib* (Válka Irů proti cizincům) z počátku 12. století, který měl velebit irského velekrále Briana Boru, a naopak co nejvíce demonizovat Seveřany, se kterými Brian po celou dobu své vlády bojoval. Vzhledem k tomu, že autor tohoto textu se cíleně zaměřoval na negativní vykreslení severských nájezdníků, nelze konkrétním popisům jejich charakteristik a činů příliš věřit. Obzvláště dvě pasáže z první poloviny knihy, v nichž popisuje, jak se Vikingové rozprostřeli po celém Munsteru takovým způsobem, že nezbylo žádné místo, kde by nebyla nějaká jejich flotila nebo pevnost.¹⁶⁰ O pár stránek dále pak autor píše o tom, jak Vikingové utlačovali irské obyvatele Munsteru a bylo jich tolik, že na každý dům připadal alespoň jeden. Toho navíc daná rodina musela živit, a dokonce před nimi měl přednost. Udává i příklad, že pokud daná rodina měla jednu krávu a neměla možnost sehnat pro „svého“ Vikinga jiné maso, musela svou krávu zabít a maso mu poskytnout.¹⁶¹ Tyto pasáže jsou již při samotném jejich čtení v porovnání s jinými prameny evidentně neobjektivní a výrazně nadnesené. Ani autoři dalších kronik neměli důvod Seveřany v popisech šetřit, ale jejich popis Vikingů není odlišný od popisu Irů. Zobrazení Vikingů v *Cogad Gáedel re Gallaib* jsou spíše naprosto smyšlené, tak aby ve čtenáři vyvolaly co největší odpor k Seveřanům. Realističtější pak zřejmě bude samotný popis Brianových bojů nejprve s Vikingy z Limericku a později s těmi z Dublinu. Seveřany z Limericku několikrát přesvědčivě porazil. K nevraživosti vůči nim měl Brian i osobní důvod, podle autora byl totiž jeho bratr Mathgamhain zabit vzbouřenými munsterskými lordy a Vikingy z Limericku. Vikingy z Dublinu si sice podrobil, ale musel čelit jejich vzpourám, které vyvrcholily bitvou u Clontarf 23. dubna 1014. V ní Brian bojoval proti vzpouře nejen dublinských Vikingů, ale i Irů z Leinsteru a jejich spojenců. Bitva je právě v tomto prameni, ale i v pozdější irské historiografii brána jako vítězná. Pravdou však je, že výsledek byl spíše nerozhodný. Brian během bitvy ve svých dvaasedmdesáti letech zemřel a dublinští Vikingové vedení Sigtryggem Hedvábným vousem zůstali nerušeně v Dublinu dalších více než sto let.

¹⁶⁰ TODD, s. 41.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 49.

I přesto, že pramen nepříliš objektivně popisuje politické události spojené s Vikingy v Irsku na konci 10. a počátku 11. století, je sám o sobě důležitý, i když z jiného důvodu. Hned na začátku knihy totiž autor sepisuje historii vikinské přítomnosti v Irsku. Ta poměrně dobře koresponduje s událostmi zaznamenanými ve výše zmíněných análech a lze je tedy brát jako relativně důvěryhodný zdroj informací. Minimálně v ohledu, který využije tato práce, a to pro identifikaci míst, na kterých Vikingové v Irsku sídlili nebo se delší dobu zdržovali. Zcela jednoznačně se autor zmiňuje o vikinských pevnostech v Dublinu, Limericku, Waterfordu a Corku. Pro Cork je důležité, že v tomto prameni je jako v jediném uvedeno i přibližné datum příchodu Vikingů. Podle autora tohoto spisu to bylo někdy mezi lety 913 a 916.¹⁶² Dále s Vikingy spojuje jezera Loch Echach, Loch Rí nebo Loch Daeach. Nově zmiňována jsou místa jako Lughbudh (dnes Louth), Ciarraighe Luachra (dnešní hrabství Kerry), Glas-Linn či Cenn Fuait (dnes Leixlip Confey). Je tedy zřejmé, že i propagandistický spisek může být při studiu historické topografie užitečný a minimálně může poskytnout potvrzení údajů z jiných, důvěryhodnějších pramenů.

Jak je vidět, v případě Irska poskytují písemné prameny poměrně solidní obraz vikinského osídlení. Podle dobových irských autorů šlo o několik stálých pevností v ústích velkých řek, které byly doplněny občasnými dlouhodobějšími pobyty na některých velkých irských jezerech. Způsob vikinského života zde spočíval hlavně v nájezdech na irská území a v následném přeprodeji naloupeného zboží, jehož největší objem tvořili otroci. Vedlejším zdrojem příjmů mohlo být i občasné nabídnutí žoldnéřských služeb v bojích mezi Iry.

2.2. Poznatky z archeologie

Stav irské archeologie se neodlišuje od stavu archeologie ve Velké Británii. Hlavní překážku představuje nedostatek času na důkladné průzkumy a posléze i na publikování výsledků těchto průzkumů. Problematické je ale bohužel i irské vnímání vlastní vikinské historie – dnes již tento stav netrvá, ale ještě v poválečném Irsku byla tato část irských dějin (stejně jako ta normanská) vnímána jako historie nájezdníků a dobyvatelů, a tudíž nehodná zachování, protože nepůsobí dostatečně irsky. Spousta nálezů tak byla nenávratně ztracena. K tomu se pak samozřejmě přidává i problém stavebního materiálu a častých přestaveb, tak jako na Severních ostrovech a Hebridách. I přesto však není v Irsku archeologických pozůstatků nedostatek a o zdejším vikinském osídlení vypovídají mnohé. Nejbohatší naleziště jsou v Dublinu a Waterfordu, o

¹⁶² TODD, s. 31.

něco méně nálezů objevili archeologové v Limericku a Wexfordu a nejméně v Corku. Všechny hlavní vikinské základny měly jednu společnou charakteristiku – jejich zakladatelé je postavili na soutocích řek (Dublin, Waterford, Wexford) nebo na říčních ostrovech (Limerick, Cork). Díky tomu je bylo možno snáze bránit a také tyto pozice poskytovaly přírodní přístaviště pro vikinské lodě.

Jak je zřejmé z písemných pramenů, Dublin byl jednoznačně nejvýznamnějším vikinským městem v Irsku. Podle experta na irská středověká města Johna Bradleyho byl dominantou vikinského Dublinu dlouhý rovný hřeben souběžný s řekou Liffey, jenž je částečně viditelný dodnes, což mimo jiné zajišťovalo snadnou obranu města.¹⁶³ O podobě vikinského Dublinu máme poměrně dobrou představu, protože se na jeho území uskutečnilo mnoho archeologických vykopávek. Ty jednoznačně nejvýznamnější proběhly v oblasti Wood Quay v 70. letech. Průzkum byl proveden před stavbou nových budov dublinské radnice a bylo při něm odhaleno jedno z nejvýznamnějších nalezišť vikinského (ale i středověkého) osídlení v Evropě. Ve vrstvě odpovídající právě vikinskému osídlení byla totiž nalezena velmi dobře zachovalá část tehdejšího Dublinu.¹⁶⁴

Ve Wood Quay a přilehlých ulicích archeologové našli na ploše několika hektarů množství ulic, domů, řemeslnických oblastí, obchodů a kus dřevěného nábřeží¹⁶⁵. Z jejich rozložení vyplynulo, že město bylo rozděleno na dlouhé rovné pozemky, přičemž domy vždy přiléhaly k ulici.¹⁶⁶ Ulice byly buď vykládány kamennými deskami, nebo dřevěnými trámy. Většina domů v této oblasti patřila k takzvanému Typu 1, který je nejčastější variantou vikinského domu v Irsku a objevuje se ve vykopávkách po celém ostrově, ale i jinde na Britských ostrovech. Takový dům byl postaven ze spleteného proutí, které vyplňovalo prostor mezi nosnými sloupy¹⁶⁷, a střecha byla nejčastěji došková. Podobně jako na Orknejích měl dům obvykle obdélníkový tvar, s dveřmi v kratších zdech, a byl rozdělen na tři části. Prostřední část domu sloužila jako obytná místnost; uprostřed bylo kameny ohraničené ohniště a po stranách lavice na sezení a spaní.¹⁶⁸ Jen na Fishamble street bylo nalezeno 151 takových domů.¹⁶⁹

¹⁶³ BRADLEY, *Walled ...*, s. 10.

¹⁶⁴ DOOLEY, Sheila, *Viking and Medieval Dublin*, in: Hugin & Munin, Is. 1, s. 39–40. Nález byl natolik významný, a to nejen pro vikinský Dublin, že se vzedmula vlna protestů za zachování tohoto naleziště. Celá kampaň probíhala mezi lety 1977–1981 a zúčastnily se jí tisíce lidí. Aktivistům se však nepodařilo dosáhnout svého cíle, a tak na místo nakonec přijely buldozery a stavba nových radničních budov započala i přesto, že archeologický průzkum nebyl plně dokončen.

¹⁶⁵ Nábřeží v angličtině *quay* – odtud zřejmě název Wood Quay tedy doslova „dřevěné nábřeží“.

¹⁶⁶ BRADLEY, *Walled ...* s. 10.

¹⁶⁷ Takzvaný styl „post-wattle“, někdy byla vrstva proutí dvojitá a mezera byla zřejmě vyplněna zateplovacím materiálem.

¹⁶⁸ BRADLEY, *Walled ...*, s. 11; FOOTE – WILSON, s. 217.

¹⁶⁹ DOOLEY, s. 39–40.

V zadních částech pozemků pak byly dvorky, kůlny a zemědělská zázemí jednotlivých domů. Z organických pozůstatků v odpadních jamách máme i představu o vikinské stravě. V zásadě jde o stejný jídelníček jako u Vikingů na ostrovech na severu – mořští živočichové, vepřové a hovězí maso, divoké ptactvo a obilniny. Irští Vikingové navíc měli jídelníček obohacen výrazným množstvím ovoce.¹⁷⁰

Presvědčivé doklady máme i o povaze hospodářství vikinského Dublinu. Mezi prokazatelně přítomná řemesla patřilo dřevařství v mnoha podobách, loďařství, kovářství, kovotepectví (zlato, stříbro, měď nebo cín), zpracování kůže, výroba hřebenu a jiných kostěných předmětů a tkalcovství.¹⁷¹ Velký význam měl samozřejmě i obchod. Kromě standardního zboží jako mroží kly nebo jantar se obchodovalo i s mnohem výnosnějšími komoditami, například s francouzským vínem¹⁷² nebo hedvábím¹⁷³.

Přibližně od roku 925 bylo město obklopeno příkopem obehnaným palisádou, přičemž kamenné hradby je nahradily v první polovině 12. století.¹⁷⁴ Na přelomu milénia se pak město rozrostlo směrem na západ a mělo v té době asi 12 hektarů.¹⁷⁵ Víme i to, že v Dublinu se scházel thing, a ještě v 17. století byl na pozemcích Trinity College viditelný pahorek sloužící tomuto shromáždění.¹⁷⁶

Důležitost vikinského Dublinu ukazuje i fakt, že zdejší severští vládci razili vlastní mince, a to nejpозději od roku 995 (pravděpodobně ale již dříve). A přestože byly pro brzké znehodnocení nepoužitelné mimo Irsko, byly na ostrově používány více než mince anglické, které si svou hodnotu držely výrazně déle a byly tak používány pro mezinárodní obchod.¹⁷⁷

Významnými důkazy vikinské přítomnosti v Dublinu jsou i hroby. V blízkosti jezírka¹⁷⁸, podle něhož Dublin získal své jméno, byly v roce 2003 nalezeny čtyři hroby vikinských válečníků datované do počátku 9. století. Jedná se tedy pravděpodobně o jednu z prvních nájedníků do oblasti Dublinu (cca v letech 805–815).¹⁷⁹ Mnohem podstatnější je však vikinský hřbitov ve čtvrti Kilmainham, tedy vně hradeb vikinského Dublinu. Ten byl dlouhou dobu jediným známým vikinským hřbitovem v Irsku, ale i tak vynahrazoval svou jedinečnost velikostí a bohatstvím místních nálezů. Dodnes patří k největším vikinským

¹⁷⁰ MAGNUSSON, s. 70.

¹⁷¹ BRADLEY, *Walled ...*, s. 12; MAGNUSSON, s. 71; FOOTE – WILSON, s. 218.

¹⁷² MAGNUSSON, s. 71.

¹⁷³ BRADLEY, *Walled ...*, s. 12.

¹⁷⁴ WALLACE, s. 434.

¹⁷⁵ BRADLEY, *Walled ...*, s. 10–12.

¹⁷⁶ FOOTE – WILSON, s. 217.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 218.

¹⁷⁸ Viz pozn. 140.

¹⁷⁹ DOOLEY, s. 42.

hřbitovům mimo Skandinávii (je srovnatelný s hřbitovy v Kaupangu nebo Hedeback), a to i přesto, že většina z něj ani nebyla prozkoumána a jeho velikost tak dodnes není přesně známa.¹⁸⁰ Pohřební výbava je většinou norského původu a z 9. až 10. století.¹⁸¹ Mimo jiné se zde našlo na 40 mečů, z nichž většinu bohatě zdobily stříbrné vzory. Většina také byla jasně norského původu a ostatní franckého.¹⁸² Dále tam bylo nalezen přibližně 35 hlavíc kopí, 30 štítových puklic a dvě hlavice seker.¹⁸³ Jen šest z dosud prozkoumaných hrobů patřilo ženám.¹⁸⁴ Ty obsahovaly brože a náhrdelníky ze skleněných kuliček a předměty denní potřeby (většinou spojené s výrobou látek). Nejdůležitější jsou ale hroby obchodníků a řemeslníků, které dokazují, že řemeslná výroba patřila k důležitým aspektům zdejšího života. Z jejich pohřbeních výbav lze navíc určit alespoň některá konkrétní řemesla, protože většinou obsahovaly jejich nástroje: kovářské kleště, kladiva, nůžky, nože, srpy, sady skládacích bronzových vah, jemně zdobená závaží s olověnými jádry nebo sklem a smaltem.¹⁸⁵

Vikinský Dublin ovšem nepředstavoval výjimku. Většinu výše zmíněných aspektů sdílela i další vikinská města v Irsku, nejvíce pak Waterford. Ten byl založen na výběžku pevniny nad soutokem řek Suir a St. John's River, jenž poskytoval snadnou obranu ze strany od pevniny, kudy vedla jediná přístupová cesta. Díky tomu mělo vikinské město trojúhelníkový půdorys (dnes se této oblasti říká Viking Triangle – tedy Vikinský trojúhelník) a později se postupně rozšiřovalo na západ.¹⁸⁶ Nejlépe zachované archeologické pozůstatky vikinského osídlení jsou ve vrstvách z 11. a 12. století. V těch byl nalezen kostel, hřbitov, obrané valy a přes 90 domů Typu 1.¹⁸⁷ Ve 30. letech 12. století valy nahradily hradby.¹⁸⁸ Celkem existují důkazy tří kostelů existujících již během vikinského osídlení města (Christ Church, St. Peter's a St. Olaf's).

Vykopávky proběhly i v dalších třech velkých vikinských městech. Stejně jako Dublin a Waterford vznikl Cork na pozici zajišťující snadnou obranu u ústí řeky Lee v oblasti dnešní South Main Street a v blízkosti kláštera sv. Finbaira. Důkazy pro existenci vikinského Corku jsou sice nedostatečné, ale z rozložení ulic, typů domů a iro-severských artefaktů vyplývá, že právě v oblasti South Main Street se nacházelo přednormanské město, což podporuje i existence

¹⁸⁰ FOOTE – WILSON, s.218.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² MAGNUSSON, s. 66.

¹⁸³ Tamtéž, s.66; ARBMAN, s.73.

¹⁸⁴ ARBMAN, s.73.

¹⁸⁵ MAGNUSSON, s. 66–67.

¹⁸⁶ BRADLEY, *Walled ...*, s. 12–13.

¹⁸⁷ HURLEY, Maurice F., *The Vikings in Munster: Evidence from Waterford and Cork*, in: *Archaeology Ireland*, Vol. 9, No. 3, 1995, s.24.

¹⁸⁸ Tamtéž, s.25.

kostela Christchurch (stejně jako v Dublinu a ve Waterfordu).¹⁸⁹ Ve Wexfordu odhalily vykopávky, které proběhly v roce 1988 na rohu Bride a South Main Street, sice jen malý pozemek, ale i ten ukazoval na kontinuální osídlení mezi lety 1000–1300 (10 vrstev domů). Význam těchto vykopávek jim vynesl přezdívku „*kapesní Wood Quay*“.¹⁹⁰ Domy patřily opět k Typu 1. Jako izolační výplň dvou vrstev proutěných stěn zde bylo použito kapradí. Centrální místnost sloužila zároveň jako kuchyň, dílna i ložnice. V průběhu let zde byl zcela určitě produkován len a zpracováváno paroží. Organické nálezy vypovídající o stravě místních obyvatel odpovídaly nálezům z Dublinu.¹⁹¹ V Limericku vzniklo vikinské osídlení na ostrově King's Island na řece Shannon. Zde byly objeveny tři budovy Typu 1 s podlahou zapuštěnou pod úroveň země, pravděpodobně z 12. století, a kus městského opevnění.¹⁹² Všechna tato města (možná s výjimkou Corku) měla původně příkop obehnaný palisádou, který byl ke konci 11. století nahrazen kamennými hradbami.¹⁹³

Kromě měst zakládali Vikingové v Irsku i takzvané *longhporty*. Jednalo se v podstatě o opevněné přístavy s valem ve tvaru D.¹⁹⁴ Rozsahem byly menší než města a sloužily primárně k podnikání nájezdů. Pozůstatky takového vikinského *longhportu* byly nalezeny i v místě dnes zvaném Annagassan, které bylo identifikováno jako v pramenech zmiňovaný Linn Duachail. Jelikož zde zatím neproběhly žádné vykopávky, je zde opevnění tvaru D a k němu patřící pevnost pouze předpokládáno z terénních nerovností, které by takovým objektům odpovídaly. Vzhledem ke geografické poloze odpovídající záznamům v písemných pramenech je dnes mezi odborníky toto místo všeobecně uznáváno právě jako Linn Duachail.¹⁹⁵ Jakékoliv další závěry bude možno vyvozovat jen v případě, že zde někdy proběhne adekvátní archeologický průzkum.

Dalším takovým *longhportem* je ten objevený roku 2003 ve Woodstownu nedaleko Waterfordu, jehož nález odborníky překvapil. Byly zde vedle sebe nalezeny pozůstatky dvou příkopů tvořících právě typické vikinské opevnění tvaru D. Příliš mnoho informací o této lokalitě bohužel nemáme, protože z celkové rozlohy bylo archeologicky prozkoumáno pouhých 5 %.¹⁹⁶ Nicméně i tak víme, že zde Vikingové sídlili přibližně mezi lety 850 a 950 a jednalo se

¹⁸⁹ HURLEY, s. 25.

¹⁹⁰ BOURKE, Edward, *Life in the Sunny South-East: Housing and Domestic Economy in Viking and Medieval Wexford*, in: *Archaeology Ireland*, Vol. 9, No. 3, 1995, s. 34.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 33–36.

¹⁹² BRADLEY, *Walled ...*, s.14.

¹⁹³ WALLACE, s.435.

¹⁹⁴ Viz orientační nákres na s. 97.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 436.

¹⁹⁶ RUSSELL, Ian – HURLEY, Maurice F. (eds.), *Woodstown: A Viking-Age Settlement in Co. Waterford*, Dublin 2014, s. 349.

tudíž o sídlo dřívější než Waterford, který byl založen kolem roku 914¹⁹⁷. Obě sídla spolu chvíli koexistovala, než se Waterford ukázal jako mnohem výhodnější. I z tak malé části, jaká byla prozkoumána, je jasné, že zdejší domy patří také k Typu 1. Zároveň je také velmi pravděpodobné, že šlo o poměrně významné sídlo obsahující jak obchodní, tak řemeslné budovy i trh.¹⁹⁸

Poslední ze tří nejvíce prozkoumaných *longhportů* leží v místě zvaném Dunrally nedaleko města Athy v hrabství Laois. Byl identifikován jako Longhport-Rothlaibh jehož zničení zmiňují jak *Anály čtyř mistrů* k roku 860¹⁹⁹, tak pravděpodobně *Fragmenty irských análů*, které ale pevnost nejmenují a posouvají událost do roku 861.²⁰⁰ Zdejší pevnost, která je poměrně daleko od moře na soutoku řeky Barrow a jejího přítoku, je podle odborníků dost velká na to, aby pojala i ta největší vikinská loďstva, a zároveň je na strategicky výhodném místě na trojmezí irských království. Její existenci do jisté míry potvrzují i další nálezy severského původu v okolí (stříbrný poklad, zlatý náramek).²⁰¹ Předpokládá se i existence dalších pevností po celém Irsku, ale vzhledem k omezením irské archeologie zatím nebyly provedeny žádné archeologické průzkumy.

Opevněná vikinská města samozřejmě nemohla přežít bez zemědělského zázemí. Venkovské osídlení ale bylo dlouhá léta spíše předpokládáno než dokázáno. Existovalo jen několik hmotných důkazů, pár hrobů a pro okolí Dublinu, zvané ve staroseverštině *Dyflinarskiri*, darovací listiny dublinských králů katedrále Christchurch.²⁰² Opravdu konkrétní důkazy o existenci malých farem podaly až vykopávky posledních dvaceti let, například nálezy Johna Ó Néilla, který několik takových farem objevil jižně od Dublinu.²⁰³ Na malých ostrovech podél pobřeží také Severané zakládali mezistanice pro dlouhou plavbu mezi hlavními vikinskými přístavy. Nejvýznamnějším nalezištěm takové stanice je ostrov Beginish Island na jihozápadě Irska na cestě mezi Corkem a Limerickem.²⁰⁴

I v Irsku je několik typů archeologických pozůstatků, které sice částečně dokreslují obraz vikinského života, o osídlení toho však moc neřeknou. Stejně jako na ostrovech na severu i v Irsku zakopávali Vikingové stříbrné poklady, a ačkoliv jich zde bylo nalezeno poměrně dost,

¹⁹⁷ Viz např. FÄRBER – MURPHY, 2012, s. 160; HENNESSY, s. 428–429.

¹⁹⁸ RUSSEL – HURLEY, s. 347–349.

¹⁹⁹ RYAN, Emma (ed.), *Annals of the Four Masters*, Vol. 1, Cork 2002, s. 497.

²⁰⁰ RADNER, *Fragmentary ...*, s. 110–111.

²⁰¹ KELLY, Eamon P. – MAAS, John, *Vikings on the Barrow: Dunrally Fort, a Possible Viking Longhport in County Laois*, in: *Archaeology Ireland*, Vol. 9, No. 3, 1995, s. 30–31.

²⁰² BRADLEY, John, *Scandinavian Rural Settlement in Ireland*, in: *Archaeology Ireland*, Vol. 9, No. 3, 1995, s. 10–12.

²⁰³ WALLACE, s. 435.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 438.

žádný doposud nenapomohl identifikovat sídlo, o němž by se nevědělo z důvěryhodnějších zdrojů. Spíše tedy potvrzují aktivitu Vikingů v určitých oblastech. Stejně tak by teoreticky mohly pomoci runové nápisy. Těch se ale v Irsku našlo jen absolutní minimum.²⁰⁵

Archeologické informace o vikinském osídlení Irska pocházejí, na rozdíl od Orkenjí a okolních ostrovů, primárně z nálezů ve městech. Z nich poměrně jasně vyplývá, jaká místa Vikingové hledali a jak tato města, zejména na sklonku vikinského období, vypadala a částečně i to, jak se v nich žilo. Jak města, tak *longhports* vznikaly u řek, ideálně na soutoku, u ústí nebo na říčním ostrově. Fungovaly jako základny pro nájezdy a města i jako významná obchodní centra (Dublin jako obchodní centrum známé po celé Evropě) a později se v jejich okolí usazovali i zemědělci. Důležité je, že města i *longhports* měly poměrně unifikovanou podobu, a jsou tudíž při archeologických vykopávkách poměrně snadno rozeznatelné.

2.3. Jazyk a kultura

V porovnání se Severními ostrovy a Hebridami je v Irsku jen velmi málo místních názvů skandinávského původu. Někteří historici zastávají názor, že to potvrzuje domněnku vycházející z informací obsažených v písemných pramenech, že v Irsku nedocházelo ke kolonizaci v takové míře jako jinde na Britských ostrovech.²⁰⁶ Já osobně si myslím, že jde spíš o to, že Vikingové neměli v Irsku takovou dominanci jako na Orknejích nebo v oblasti Danelaw a některé místní názvy se prostě nedochovaly. Navíc ty, které se dochovaly, se nachází téměř výhradně na územích, která jsou v písemných pramenech spojována s vikinským osídlením.

Hodně míst s názvem skandinávského původu se přirozeně nachází u pobřežních útvarů – např. poloostrov Howth na severu Dublinu, ostrovy končící na *ay/ey* (Lambay, Dalkey), zálivy na *wick* (např. Smerwick), ale i *fford* (např. Strangford, Carlingford) a další. Zakončení *ford* obsahují i názvy měst Waterford a Wexford, což jsou jediná dvě velká města s názvem severského původu. I v tomto případě pochází jejich zakončení ze severského slova *fford*, a ne z anglického *ford* (brod).²⁰⁷ Severská varianta názvu Dublinu – Dyflinn – je pouze poseverštěné irské jméno Dubh-Linn, stejně tak Hlymrek – Limerick – je severskou verzí irského Luimneach.²⁰⁸ Na sídelní názvy je nejvíce bohatá oblast kolem Dublinu, která je v pozdějších severských pramenech nazývána Dyflinnarskirri (V irštině se tato oblast jmenovala Finne Gall,

²⁰⁵ ARBMAN, s. 73.

²⁰⁶ Např. ARBMAN, s. 73.

²⁰⁷ FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Nordic Names and Loanwords in Ireland*, in: LARSEN, Anne-Christine (ed.), *The Vikings in Ireland*, Roskilde 2001, s. 109.

²⁰⁸ Tamtéž; pokud by byla do angličtiny přejímána irská varianta jmenovalo by se dnes město Limneagh.

tedy doslova „území cizinců“²⁰⁹). Mezi takové patří například Leixlip (Lososí skok; místo ohraničující západní hranici vikinského panství v Dublinu), nebo Arklow a Wicklow.²¹⁰ Poslední dvě jmenovaná místa patří mezi skupinu těch snáze identifikovatelných, protože končí na staroseverské slovo *ló* (travnatá louka).

Soužití a asimilaci mezi Skandinávci a Iry pak výrazně naznačují místní názvy obsahující elementy z obou jazyků. Takováto místa se většinou objevují v zemědělských zázemích velkých vikinských měst. Nejčastějším indikátorem takového sídla je irské slovo *bally* (osada) a k němu připojené skandinávské vlastní jméno, pravděpodobně označující majitele nebo zakladatele daného sídla.²¹¹ Mezi takové smíšené názvy patří například Ballygunner, nebo Balally, a další.²¹²

Výrazným aspektem vzájemného jazykového ovlivňování bylo i přejímání skandinávských slov do irštiny. Dělo se tak hlavně v oblastech, ve kterých byli Seveřané vyspělejší, a Irové se je od nich učili. Dvěma takovými oblastmi, kde docházelo k přejímání nejvíce, bylo námořnictví (názvy typů plavidel, ale i částí lodí a lodního vybavení) a obchod – například slova pro trh (irsky *margad*, staroseversky *markkaðr*) nebo pro peníz (irsky *pingin*, staroseversky *peningr*).²¹³ K přejímání ale docházelo i v oblasti zemědělství nebo oděvnictví.²¹⁴ Kromě toho ale Irové v důsledku častých kontaktů a vzájemných sňatků se Seveřany začali používat i poirštěná jména skandinávského původu. Mezi ta nejoblíbenější patřila: Olaf (irsky Amhlaibh), Guthfrith (Gofraid), Ivar (Ímar), Ragnar (Ragnall) a Sigtrygg (Sitriuc).²¹⁵ Je důležité říct i to, že za zachování alespoň nějakých místních názvů odkazujících na skandinávský jazykový vliv vděčíme invazi anglo-normanské šlechty do Irska ve druhé polovině 12. století. Irské názvy totiž zůstaly severskými vlivy netknuty a dodnes se spousta názvů v angličtině a irštině výrazně liší.²¹⁶

Je vidět, že ačkoliv v se v Irsku příliš názvů severského původu nedochovalo, tak poměrně věrně doplňují představu o rozsahu vikinského osídlení vzniklou studiem písemných a archeologických pramenů. Zároveň ukazují vliv staroseverštiny. K prolínání mezi oběma jazyky sice docházelo, ale ne ve velké míře, a nebýt anglo-normanské invaze a převzetí

²⁰⁹ BRADLEY, John, *Scandinavian ...*, s. 11.

²¹⁰ Tamtéž, s. 12.

²¹¹ FELLOWS-JENSEN, *Nordic ...*, s. 110.

²¹² BRADLEY, *Scandinavian ...*, s. 12.

²¹³ MAGNUSSON, s. 67–68; FOOTE – WILSON, s. 234.

²¹⁴ FELLOWS-JENSEN, *Nordic ...*, s. 112.

²¹⁵ Tamtéž, s. 111.

²¹⁶ OFTEDAL, Magne, *Scandinavian Place-Names in Ireland*, in: ALMQVIST – GREENE, s. 126.

některých názvů do angličtiny, byla by dnes drtivá většina místních jmen v irštině a bez severského vlivu, což by výrazně ztěžovalo bádání.

Severská kulturní stopa se v Irsku na rozdíl od Severních ostrovů a Hebrid s výjimkou archeologických pozůstatků nezachovala žádná. Naopak, jak již bylo řečeno, ještě v poválečném Irsku byla vikinská historie brána jako historie nájezdníků a uchvatitelů, a tudíž nehodná zachování ani připomínání. Situace se však naštěstí (dost možná i díky vykopávkám ve Wood Quay) změnila. V Irsku dnes existují muzea věnovaná částečně nebo úplně právě vikinské historii a jsou pořádány akce, které toto období připomínají.

2.4. Závěr

Vikinské osídlení Irska bylo značně odlišné od toho na severu Britských ostrovů. Rozdíl je i v tom, že v rámci Irska se dostupné prameny většinou překrývají. Tedy, že na místech, o kterých píší v souvislosti s vikinskými sídly kronikáři, lze opravdu nalézt archeologické důkazy těchto sídel, a ačkoliv jich je v Irsku výrazně méně než na severu, jsou v těchto oblastech k nalezení i místní názvy skandinávského původu.

Na rozdíl od severu Britských ostrovů, kde bylo osídlení primárně venkovského a nevojenského charakteru, zakládali Vikingové v Irsku roztroušená opevněná obchodní města a přístavy, přičemž jen v okolí těch největších (Dublin, Waterford, Limerick, Cork, Wexford) byla i menší venkovská sídla. Pro ty ale existuje jen absolutní minimum důkazů a jejich povaha zatím stále zůstává z větší části zahalena tajemstvím, ačkoliv lze předpokládat, že byly velmi podobné, ne-li identické, s farmami na Orknejích a Hebridách. Z přístavů a pevností většinou zůstaly pouze valy, díky nimž je možné tato místa identifikovat, ale neprobíhají na nich prakticky žádné archeologické práce a víme toho o nich také jen velmi málo.

Nicméně i tak máme o vikinských městech v Irsku poměrně dobré informace. Všechna byla založena buď na soutocích řek a měla kvůli tomu trojúhelníkový půdorys (Dublin, Waterford), který šlo lehce bránit, nebo vznikly na říčních ostrovech (Limerick, Cork). Přístup k vodě byl pro Vikingy logicky hlavním kritériem pro výběr místa. Všechna města pak měla víceméně stejnou strukturu. Strany nechráněné vodou byly obehnané valy osazenými palisádami, které byly v průběhu 11. a 12. století nahrazeny kamennými hradbami. Uvnitř opevnění pak bylo město rozděleno na dlouhé úzké pozemky, na nichž domy přímo sousedily s ulicí a v zadní části byly kůlny, případně ovocné stromy apod. Domy byly stavěny v tzv. „post-wattle“ stylu, tedy z dřevěných kůlů, mezi nimiž byly stěny z propleteného proutí a většinou s doškovou střechou. Domy byly vždy obdélníkového půdorysu a byly rozděleny na

dvě až tři části, přičemž dveře byly v obou kratších stěnách. Stejně jako na severu byly i zde po stranách lavice, které sloužily zároveň jako postele a uprostřed domu bylo ohniště ohraničené kameny. Z některých vykopávek máme i záznamy o tom co irští Vikingové jedli: z masa hlavně hovězí, vepřové a skopové, v menší míře i divoké ptactvo, ve velkém množství samozřejmě ryby a také hodně ovoce.

Významnou součástí vikinského života v Irsku byl obchod. Ten byl jednou ze dvou hlavních činností, kterým se Vikingové ve svých městech věnovali, což potvrzují archeologické vykopávky hrobů obchodníků (hlavně hřbitov Kilmainham v Dublinu), ale i nálezy předmětů kontinentální, až orientální provenience. Koneckonců obchod spolu s loďářstvím se promítl i do irštiny, která z těchto dvou odvětví přejala některá skandinávská slova. To je také jediný výrazný vliv staroseverštiny na dnešní Irsko. Ani v oblastech v minulosti ovládaných Vikingy dnes nenajdeme mnoho názvů, které by původně pocházely od Severanů. A vzhledem k tomu, že Irové vnímali jejich kulturu až donedávna jako něco, co pochází od cizinců a dobyvatelů, a tvrdě ji vymýтали, tak po ní také nic nezbylo.²¹⁷

Irsko tedy jednoznačně bylo oblastí, kde se Vikingové projevovali jinak. Nikdy nedokázali obsadit větší území, což mohlo mít více důvodů. Osobně si myslím, že tomu napomohla i rozdrobenost irských království, která válčila sama mezi sebou, a Vikingům se tím pádem víc vyplatilo vytvořit svých pár království a do tohoto boje se zapojit a co nejvíce z něj vytěžit. Navíc se jim nepodařilo udržet se ve svých pevnostech nepřetržitě a během 9. století byli ze všech z nich postupně na nějaký čas vyhnáni. Když se pak v 10. století do svých pevností a měst vrátili, neměli už takovou potřebu osidlovat další země, protože Norové, kteří v Irsku převládali, mezitím osídlili Severní ostrovy a Hebridy, započali osídlení Islandu a Dánové se soustředili na anglická království. Díky tomu tak celé osídlení nabylo jiného rázu – hlavními centry se stala opevněná města, z nichž Vikingové pořádali nájezdy do irského vnitrozemí, a naloupenou kořist a otroky pak právě v těchto městech prodávali dál. Zároveň ale byla i centrem řemeslnické výroby irských Skandinávců. Zajímavostí je i to, že koncept města bylo něco, co do Irska přivezli právě až Vikingové, a možná i proto jsou právě bývalá vikinská města největšími urbánními centry i v současném Irsku. Mezi irskými historiky sice stále probíhá debata o tom, zda nelze osady, které již předtím vznikaly v okolí klášterů a kostelů, označit za města, ale za první opravdu urbanizovaná sídla na ostrově jsou obecně uznávána města

²¹⁷ Dnes už se situace uklidnila a Irové svou vikinskou minulost pokud ne vítají, tak se s ní sžívají, a i v Irsku probíhají kulturní akce zaměřené právě na ni.

vikinská.²¹⁸ Zároveň v tom lze spatřovat jistou paralelu s městy, která zakládali švédští Vikingové v oblasti pozdější Kyjevské Rusi. Ta také původně vznikala jako pevnosti na obchodních stezkách a s jejich rostoucím významem v oblasti obchodu se stala velkými městy. Ve východní Evropě dokonce vedl tento vývoj dost možná i k založení Kyjevské Rusi.²¹⁹

²¹⁸ Naposledy k této debatě přispěl za stranu zastánců „klášterních měst“ John Bradley studií *Toward a Definition of the Irish Monastic Town*, ve sborníku *Aedificia nova: Studies in Honor of Rosemary Cramp* z roku 2008, a za odpůrce Colmán Etchingham monografií *The Irish 'Monastic Town': Is this a Valid Concept?* vydanou roku 2010.

²¹⁹ Viz např. DAVIDSON, H. R. Ellis, *The Viking Road to Byzantium*, London 1976.

3. Man

Ostrov Man ležící uprostřed Irského moře, tedy mezi Anglií a Irskem, je velmi specifickou oblastí Britských ostrovů, protože o zdejším vikinském osídlení víme výrazně méně než v případě jiných oblastí. Na vině je hlavně absence zmínek v písemných pramenech. I přes tento nedostatek existuje dostatek jiných důkazů, které jsou natolik přesvědčivé, že vikinské osídlení ostrova nelze zpochybnit. Hlavní roli ve výzkumu pro tuto práci tak hrají archeologie a toponymie.

Už jen z geografického hlediska byl Man pro Vikingy velmi lákavým místem. Nejenže je přirozeným bodem na námořní trase z Norska do Irska, ale hlavně je v rámci Irského moře v takové poloze, že ten, kdo ostrov ovládá má zároveň možnost kontrolovat, nebo rovnou ovlivňovat námořní pohyb a obchod mezi Skotskem, Irskem, severním Walesem a západním anglickým pobřežím. Vikingové této výhody velmi účinně využívali a oblast Irského moře tak byla po většinu vikinského období čistě jejich doménou. Vzhledem k absenci písemných záznamů není zcela jasné, kdy došlo k dobytí ostrova Vikingy. Dá se ale předpokládat, že k tomu došlo relativně brzy v průběhu 9. století, pravděpodobně ne o moc později než na Severních ostrovech a Hebridách. Jako nejzazší datum počátku vikinské okupace ostrova je udáván konec 9. století, konkrétně přímo rok 900.²²⁰

Podle některých odhadů mohlo být prvních osadníků kolem čtyř set.²²¹ Zabrali území, které v té době obdělávala místní keltská populace, a obsazení ostrova bylo nejspíše nevybíravé a krvavé. Přesto ale, stejně jako v Irsku nebo na Hebridách, i na Manu nakonec postupně vznikala smíšená keltsko-skandinávská kultura. V některých ohledech, například v uzavírání manželství s keltskými ženami, byli Vikingové z Manu dokonce aktivnější než jinde.

Po většinu vikinského období zřejmě spadl ostrov alespoň formálně pod norskou nadvládu. Postupně se pak Man stal politickým centrem panství, které obsahovalo i Hebridy, ale uznávalo lenní svrchovanost norského krále. Do politických dějin Vikingů na Britských ostrovech vstupují Seveřané z Manu pouze jednou. Jsou zmiňováni jako jedna z armád, které přijely na pomoc dublinskému králi Sigtryggovi Hedvábnému vousu a bojovaly v bitvě u Clontarfu v roce 1014. V průběhu 11. století Godred Crovan²²² založil na Manu království, které kopírovalo předchozí uspořádání a ovládalo i Hebridy, ale i nadále spadalo pod nadvládu

²²⁰ WILSON, s. 25.

²²¹ Tamtéž, s. 87.

²²² Král Manu a Dublinu, zemřel v roce 1095.

norského krále. Jeho potomci pak jako králové Ostrovů (tedy Manu a Hebrid) vládli tomuto panství až do roku 1266, kdy bylo norským králem Magnusem VI. postoupeno Skotsku.

3.1. Analýza písemných pramenů

Jak již bylo řečeno, písemných pramenů zmiňujících osídlení ostrova Man existuje jen absolutní minimum. Pro období severské nadvlády po vikinském období je takovým pramenem například *Chronica Regum Manniae et Insularum* (Kronika králů Manu a Ostrovů, známá též jako Manská kronika), která ale začíná rokem 1016, tedy koncem období zkoumaného v této práci. Pro samotnou dobu vikinskou neexistuje žádný písemný pramen, ať už soudobý, nebo pozdější, který by popisoval historii nebo podobu vikinského osídlení ostrova. Jak ve své knize píše David Wilson, použitelných psaných zdrojů je jen poskrovnu; pár nápisů na památečných runových kamenech, které jsou ale krátké, špatně čitelné a nekompletní, a pak zmínky v irských, anglických a velšských kronikách a severských ságách.²²³

I tyto písemné zmínky jsou však často napsány až dlouho po daných událostech, což platí hlavně pro ságy, a zabývají se ostrovem spíše náhodou a závěry z nich jsou většinou nekritické a přehnané.²²⁴ V případě zmínek v soudobých pramenech irských kronikářů se autoři omezují prakticky jen na zmínění názvu ostrova, ale nic víc.²²⁵ Angličtí kronikáři ostrov dokonce nezmiňují vůbec. Když už o ostrově píšou autoři ság, tak sice také alespoň použijí přímo jméno ostrova, ale vždy jen v souvislosti s tím, že ho hlavní postava daného příběhu na svých cestách vyplnila, a to i v době, kdy už na ostrově prokazatelně sídlili a vládli Skandinávci.²²⁶ Z písemných pramenů tedy pro osídlení Manu v podstatě nelze vycházet, protože informace jsou buď zcela nedůvěryhodné, nebo prostě vůbec zaznamenané nejsou.

Zůstává však otázka, proč tomu tak je. Jako řešení se nabízí, že anglické a irské kroniky o Manu nepíší prostě proto, že to bylo území pod severskou nadvládou a se značnou převahou skandinávského obyvatelstva. Navíc šlo o území, které bylo od Anglie i od Irska odděleno mořem. Pro autory kronik, kterými byli většinou mniši, tak zřejmě šlo o oblast, která je v první řadě asi příliš nezajímala, protože s jejími obyvateli nepřišli moc do styku, a zároveň o ní tudíž neměli, a asi ani nemohli mít, žádné informace. Není také příliš jasné, proč Man podrobněji nezmiňují příběhy severských ság. I tady ale lze nalézt řešení. První, podle mě méně pravděpodobná varianta, je, že žádné takové příběhy nikdy nevznikly, protože se v této oblasti

²²³ WILSON, s. 22.

²²⁴ Tamtéž, s. 22–23.

²²⁵ Např. HENNESSY, s. 429, 497, 513.

²²⁶ Např. STURLUSON, Vol. I, s. 70, 164; ANDERSON, s. 116, 118.

nestalo nic hodného vyprávění. Naskýtá se i druhá možnost, tedy že takové příběhy existovaly, ale nedochovaly se. Ságy byly původně zachovávány jen ústní tradicí a buď se tedy příběhy o Manu ztratily ještě předtím, než se ságy začaly zapisovat, nebo nebyly pro pozdější zapisovatele dostatečně atraktivní, aby jejich zapisováním ztráceli drahocenný čas.

3.2. Poznatky z archeologie

Neexistenci písemných pramenů o vikinské kolonizaci Manu naštěstí bohatě vynahrazují archeologické nálezy. Stejně tak jako v jiných oblastech, i v archeologii je Man výjimečný. Podle některých odborníků dokonce „*zachovává více nenarušených tradičních vikinských prvků než kterákoliv jiná bývalá vikinská kolonie na Britských ostrovech.*“²²⁷ I na Manu ale situace archeologie příliš pozitivní není. Nových vykopávek probíhá jen minimum a jen tam, kde je to momentálně nutné. Většina dnes známých informací tak pochází primárně z minulého století, protože na žádném místě nebyl proveden více než jeden výzkum. Navíc i na Manu situaci ztěžuje fakt, že farmy zde existovaly a existují po staletí na stále stejných místech a možnosti archeologického průzkumu jsou tak značně omezené. Nehledě na tyto překážky je ale současný stav bádání natolik uspokojivý, aby o vikinském osídlení ostrova dostatečně vypovídal.

Pokud jde o konkrétní sídla, poskytuje archeologie důkazy spíše pro venkovské osídlení a místní hospodářství. V rámci archeologických průzkumů byly nalezeny dva typy sídel pocházejících z vikinského období – pevnosti situované na mysech (v angličtině *promontory forts*) a farmy. Pevností bylo na ostrově identifikováno přibližně 20 a patří mezi ně například Cronk ny Merriu nebo Cass ny Hawin, obě v jihovýchodní části ostrova.²²⁸ Výběr mysů pro stavbu opevněných sídel je celkem logický. Jsou to místa, která se dala snadno bránit a zároveň jejich pobřežní pozice usnadňovala kontrolu námořní dopravy. Typicky bylo takové místo obeháno valem a palisádou a uvnitř byla buď jedna, nebo několik obytných budov.²²⁹

Farem se na Manu nenašlo mnoho a výrazněji byly archeologicky prozkoumány jen dvě; u obce Braaid ve středu ostrova a v Doarlish Cashen na západě (viz mapa č. 6). Farma v Braaid je významná tím, že jde o jediné místo ukazující kontinuitu mezi keltským a vikinským osídlením, což je běžný jev na Orknejích a Hebridách. Typický keltský kruhový dům zde byl nahrazen obdélníkovou síní s prohnutými stěnami, jež odpovídá domu v typicky vikinském stylu, a to nejen tvarem, ale i použitým materiálem. Kromě obytného domu zde byla nalezena

²²⁷ MAGNUSSON, s. 58.

²²⁸ KINVIG, R. H., *The Isle of Man: A Social, Cultural, and Political History*, Liverpool 1975, s. 69.

²²⁹ WILSON, s. 93.

i stáj.²³⁰ Farma v Doarlish Cashen se zachovala ve výrazně horším stavu, a navíc byla její velká část před vykopávkami provedenými v roce 1970 rozorána pro hospodářské použití. Z budov, o jejichž existenci se vědělo, tedy bylo možno archeologicky prozkoumat jen tři. I ty ovšem mají rysy vikinských farem na Britských ostrovech, tak jak byly popsány v předchozích kapitolách. Největší budova byla celkem tradiční obdélníkový vikinský dům, druhá sloužila jako pec na sušení kukuřice a třetí byla pravděpodobně spíše ohrada než zastřešená budova. Jen těžko lze určit dobu, kdy zde vikinští farmáři žili, protože zde nebyly nalezeny žádné předměty, které by to umožnily. Ani vnitřní rozložení domu není nápomocné, protože podobné obytné domy se začaly stavět hned od počátku vikinské okupace ostrova a zůstaly nezměněné až do konce severského království v roce 1266.²³¹ Každopádně byly velmi podobné domy objeveny právě v opevněných sídlech na mysech, tedy na místech obydlených jen ve vikinském období.²³² Žádná z vikinských farem nebyla nalezena v nejúrodnějších oblastech ostrova. To se ovšem dá poměrně jednoduše vysvětlit. Farmy v úrodných částech zůstávaly na stále stejných místech a často tam jsou dodnes. Takže tam buď archeologický průzkum neprobíhá, nebo by byly jakékoliv pozůstatky v důsledku přestaveb a zemědělské činnosti zničeny. To dokresluje i fakt, že většina na Manu nalezených vikinských mohyl ležela blízko farem, které byly později ve středověku nejvýznamnějšími na ostrově.²³³

Obraz hospodářské situace na ostrově doplňují i archeologické nálezy přibližně 50 pastýřských přístřešků datovaných právě do doby vikinského osídlení. Jen u dvou takových přístřešků však byly provedeny adekvátní vykopávky a o povaze těchto stavení tak stále nic nevíme.²³⁴ Nicméně je jasné, že kopcovité oblasti ostrova byly užívány jako pastviny pro ovce a skot.

O něco více než ze zbytků domů se o vikinském osídlení dozvíme z hrobů té doby. Většina těch, které lze identifikovat jako vikinské, pochází z 10. století a všechny se výrazně podobají soudobým hrobům v Norsku.²³⁵ Hrobů, které by mohly na základě bohaté pohřební výbavy patřit pohanům ze skandinávského prostředí, je na ostrově kolem třiceti, z toho jen jeden ženský.²³⁶ Dalších asi 40 hrobů na Manu je specifických tím, že byly nalezeny v blízkosti kostelů. Takové hroby byly většinou bez pohřební výbavy a nacházela se v nich jen zbraň

²³⁰ CUBBON, Marshall, *The Archaeology of the Vikings in the Isle of Man*, in: FELL – FOOTE et al. (eds.), s. 18.

²³¹ GELLING, P. S., *A Norse Homestead near Doarlish Cashen, Kirk Patrick, Isle of Man*, in: *Medieval Archaeology* XIV, 1970, s. 76–81.

²³² Tamtéž.

²³³ WILSON, s. 91.

²³⁴ Tamtéž, s. 99.

²³⁵ ARBMAN, s. 56–57.

²³⁶ JESCH, s. 37; WILSON, s. 47.

skandinávského původu, nejčastěji meč.²³⁷ To by mohlo naznačovat, že kostely vznikly později na místech, kde byli dříve pohřbíváni pohanští obyvatelé ostrova, což by ukazovalo na nepřerušenu kontinuitu místních sídel. Pravděpodobněji to však, jak píše Magnus Magnusson, spíš dokazuje rychlé přijetí křesťanství a opuštění pohřbívání s bohatou pohřební výbavou.²³⁸

Speciální místo mezi vikinskými hroby pak na Manu zaujímají mohyly. Ty byly na ostrově nalezeny čtyři: v Ballateare, Cronk Moar, Balladoole a Knock y Donee. První tři jmenované byly prozkoumány profesorem Gerhardem Bersu už ve 40. letech 20. století.²³⁹ Všechny tři hroby patřily válečníkům, což vyplývá z jejich pohřebních výbav, které obsahovaly hlavně zbraně a jinou typickou válečnickou výstroj.²⁴⁰ Zároveň se ale zřejmě jednalo i o vlastníky půdy a pravděpodobně mimo sezonu nájezdů o farmáře, což dokazuje jak přítomnost zemědělských nástrojů, tak umístění mohyl.²⁴¹ Mohyla v Balladoole byla vztyčena přímo nad středem křesťanského hřbitova, jenž se zde nacházel již před příjezdem Vikingů. David Wilson proto nabízí hypotézu, že tento pohanský pohřeb byl na daném konkrétním místě proveden záměrně, jako důkaz dominance nových pánů ostrova.²⁴² Datace všech tří mohyl byla složitá, ale nejpravděpodobnější je rozmezí let 950–980 (je ale možné, že tito tři Vikingové byli pohřbeni až na počátku 10. století), tedy brzy po vikinském obsazení Manu.²⁴³ Mohyla v Knock y Donee byla prozkoumána již v roce 1927, ale nacházela se ve velmi špatném stavu, což archeologům ztížilo práci. I tak ale z pohřební výbav, obsahující kromě zbraní i kovářské náčiní a postroj na koně i jeho kostru, vyplývá, že šlo o bohatého muže, jenž se kromě válčení věnoval i kovářskému řemeslu. Celkově tak většina vikinských hrobů na ostrově vypovídá nejen o silně válečnický zaměřeném osídlení, což dává vzhledem k poloze Manu smysl, ale i o zemědělské a řemeslné produkci. Vyloučeny nejsou ani kontakty s kontinentem, protože například v jednom z hrobů byl nalezen stříbrný opasek z karlovské říše.²⁴⁴

Archeologickým unikátem Manu jsou takzvané runové kříže a na nich dochované nápisy. Jde o náhrobní kameny a nápisy představují upomínku na zemřelého, ale často i na toho, kdo dal kámen vztyčit. Na ostrově se jich dochovalo přibližně 70, většinou u kostelů.²⁴⁵ Ze spousty jich sice zůstávají jen kousky, ale alespoň jeden takový památník se nachází v každé

²³⁷ MAGNUSSON, s. 59.

²³⁸ MAGNUSSON, s. 59.

²³⁹ Jelikož byly vykopávky provedeny kvůli odstranění těchto mohyl, nebyl novější průzkum možný.

²⁴⁰ Pro konkrétní seznam obsahu těchto hrobů viz BERSU – WILSON, *Three Viking Graves in the Isle of Man*.

²⁴¹ BERSU – WILSON, s. 89.

²⁴² Tamtéž, s. 13.

²⁴³ Tamtéž, s. 85.

²⁴⁴ ARBMAN, s. 57.

²⁴⁵ WILSON, s. 60.

farnosti na ostrově s výjimkou jedné.²⁴⁶ Ukazují jak míšení keltské a severské kultury, tak křesťanských a pohanských prvků (minimálně ve výtvarném umění). Jedním takovým je například Thór's Stone ve vsi Bride.²⁴⁷ Zároveň lze z kamenů vypozařovat i to, že k tomuto prolínání docházelo s postupem času stále více a silněji – příkladem je kámen v Kirk Braddan, který nechal vztyčit otec se severským jménem Thorleif pro svého syna, který už má ovšem jméno keltské – Fiacc.²⁴⁸ Podle Davida Wilsona představují manské runové kříže nejranější důkaz konverze ke křesťanství ve skandinávském světě.²⁴⁹ Zajímavostí je i to, že známe jméno tvůrce raných runových křížů na Manu: Gaut Björnson, jak se dozvíme například z kamene v Kirk Michael. Je považován za člověka, který módu keltských křížů na Man přinesl a upravil ji do podoby vyzařující jasně severské prvky.²⁵⁰ Typický raný runový kříž tvořil kamenný kvádr, do něž byl v nízkém reliéfu vytesán charakteristický keltský kříž a kolem něj typické severské propletené motivy.²⁵¹

Stejně jako jinde i na Manu byly nalezeny stříbrné poklady. Ani zde sice nijak nepomáhají k identifikaci jednotlivých sídel, ale vzhledem k malému rozsahu území vypovídají o relativně velkém bohatství místních obyvatel. Na samém konci vikinského období se zdejší hospodářská situace dokonce zlepšila natolik, že v první polovině 11. století zdejší severští vládci razili vlastní mince.²⁵²

Archeologické nálezy tedy evidentně o vikinském osídlení říkají poměrně dost, a to i navzdory spíše menšímu počtu nálezů konkrétních sídel. Dávají alespoň představu o tom, kdy na Man Vikingové dorazili, jak jejich zdejší osídlení vypadalo i jak vypadalo soužití s původním keltským obyvatelstvem.

3.3. Jazyk a kultura

Tak jako jinde na Britských ostrovech i na Manu jsou hlavním jazykovým pozůstatkem vikinského osídlení místní názvy skandinávského původu. Z klasických severských sídelních výrazů se na Manu objevuje prakticky jen zakončení *staðir* (např. v Leodest). Takových míst je na ostrově přibližně tucet a odkazují zřejmě na prvotní, ale méně významná sídla.²⁵³ Místa

²⁴⁶ WILSON, s. 60–61.

²⁴⁷ MAGNUSSON, s. 62.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 61.

²⁴⁹ WILSON, s. 57.

²⁵⁰ MAGNUSSON, s. 61.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² WILSON, s. 105–115.; CUBBON, s. 22, ten dodává, že v pokladech nalezených na Manu bylo nalezeno i dost mincí z Iro-norského Dublinu.

²⁵³ WILSON, s. 102.

končící na *setr* se pravděpodobně neobjevují proto, že se na Manu zachovalo ekvivalentní keltské *earry*, a ta končící na *bolstaðr* chybí buď proto, že sídla, která by tomuto označení odpovídala na Manu vůbec nevznikala, nebo, jak tvrdí Gillian Fellows-Jensenová, protože taková sídla neměla dlouhou životnost.²⁵⁴ Jistý vliv zřejmě na ostrově měli i Dánové, protože je na Manu i 28 míst se zakončením *bý*, které používali právě dánští osadníci.²⁵⁵ Mezi taková místa patří Dalby, Jurby, nebo Tosaby. Většina sídelních názvů se však ztratila po konci skandinávské vlády. Necelá stovka míst na ostrově pak ve svém názvu obsahuje nějakou část pocházející ze staroseverštiny a odkazující na topografický útvar. Nejčastěji to jsou zálivy (*vík* – např. Fleshwick), údolí (*dalr* – Foxdale) a kopec (*fell* – Lambsfell).²⁵⁶

Jazykovým pozůstatkem, který stojí stranou, je místní název Tynwald v obci St. John's v západní části ostrova. Ten pochází z původního *Thingvöllur* (pole shromáždění), který jasně odkazuje na místo tradičního severského shromáždění – thingu. Stupňovitý kopec, na němž se tato shromáždění scházela, je stále na svém místě a každoročně se tam 5. června schází současný parlament ostrova Man, který se koneckonců dodnes jmenuje Tynwald.²⁵⁷ Vzhledem k absenci písemných pramenů, nelze určit, kdy byl zdejší thing založen, ale podle Marshalla Cubbona mohl Tynwald vzniknout ve druhé polovině 10. století a lokální thingy pravděpodobně již na konci 9. století.²⁵⁸

Posledním jazykovým pozůstatkem jsou runové nápisy z pamětních kamenů. Jejich počet je na tak malé území neobvykle vysoký – na Manu se jich dochovalo 26, zatímco v celém Norsku ani ne 40.²⁵⁹ Stejně jako výtvarná stránka kamenů vypovídají o výrazném prolínání severské a keltské kultury. Používají typický severský vzorec pro takové nápisy, ale často se v nich objevují slova v gaelštině.²⁶⁰ Dále je spousta jmen v těchto nápisích keltská, což značí buď, že značná část populace používala keltský jazyk, nebo se přímo o Kelty jednalo.²⁶¹ Platí to hlavně pro ženy, protože právě většina ženských jmen je keltská. Vyplývá z toho tedy, že vikinští osadníci na Manu se velmi často ženili s místními keltskými ženami a vysvětluje se tím i otázka poměrně brzkého návratu křesťanství na Man.²⁶²

²⁵⁴ FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Scandinavian Settlement in the Isle of Man and Northwestern England: The Place-Name Evidence*, in: FELL – FOOTE et al. (eds.), s. 38.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 40; WILSON, s. 102.

²⁵⁶ FELLOWS-JENSEN, *Scandinavian Settlement in the Isle ...*, s. 40.

²⁵⁷ CUBBON, s. 23.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ JESCH, s. 72.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ WILSON, s. 101.

²⁶² CUBBON, s. 19.

3.4. Závěr

Vzhledem k absenci písemných pramenů zůstává otázka, nakolik se zkoumané oblasti podporují nebo doplňují, zúžena jen na archeologii a toponymii. Ty se spíše vzájemně doplňují, než že by ukazovaly na stejná místa. Jak píše Gillian Fellows-Jensenová, v oblastech se skandinávskými názvy je méně archeologických pozůstatků než v těch s názvy keltskými (v takové oblasti je koneckonců i Tynwald). Na druhou stranu to ovšem svědčí o tom, že Vikingové opravdu sídlili na celém ostrově, nehledě na předchozí keltské osídlení.²⁶³

Celkový obraz vikinského osídlení Manu je ovšem naštěstí poměrně komplexní. Nevíme sice nic o případných větších administrativních centrech, či dokonce městech, ale je zřejmé, že skandinávští osadníci se na ostrově věnovali zemědělství na malých farmách po celém ostrově a ve zdejších kopcích pastevectví. Několik nálezů z pohřebních výbav vypovídá o tom, že někteří místní obyvatelé se věnovali i řemeslné výrobě. Druhou stranou vikinského osídlení Manu pak evidentně byla i válečná činnost. O té svědčí jak velké množství nalezených zbraní v hrobech, tak nálezy opevněných sídel podél pobřeží ostrova.

Dalším výrazným aspektem vikinského života na Manu bylo prolínání s keltským obyvatelstvem. To probíhalo jak ve formě vzájemného ovlivnění a prolnutí výtvarných forem, tak ve formě uzavírání sňatků mezi oběma národy, což pak patrně vedlo i k rychlejšímu přijetí křesťanství zdejšími Vikingy, než tomu bylo jinde na Britských ostrovech.

Podle Fellows-Jensenové počet skandinávských místních jmen, jejich široký rozptyl a skromné podmínky nalezených vikinských sídel dokazují, že severské osídlení ostrova muselo být nemalé a zahrnovalo všechny vrstvy společnosti.²⁶⁴ Zároveň se zdejším obyvatelům zřejmě dobře dařilo, protože na konci vikinského období začali razit vlastní mince a v době, kdy se o nich začaly kroniky zmiňovat už byli významným politickým hráčem v oblasti Irského moře.

²⁶³ FELLOWS-JENSEN, *Scandinavian Settlement in the Isle ...*, s. 43.

²⁶⁴ Tamtéž.

4. Anglie

Mezi laiky je pravděpodobně nejznámější oblastí Britských ostrovů, kde Vikingové působili a usazovali se, anglická Heptarchie.²⁶⁵ Během 9. a 10. století ovládli značnou část jejího území, která je dnes známá jako Danelaw (název odlišoval oblast, kde platilo „dánské právo“, od těch, kde platilo právo anglické). Během doby, kdy byla tato část Anglie pod vikinskou nadvládou, působili Seveřané nejen na politický, ale i demografický vývoj.

Za počátek vikinského období bývá považován nájezd na klášter na ostrově Lindisfarne v dnešním nejsevernějším hrabství Anglie Northumberlandu. Tento nájezd se podle písemných pramenů udál v roce 793, a přestože existují doklady o předchozích kontaktech mezi Skandinávií a Britskými ostrovy, právě vyplnění lindisfarnského kláštera představuje pomyslný počátek vikinských aktivit na západ od Skandinávie. V následujícím století se seveřanské lodě objevovaly na anglických březích stále častěji, což vyvrcholilo v první polovině 9. století, kdy poprvé písemné prameny hovoří o Vikinzích přezimujících na anglické půdě. S tím se však Vikingové nespokojili a postupně v anglických královstvích trávili více a více času a díky své vytrvalosti a schopnosti učit se nepřátelskou taktiku a přizpůsobovat se jí se jim podařilo postupně ovládnout celou Východní Anglii a velké části Northumbrie a Mercie. Hlavními centry tohoto rozsáhlého území byla kromě Yorku (staroseversky Jorvík) i oblast Five Borroughs, tedy pět velkých měst v Mercii: Lincoln, Stamford, Leicester, Derby a Nottingham. K těmto územním ziskům došlo po příjezdu Velké pohanské armády (v anglosaštině *Mycel hæthen here*), již podle legend vedli synové mytického Ragnara Loðbroka, který byl zabit northumbrijským králem Ællou a jeho synové jej do Anglie přijeli pomstít. Anglosaské prameny se aktivitám této velké armády věnují poměrně podrobně, ale její vůdce s Ragnarem nespojují.

První, kdo dokázal zastavit vikinskou rozpínavost, byl král Wessexu Alfréd Veliký.²⁶⁶ Laik by si při čtení populárně naučné literatury mohl myslet, že zvládl Vikingy vyhnat z Anglie úplně a nadobro. Pravda je ovšem taková, že vikinská vojska na konci 70. let 9. století sice porazil v několika bitvách a po bitvě u Eddingtonu v roce 878 skutečně jejich postup nadobro zastavil, ale výsledkem pak bylo pouze potvrzení statusu quo a vytvoření hraniční linie mezi anglosaským a vikinským územím. Tato hranice vedla podél Temže až k soutoku s řekou Lea, k prameni tohoto přítoku a vzdušnou čarou přímo k Bedfordu. Od něj pak pokračovala podél řeky Ouse až ke staré římské silnici Watling street, která tvořila její poslední část.²⁶⁷ (viz mapa

²⁶⁵ Sedm anglosaských království: Wessex, Sussex, Essex, Kent, Východní Anglie, Mercie a Northumbrie.

²⁶⁶ Vládl 971–899.

²⁶⁷ STENTON, s. 258.

č. 7) V průběhu své vlády se však s Vikingy musel ještě několikrát znovu utkat. Potřeba jednotného vojenského postupu navíc vedla k formálnímu sjednocení anglických království pod Alfrédovu vládu a jeho potomci této situace využili a Alfrédův vnuk Æthelstan²⁶⁸ již používal titul krále Angličanů.²⁶⁹

Nehledě na Alfrédovy úspěchy se však Vikingové v Anglii u moci udrželi ještě po celou první polovinu 10. století. S nástupem Alfrédových potomků – Edwarda²⁷⁰ na trůn Wessexu a Æthlefredy na trůn v Mercii – ale přišel první opravdový protiútok Anglosasů. Postupně tak Vikingové přišli o vládu nad Východní Anglií i nad městy ve Five Burroughs, ačkoliv jejich potomci tam nadále žili a hospodařili. Poslední oblastí, kterou vikingové v této době ovládali přímo, tak zůstávalo království Northumbrie. Posledním vikinským králem se sídlem v Yorku byl syn Haralda Krásnovlasého Erik Krvavá sekera, který zemřel v roce 954 v bitvě s anglickým králem Edmundem²⁷¹ při snaze získat trůn zpět.

Ani ztráta politické nadvlády vikinských králů nad územími Danelaw neznamenal, že by skandinávské obyvatelstvo, které se tam do té doby usadilo, najednou zmizelo nebo odešlo. Pouze se transformovalo a postupně víc a víc splývalo s anglosaskou populací, podobně jako se to dělo v Irsku, jen v Anglii k tomu z výše uvedených důvodů docházelo dříve. V roce 962 bylo dokonce Seveřanům dekretem krále Edgara²⁷² dovoleno užívat takového práva, které jim samotným bude vyhovovat nejlépe, a byli začleněni pod anglickou korunu.²⁷³ Jednalo se o oboustranně výhodnou dohodu, protože obyvatelé Danelaw ochraňovali svá území před nájezdy jiných Seveřanů.²⁷⁴ Ne všichni anglosaští králové však byli natolik benevolentní. Například Æthelred II.²⁷⁵ vydal podle kronik roce 1002 rozkaz povraždit všechny dánské muže.²⁷⁶

Ani Erikova smrt a definitivní sjednocení původní Heptarchie do Anglického království neznamenal poslední kapitolu vikinské nadvlády nad Anglií. Na počátku 11. století se totiž po několikaletém období nájezdů na anglických březích objevila flotila dánského krále Svena Vidlího vouse²⁷⁷, který nečekaně zaútočil na Londýn a převzal vládu nad celým královstvím do svých rukou. O korunu sice poměrně brzy zase přišel, ale jeho syn Knut se vydal v jeho

²⁶⁸ Vládl v letech 924–939.

²⁶⁹ Viz např. STENTON, F.M., *Anglo-Saxon England*, Oxford 1947.

²⁷⁰ Známý jako Edward Starší, vládl v letech 899–924.

²⁷¹ Vládl 922–946.

²⁷² Anglický král v letech 959–975.

²⁷³ Viz např. HOLMAN, Katherine, *Defining the Danelaw*, in: GRAHAM-CAMPBELL – HALL, s. 2.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Vládl 978–1013 a 1014–1016.

²⁷⁶ ARBMAN, s. 65–67; blíže viz následující podkapitola.

²⁷⁷ V Dánsku vládl 986–1014.

šlépějích a v roce 1016 Anglické království dobyl. Na rozdíl od svého otce ale zůstal anglickým králem téměř dvacet let, během nichž vytvořil jednu z nejmocnějších říší té doby, jež zahrnovala kromě Anglie i Dánsko, Norsko a části Švédska. Po něm vládli ještě jeho dva synové, ale říše už se rozpadala a po smrti Hardiknuta v roce 1042 nastoupil na anglický trůn předposlední anglosaský král Edward Vyznavač. S koncem vikinského období tak skončila i poslední kapitola vikinské nadvlády nad Anglií. Vikinští osadníci a jejich potomci na anglické půdě sice zůstali, ale vzhledem k postupující asimilaci s anglosaskou částí obyvatelstva se už nejedná o čistě vikinské osídlení.

4.1. Analýza písemných pramenů

V případě Anglie jsou písemné prameny hlavním zdrojem informací o vikinském osídlení. Dají se rozdělit na dvě skupiny. Do první patří soudobé kroniky a anály sepsané původními obyvateli Britských ostrovů, tedy anglosaskými a irskými mnichy. V případě Anglosasů jde primárně o kroniky z území království Wessexu, ale například *Historia Regum* Simeona z Durhamu se poměrně podrobně zabývá i dějinami království Východní Anglie. Do druhé skupiny potom patří staroseverské ságy, které se o Anglii většinou zmiňují až na druhém místě, ale občas komentují i právě vikinské osídlení.

Kroniky a anály použité v této práci pro studium vikinského osídlení v Angli jsou: *Anglosaská kronika*, *Historia Regum*, *Chronicon Æthelwardi*, *Ulsterské Anály* a *Fragmenty irských análů*. Jejich analýza zde bude provedena hromadně, protože o většině událostí podávají téměř identické zprávy. První dlouhodobější pobyt na anglickém pobřeží zmiňují kroniky v roce 851, kdy vikingové přezimovali na ostrově Thanet.²⁷⁸ Simeon z Durhamu sice k tomuto roku přiřazuje stravení zimy na ostrově Sheppey, ale zde jde zřejmě jen o špatnou interpretaci původních soudobých pramenů, protože ty jej na Sheppey datují k roku 855.²⁷⁹ O tom sice Simeon také píše, ale o Thanetu píše až v souvislosti s rokem 864.²⁸⁰ Ať tak nebo tak, jisté je, že první doložené přezimování Vikingů na anglické půdě proběhlo během 50. let 9. století. Další etapa pak začala v druhé polovině 60. let, kdy do Anglie připlula takzvaná Velká pohanská armáda. Té se pak po dalších téměř třicet let kronikáři věnují skoro více než domácím záležitostem. To, jak důležitá byla přítomnost této vikinské armády, dokazuje i fakt, že anglosaští kronikáři velmi podrobně sledovali její pohyb. Díky tomu tedy poměrně přesně víme, kdy a kde se vikingové v této době zdržovali a která města a oblasti byla pod jejich kontrolou,

²⁷⁸ Viz MAGOUN, s. 256; CAMPBELL, s. 31. Dnes je Thanet od pevniny oddělen jen dvěma rameny řeky Stour a je tedy již jen poloostrovem.

²⁷⁹ MAGOUN, s. 256; GILES, s. 47; CAMPBELL, s. 32.

²⁸⁰ HINDE, s. 43.

potażmo vládou. Mezi území, která postupně ovládli, patřilo království Východní Anglie, kde strávili první zimu hned po svém příjezdu v roce 866²⁸¹ a definitivně si ji podrobili zřejmě v roce 880²⁸², ale *Anglosaská kronika* o jejím ovládnutí mluví poprvé již v roce 870, kdy Vikingové zabili krále Edmunda.²⁸³ Dále pak kontrolovali minimálně část království Northumbrie a hlavně jeho hlavní město York. Tam poprvé přišli v roce 867 a zabili oba zdejší krále Ællu a Osberta²⁸⁴, což byla událost tak významná, že se dostala i do irských análů.²⁸⁵ Buď v roce 875, nebo 876 si Northumbrii podmanil jeden z vůdců Velké pohanské armády Halfdan, který zemi rozdělil mezi své spolubojovníky.²⁸⁶ Pouze u Simeona se dočteme i to, že Vikingové neovládli celou Northumbrii, ale že na sever od řeky Tyne nadále vládou Anglosasové.²⁸⁷ Posledním dobytým královstvím byla Mercie. Tam poprvé delší dobu zůstali v roce 868²⁸⁸, v roce 874 vyhnali zdejšího krále Burhreda a na trůn dosadili svého loutkového krále Ceolwulfa²⁸⁹ a v roce 877 pak definitivně zabrali půlku království pro sebe.²⁹⁰

Toto ovšem zatím byly pouze jednotlivé oblasti, o nichž prameny tvrdí, že je ovládli Vikingové. Dále však během působení Velké pohanské armády obsadili a minimálně na nějakou dobu drželi spoustu jednotlivých měst. Patřily mezi ně York, Nottingham, Thetford, Reading, Londýn, Torksey, Repton, Cambridge, Wareham, Exeter, Chippenham, Cirencester, Fulham a Rochester. Toto podrobné sledování pohybu vikinské armády končí v průběhu 80. let 9. století, kdy anglický král Alfréd Veliký Vikingy vyhnal ze svého území. Současná historická literatura považuje za zlomovou bitvu u Eddingtonu, která se odehrála roku 878. V ní byli Vikingové opravdu poraženi, jejich hlavní vůdce Guthrum se nechal pokřtít a podle všeho byla uzavřena dohoda, která určovala hranici mezi Alfrédovým královstvím a územím pod vládou Vikingů.²⁹¹ Podle svědectví pramenů ale Alfréd s Vikingy bojoval až do své smrti v roce 899.²⁹² Je ovšem pravda, že Vikingům, ačkoliv se o to pokoušeli, se už nikdy nepodařilo v takové míře

²⁸¹ GILES, s. 49; CAMPBELL, s. 35; HINDE, s. 47, 69.

²⁸² GILES, s. 55; CAMPBELL, s. 43. Simeon uvádí zisk Východní Anglie roku 878; viz HINDE, s. 72.

²⁸³ MAGOUN, s. 257; Æthelward a Simeon zde zmiňují jen přezimování ve východoanglickém Thetfordu.

²⁸⁴ MAGOUN, s. 257; CAMPBELL, s. 36; HINDE, s. 48, 69–70.

²⁸⁵ HENNESSY, s. 377; RADNER, *Fragmentary* ..., s. 118–120.

²⁸⁶ GILES, s. 53; CAMPBELL, s. 41; HINDE, s. 54, 71.

²⁸⁷ HINDE, s. 71.

²⁸⁸ MAGOUN, s. 257; CAMPBELL, s. 36; HINDE, s. 48–49.

²⁸⁹ MAGOUN, s. 257; CAMPBELL, s. 40–41; HINDE, s. 54.

²⁹⁰ GILES, s. 53; Æthelward událost posouvá již do roku 875, viz CAMPBELL, s. 41; Simeon ji nezmiňuje vůbec.

²⁹¹ MAGOUN, s. 258; GILES, s. 54; CAMPBELL, s. 43; HINDE, s. 55–56, 71–72. K bitvě více viz např. SMYTH, Alfred P., *King Alfred the Great*, Oxford 1995, s. 66–98.

²⁹² MAGOUN, s. 258–259; GILES, s. 54–64; HINDE, s. 56–63.

ohrožovat Anglické království. Situace se změnila až za vlády Alfrédova syna Edwarda a jeho sestry Æthelfledy, královny Mercie.²⁹³

Ještě za Alfrédovy vlády jsou ale zmiňovány pevnosti v Miltonu, Appledore a Bamfleet.²⁹⁴ V posledních letech 9. století pak ještě na nějakou dobu Vikingové obsadili Chester a pokusili se postavit pevnost jen dvacet mil na sever od Londýna.²⁹⁵ Od bitvy u Eddingtonu jsou však již téměř vždy spojováni s jedním z království, kterým vládli. Po Alfrédově smrti a nástupu jeho syna Edwarda zřejmě vypuklo povstání vedené Edwardovým bratrancem Æthelwaldem²⁹⁶, kterého si podle *Anglosaské kroniky* obyvatelé Northumbrie zvolili za svého krále. Není však již specifikováno, zda šlo o vikinskou Northumbrii, nebo tu část pod správou Anglosasů.²⁹⁷ Æthelwald ale rozhodně s Vikingy udržoval kontakty, protože k roku 905 se v *Anglosaské kronice* píše, že přiměl Vikingy z Východní Anglie, aby zaútočili na království jeho bratrance, ale v následujících bojích sám zemřel, čímž revolta skončila a Vikingové s Edwardem uzavřeli mír.²⁹⁸ Zvláštní epizodu, která se neobjevuje v anglosaských pramenech zaznamenávají *Fragmenty irských análů*. Jejich autor k roku 909 píše, že Vikingové pod vedením Hingimunda, kteří byli předtím vyhnáni z Dublinu, dostali od královny Æthelfledy zemi v blízkosti Chesteru.²⁹⁹ Dále pak obšírně popisuje, jak Hingimund povolal posily a neúspěšně se pokusil Chester dobýt.³⁰⁰

Mír mezi obyvateli Danelaw a Edwardem však nevydržel dlouho, protože podle *Anglosaské kroniky* začalo rokem 913, kdy Edward získal Essex³⁰¹, postupné znovudobývání Anglie z rukou Severanů. Ještě v roce 917 je ve vikinském vlastnictví zmíněn Northampton a Leicester, jenž ale o rok později padl spolu s Yorkem do rukou Æthelfledy³⁰², která ale ještě téhož roku zemřela a Vikingové získali města zpět. Opravdový zlom tak přišel až ve 20. letech, kdy Edward nejprve získal věrnost Východní Anglie v roce 921, severanské části Mercie v roce 922 a jeho syn Æthelstan pak v roce 925 sjednocení Anglie završil ziskem Northumbrie po smrti zdejšího krále Sitrica.³⁰³ V roce 937 došlo k bitvě, která sice neměla vliv na vikinské osídlení Anglie, ale jednalo se o tak významnou událost, že se o ní zmiňují nejen anglické, ale i irské kroniky. Jedná se o bitvu u Brunaburh, v níž anglický král Æthelstan porazil spojené síly

²⁹³ Vládl 911–918.

²⁹⁴ GILES, s. 58–61; CAMPBELL, s. 50.

²⁹⁵ GILES, s. 62; STEVENSON, s. 499.

²⁹⁶ Mladší syn krále Æthelreda I.; on i jeho bratr byli v nástupnictví pro nízký věk přeskočeni strýcem Alfrédem.

²⁹⁷ GILES, s. 64.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 65–66.

²⁹⁹ RADNER, *Fragmentary ...*, s. 168.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ GILES, s. 67.

³⁰² Tamtéž, s. 68.

³⁰³ Např. tamtéž, s. 72–73.

Vikinga Anlafa (zřejmě dublinského krále Olafa Guthfrithsona³⁰⁴) a skotského krále Konstantina II.³⁰⁵, a která je považována za bod zrodu anglického nacionalismu.³⁰⁶ I přes Æthelstanovo vítězství se Anlaf stal o pár let později na chvíli králem Northumbrie.³⁰⁷ Posledními dvěma vikinskými vládci Northumbrie o nichž hovoří písemné prameny se pak stali dublinský král Anlaf Curan³⁰⁸ a již zmiňovaný Erik Krvavá sekera. Hlavní fáze vikinské nadvlády nad částí Anglie tak skončila v roce 954, kdy byl Erik z Yorku vyhnán a následně zemřel bitvě s anglickým králem Edmundem.³⁰⁹

Nehledě na ztrátu politické moci ovšem Severané a jejich potomci v Anglii nadále žili. O tom nejvíce vypovídají zápisy k roku 1002, kdy anglický král Æthelred II. vyhlásil, že všichni Severané žijící v jeho království mají být popraveni, protože se k němu doneslo, že ho chtěli zrádně připravit o život a poté zabít i jeho rádce a převzít jeho království.³¹⁰ Není však jasné, nakolik byl tento králův příkaz proveden, kroniky se o tom nezmiňují. Byla to z velké části i Æthelredova reakce na v té době již více než deset let trvající období intenzivních nájezdů. Tentokrát však ale Vikingům nešlo o zisk území, ale o hmotnou kořist, nejlépe ve formě tributu, jenž se na anglickém území vyplácel od roku 991.³¹¹ V následujících letech díky tomu Vikingové získali přibližně 430 tisíc v přepočtu na dnešní libru.³¹² Nájezdy v tomto období prováděl hlavně dánský král Sven Vidlí vous a zpočátku i norský král Olaf Trygvasson.³¹³ Více než dvacet let nájezdů destabilizovalo situaci v Anglickém království natolik, že Sven v roce 1013 připlul do Anglie s cílem získat anglickou korunu.³¹⁴ Téměř bez váhání mu odpřisáhla poslušnost oblast téměř identická s původním Danelaw, což také naznačuje, že zde přetrvávala silná skandinávská tradice. Æthelredův masakr tak nebyl pravděpodobně proveden buď vůbec, nebo nedostatečně důkladně. Svenovi se sice anglický trůn opravdu podařilo získat a Æthelred prchnul do Normandie k příbuzným, ale Sven hned roku 1014 zemřel, a i přes zvolení jeho syna Knuta jeho nástupcem se Æthelred do Anglie vrátil a vypukly boje mezi oběma zájemci o trůn. Po smrti Æthelreda a jeho syna Edmunda v bojích s Dány v roce 1016 už Knut neměl

³⁰⁴ Vládl 934–939.

³⁰⁵ Vládl 900–943.

³⁰⁶ MAGOUN, s. 260; CAMPBELL, s. 54; HINDE, s. 64; HENNESSY, s. 457.

³⁰⁷ HINDE, s. 64–65.

³⁰⁸ Dublinu vládl v letech 945–947.

³⁰⁹ Viz např. MAGOUN, s. 260.

³¹⁰ Tamtéž, s. 264.

³¹¹ Tamtéž, s. 262.

³¹² LAWSON, M.K., *The Collection of Danegeld and Heregeld in the Reigns of Aethelred II and Cnut*, in: *The English Historical Review*, Vol. 99, No. 393, 1984, s. 721; Autor článku uvádí 137 tisíc liber, což je v přepočtu na dnešní hodnotu libry 430 tisíc.

³¹³ Např. společný nájezd v roce 994, během kterého vyplnili Londýn. MAGOUN, s. 262.

³¹⁴ MAGOUN, s. 266–267.

dostatečně silnou opozici, stal se králem Anglie a započal tím poslední nadvládu Vikingů nad Anglickým královstvím.³¹⁵ Jeho vláda už sice nesla výrazně jiné prvky než původní vikinská, ale do této práce je Knutova dynastie zařazena, protože anglickou korunu získal i podle kronik na základě jednoznačně vikinských aktivit svého otce.

V případě Knuta a jeho synů Harolda Harefoota a Hardiknuta už se ale o konkrétním vikinském osídlení nedozvíme z kronik nic. Pouze to, že v Anglii 36 let Vikingové vládli. Seveřané už tou dobou zřejmě natolik splynuli s původním obyvatelstvem, že pro kronikáře nadále není podstatné se o nich nějak zmiňovat, což samozřejmě podporuje i fakt, že Anglie již tou dobou fungovala jako jeden celek. Přesto ale například v zápisu o nástupu Knutova syna Harolda na anglický trůn kronikář píše: „*A brzy byl uznán jak Angličany, tak Dány ...*“.³¹⁶ To by sice mohlo znamenat uznání Dány v Dánsku, tam ale vládl jeho bratr Hardiknut a Harold nikdy dánským králem nebyl, jedná se tedy evidentně o Dány sídlící v Anglii.

Jak již bylo řečeno, o vikinské Anglii nemluví jen anglosaští a irští mniši, ale i staroseverské ságy, avšak zdaleka ne tak podrobně. Konkrétní zmínky o vikinském osídlení se mi podařilo najít ve dvou pramenech; v *Sáze o Egilovi* a v *Heimskringle*. Oba tyto prameny paradoxně v souvislosti s Anglií mluví primárně o Vikinzích, kteří bojují proti jiným Vikingům ve službách anglosaských králů.

V *Sáze o Egilovi* vstoupil hlavní hrdina Egil Skallagrímsson, jeho bratr Thorolf a jejich tři sta mužů do služeb vnuka Alfréda Velikého jménem Æthelstan. Všichni sice kvůli veřejnému mínění museli nosit kříže, ale zároveň mohli vyznávat, jakou víru chtěli.³¹⁷ V této části najdeme i zmínku o významnosti severské populace v Northumbrii. Ta je totiž zmíněna pod vládou Æthelstana, ale Seveřané tam podle autora měli vlastní „územní nároky“³¹⁸, protože všichni tamní lidé s nějakým postavením byli skandinávského původu. Následuje popis bitvy u Brunanburhu, ovšem ten se poněkud odlišuje od soudobých kronik. Nejprve sága vypráví o napadení a dobytí Northumbrie skotským králem Olafem Rudým. Jedná se zřejmě o kombinaci skutečných účastníků bitvy – již zmiňovaných Olafa Guthfrithsona a Konstantina II. Následuje popis bitvy, který ale pro tuto práci není podstatný. Z pohledu ságy je ale podstatné, že Egil si získal přátelství krále Æthelstana, který mu dokonce slíbil pozemky v Anglii, pokud by se zde chtěl někdy usadit.³¹⁹ V souvislosti s Anglií pak ještě sága zmiňuje nástup Erika Krvavé sekery na trůn Northumbrie, opět ho ale autor ságy popisuje jinak než anglosaské prameny. Erik totiž

³¹⁵ MAGOUN, s. 267–268; HINDE, s. 79.

³¹⁶ MAGOUN, s. 269; „... et statim receptus est ab Anglis et Danis, ...“.

³¹⁷ HREINSON, s. 92.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž, s. 93.

po odchodu z Norska podle ságy plenil Skotsko a Anglii a po setkání s Æthelstanem ho anglický král ustanovil tributárním králem v Northumbrii, což je podle autora výhodné, protože tamní populace byla extrémně vzpurná.³²⁰ Podle soudobých pramenů si ale Erika zvolili Northumbrii sami a poté, co Æthelstan pohrozil, že celou zemi vyplení, ho zase vyhnali. *Sága o Egilovi* tedy zřejmě vypráví v souvislosti s Anglií příběhy založené na reálných událostech, ale podává je jinak. Nejdůležitější poznatek ale představuje svědectví o silném zastoupení Skandinávů v království Northumbrie.

V *Heimskringla* se o Anglii píše v *Sáze o Ynglingzích* a ságách o čtyřech norských králích: Haraldu Krásnovalsem, Hákonovi Dobrém, Olafovi Trygvassonovi a sv. Olafovi. V *Sáze o Ynglingzích* je o Anglii jediná zmínka. Ta mluví o tom, že legendární král Ívar inn vídfadmi ovládl mimo jiné i „*pětinu Anglie*“³²¹ – přičemž později *Heimskringla* vysvětluje, že ona „*pětina Anglie*“ znamená Northumbrii.³²² V *sáze o Haraldu Krásnovlasém* je Anglie zmíněna pouze ve vzájemné snaze krále Æthelstana a Haralda dokázat, který z nich má pozici nadřazenou vůči tomu druhému, což skončilo tím, že Æthelstan přijal Haraldova syna Hákona k výchově.³²³ *Sága o Hákonu Dobrém* představuje příběh Erika Krvavé sekery jako krále Northumbrie. Stejně jako *Sága o Egilovi* přisuzuje Erikův zisk trůnu v Yorku dohodě s Æthelstanem. K tomu popisuje i pozici Severanů právě v Northumbrii: „*Poté, co zemi dobyli Lodbrokovi synové*“³²⁴, *byl Northumberland obydlen převážně Nory. A když o něj Dánové a Norové přišli, často jej plenili. Mnoho tamních místních názvů pochází ze severského jazyka – Grímsbær a Hauksfljót a mnoho dalších.*“³²⁵ O vládu pak Erik podle ságy přišel poté, co chtěl nový anglický král Játmundr (Edmund) na trůn v Yorku dosadit někoho jiného. Erik proti němu vytáhl, ale v následující bitvě zemřel.³²⁶

O Olafovi Trygvassonovi Snorii píše, že kromě intenzivního plenění si v Anglii na lidovém shromáždění vzal za ženu dceru krále Dublinu Olafa Kvarana (již zmiňovaný Anlaf Curan), která byla vdovou po anglickém velmoži, čímž Olaf v Anglii získal pozemky, na nichž nějakou dobu zůstal.³²⁷ Kde konkrétně se ale tyto pozemky nacházely, už *sága* nezmiňuje. Už v této době také podle Snorriho Sven Vidlí vous na pohřební hostině svého otce Haralda Modrozuba přísahal, že do tří let zabije krále Aðalráða (staroseverská podoba jména Æthelred),

³²⁰ HREINSON, s. 116.

³²¹ STURLUSON, Vol. I, s. 41.

³²² Tamtéž, s. 89.

³²³ Tamtéž, s. 84.

³²⁴ Synové legendárního vikinského válečníka Ragnara Loðbroka. Považováni za ně jsou reálné historické postavy: Ivar Bezkostý, Ubba, Halfdan, Björn Železný, Hvitserk a Sigurd Hadí oko.

³²⁵ STURLUSON, Vol. I, s. 89.

³²⁶ Tamtéž, s. 90.

³²⁷ Tamtéž, Vol. I, s. 166.

nebo ho z Anglie vyžene.³²⁸ K tomu se pak vrací i nejdelší sága obsažená v *Heimskringle*, a to *Ólafs saga ins helga* (*Sága o svatém Olafovi*). V ní hned na začátku Sven se svou armádou okupoval Æthelredovo území. Po jeho smrti a návratu Æthelreda z francouzského exilu (byl v Normandii, ale sága mluví o Francii) se Olaf připojil k jeho armádě v boji se Svenovým synem Knutem a jeho podporovateli. Dánská přesila ale byla příliš velká. Jak Snorri píše: „*A pak se ta země opět podrobila králi Aðalraðovi, ale húskarlové³²⁹ a Dánové drželi mnoho měst a stále kontrolovali velké části země.*“³³⁰

Po Æthelredově smrti ale Olaf odplul na vikinskou výpravu na kontinent a do Anglie se už nevrátil. Vzhledem k rostoucí síle Knutova království, které nakonec pohltilo i Norské království, se v sáze Anglie i nadále objevuje. Skandnávce žijící v Anglii zmiňuje ještě dvakrát. Ještě před návratem do Anglie uzavřel v Normandii Æthelred s Olafem spojení obsahující slib, že pokud vyhraje a Æthelred se vrátí na anglický trůn, získá Olaf Northumbrii. To je připomenuto po porážce Æthelredových synů se slovy: „*..., ale i tak vzrostla síla Dánů v Anglii natolik, že všichni obyvatelé se podrobili jejich vládě.*“³³¹ Dále se pak v sáze objevují informace o příbuzných některých norských jarlů žijících v Anglii pod Knutovou vládou.³³²

Jak je vidět, o konkrétní podobě vikinského osídlení v Anglii toho prameny moc neříkají. Dávají však velmi dobrý přehled o tom, ve kterých oblastech se usídlovali nejvíce a nejčastěji a kde by tedy mohla být větší pravděpodobnost archeologických či toponymických nálezů. Zároveň také vyzdvihují jedinečnost Anglie v rámci Britských ostrovů. V Anglii totiž Vikingové v první řadě nekolonizovali, ale zabírali již existující města a teprve poté si možná v zabraných oblastech budovali vlastní usedlosti. O tom již ale písemné prameny nemluví a jde tedy jen o domněnku. Málokdy také prameny hovoří o zakládání sídel a jen o něco více o zakládání pevností. Kusé poznámky, které lze nalézt ve staroseverských ságách, hovoří téměř výhradně o Skandinávci v Northumbrii, ale na druhou stranu potvrzují, nakolik významná byla zdejší skandinávská enkláva nejen pro Angličany, ale i pro Nory a Dány.

³²⁸ STURLUSON, Vol. I, s. 170.

³²⁹ Húskarlové – přísahou vázaný osobní strážce aristokracie.

³³⁰ STURLUSON, Vol. II, s. 12; „*Then the country again became subject to King Aðalráðr, but housecarls and Danes held many cities, they then still controlled large areas of the country.*“.

³³¹ Tamtéž, s. 20; „*..., but even so the power of the Danes in England had grown so great that all the inhabitants had become subjected to their rule.*“.

³³² Tamtéž, např. s. 139, 166, 180.

4.2. Poznatky z archeologie

Na rozdíl od ostatních částí Britských ostrovů poskytly vykopávky v Anglii jen velmi málo archeologických podkladů. Nejvíce jich bylo ve městech, která Vikingové ovládali, a na dnech řek. I v Anglii je bohužel situace archeologie taková, že průzkumy probíhají jen tam, kde to zrovna vyžaduje výstavba, a publikace případných nálezů je také velmi zdržena. Množství případných nálezů také omezuje i fakt, že Vikingové v Anglii spíše obsazovali již existující města a vsi, než že by zakládali vlastní. I přesto ale existuje dost archeologických nálezů, které dokreslují obraz vikinského osídlení tak, jak jej podávají písemné prameny.

Vzhledem k tomu, že vikinská opevnění vznikala v Anglii většinou jen jako dočasná, nebyly používány materiály, které by měly vydržet více než jednu zimu, a tudíž po nich dnes nezůstaly v podstatě žádné stopy, ačkoliv jich písemné prameny uvádějí mnoho.³³³ Například na ostrovech Thanet a Sheppey, kde Vikingové poprvé přečkali zimu, se žádné pozůstatky opevnění ani obydlí nenašly.³³⁴ Jednou z mála vikinských pevností, o nichž lze alespoň říci, kde se nacházela, je ta u obce Repton v hrabství Derbyshire. Šlo o typickou pevnost tvaru D, jaké Vikingové stavěli i v Irsku, která pro svou rovnou stranu využívala tok řeky Trent a jako vstup sloužila věž kostela sv. Wynstana.³³⁵

Celkově je ovšem v oblasti Danelaw jen minimum jednoznačně skandinávských sídel. Archeologové odhalili několik izolovaných farem na severu Anglie a pár sídel s vyboulenými zdmi, což je tradičně jeden z poznávacích znaků vikinských domů. Tato jsou sice považována za možná vikinská sídla, ale jde spíše o spekulace, které nejsou nijak výrazně archeologicky podloženy.³³⁶ Ani v pěti hlavních městech oblasti Five Burroughs nebylo dosud archeology nalezeno nic specificky skandinávského.³³⁷ V tomto případě jde zřejmě o důsledek toho, že tato města nezaložili Vikingové po svém příjezdu, jako tomu bylo třeba v případě irských vikinských měst, ale jednalo se o města již několik století existující (většina těch největších vznikla již v římské době), která Vikingové pouze získali pod svou nadvládu.

Nejvíce se tak z archeologických nálezů dozvídáme o podobě vikinského Yorku, který byl v držení Severanů nejdéle a jejich přítomnost zde byla nejkoncentrovanější. Pod vikinskou nadvládou byl Jórvík (jak se původně anglosaský Eoforwic jmenoval ve staroseverštině) po Londýně druhým největším městem v Anglii a v době jeho největší slávy v něm žilo 10–15 tisíc

³³³ FOOTE – WILSON, s. 267.

³³⁴ MAGNUSSON, s. 22.

³³⁵ RICHARDS, Julian D., *Viking Settlement in England*, in: BRINK – PRICE, s. 369.

³³⁶ Tamtéž, s. 371.

³³⁷ Tamtéž, s. 372.

obyvatel.³³⁸ Po vymření Knutovské dynastie ale vyhasly i kontakty se Skandinávií a jedinou připomínkou skandinávské minulosti jsou tak v dnešním Yorku názvy některých ulic.³³⁹ Při vykopávkách ve druhé polovině sedmdesátých let ale byly v ulici Coppergate nalezeny čtyři pozemky přesně korespondující s těmi ve vikinských městech v Irsku. Na užších koncích obdélníkových pozemků přiléhajících k ulici stály obytné budovy. Podobnost s Irskem podtrhovalo i to, že všechny čtyři domy patřily ke stejnému typu, jaký je obvyklý nejen v Irsku, ale i v ostatních vikinských koloniích na Britských ostrovech, a byly postaveny stejnou technikou ze sloupů a spleteného proutí.³⁴⁰ Občanům Yorku se evidentně hodně dařilo, protože v průběhu 10. století vznikaly nové ulice i pozemky. Město se vyvíjelo natolik dynamicky, že mu v pozdější době ani nestačilo původní opevnění skládající se ze zbytků římských hradeb doplněných hliněným valem obehnaným palisádou a městská zástavba se rozrostla i na východ za řeku Foss.³⁴¹ Rozkvět Yorku se nezastavil ani s pádem vikinských vládců, což dokazuje zvětšení původních domů o dřevem obložené sklepy od 70. let 10. století.³⁴² Zajímavostí je, že ačkoliv to žádná monografie, které jsem o vikinském Yorku doposud četl, nezmiňuje, leží historické centrum města přesně v trojúhelníku na soutoku dvou řek. V Irsku takovou geografickou polohu Vikingové považovali za naprosto ideální místo pro stavbu opevnění a případné rozšíření na město.

O moc lepší situace není ani v případě hledání netknutých vikinských hrobů. Následkem brzké a silné christianizace Seveřanů usídlených v Anglii obsahují vikinské hroby jen minimální, nebo žádnou pohřební výbavu. Další problém představuje časté pohřbívání u kostelů, a tím pádem i pozdější narušování novějšími hroby. Na druhou stranu ty nejvíce vybavené vikinské hroby v Anglii byly nalezeny právě u kostelů. Příliš výsledků zatím neposkytla ani v úvodu zmíněná metoda umožňující určení původu nalezené kostry podle zubů. Zpětné zkoumání se totiž neprovádí a mnoho potenciálních skandinávských hrobů, které neměly pohřební výbavu, tak zůstalo bez identifikace. Poskytuje to však alespoň do budoucna vědomí, že nepřítomnost pohřební výbavy neznamena, že hrob nemůže být vikinský.³⁴³ Počet vikinských hrobů pak nijak výrazně nezměnily ani vykopávky tisíců hrobů, jež proběhly v posledních dvou dekadách v oblastech, kde Vikingové sídlili.³⁴⁴

³³⁸ HALLS, Richard, *York*, in: BRINK – PRICE, s. 379.

³³⁹ Viz následující podkapitola.

³⁴⁰ HALLS, s. 380.

³⁴¹ Tamtéž, s. 382.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ HADLEY, Dawn M., *Protecting the Dead in Viking Age England*, in: SIGMUNDSSON, s. 202.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 201.

Hned dvě vikinská pohřebiště jsou spojena s již zmiňovanou pevností v Reptonu. Zaprvé hromadný hrob patřící přímo k pevnosti, jenž pro válečníky, kteří zemřeli na blíže nespecifikovanou nemoc, vykopali jejich spolubojovníci.³⁴⁵ U pevnosti ale byly nalezeny i hroby dvou mužů, kteří zřejmě zemřeli na následky zranění z bitvy.³⁴⁶ U vsi Ingleby, necelých šest kilometrů od Reptonu, pak archeologové objevili jeden z největších vikinských hřbitovů v Anglii. Odborníci dodnes identifikovali na 60 nízkých mohyl a také zde byl prokázán jediný případ skandinávského pohřbu žehem na Britských ostrovech.³⁴⁷ Mezi další zmiňované jednotlivé hroby patří hrob ženy v Santon Downham. Ten není specifický jen tím, že patří ženě, ale především její pohřební výbava obsahovala meč, což je velmi ojedinělé. Archeologové se však spíše přiklání k možnosti, že to buď není meč, nebo se navzdory chybějící druhé kostře jednalo o společný pohřeb muže a ženy a nešlo tedy o ženu válečnici.³⁴⁸ V roce 2008 našli archeologové zajímavý hromadný hrob na půdě St. John's College v Oxfordu. Ten obsahoval ostatky 37 mužů mezi 16 a 25 lety, jež všechny vykazovaly známky násilné smrti. Jelikož byli nalezeni na místě, které král Æthelred spojoval s vykonáním svého příkazu k vyvraždění Dánů z roku 1002, byl tento hrob zpočátku považován za důkaz jeho splnění. Podle zkoumání radiokarbonovou metodou ale kosterní pozůstatky pochází spíše ze druhé poloviny 10. století. Kostry Severanů popravených u Weymotuh Ridgeway³⁴⁹ vykazovaly při srovnání výraznou podobnost a nabízelo se tedy pravděpodobnější vysvětlení. V obou hrobech jsou zřejmě pohřbeni vikinští žoldnéři dopadení na nepřátelském území a popravení.³⁵⁰

Častěji než o konkrétních hrobech, ale archeologové ve svých monografiích píší o všeobecných charakteristikách vikinských hrobů v Anglii. Například podle Dawn Hadleyové se skandinávské elity pomocí pohřbívání u kostelů snažily legitimizovat svůj nový režim propojením s existujícím centrem moci.³⁵¹ Zároveň podle ní jednoznačně vikinské hroby vykazují silnou početní převahu mužů, protože obsahují hlavně zbraně a jezdecké vybavení.³⁵² Z toho, že nalezené hroby často patří mužům válečníkům, podle mě nelze vyvozovat žádné závěry. Zaprvé je z nalezených hrobů patrné, že muži měli pohřební výbavu většinou výrazně bohatší a ženy ji možná často neměly vůbec, nebo nebyla natolik evidentně skandinávská, aby

³⁴⁵ MATHIESON, s. 9.

³⁴⁶ HADLEY, s. 203–205.

³⁴⁷ ARBMAN, s. 67; MAGNUSSON, s. 27; FOOTE – WILON, s. 412; RICHARDS, s. 369.

³⁴⁸ JESCH, s. 21.

³⁴⁹ Vrch západně od Bournemouthu v jižní Anglii.

³⁵⁰ POLLARD, A.M. – DITCHFELD, P. et al., 'Sprouting Like Cockle Amongst the Wheat': The St Brice's Day Massacre and the Isotopic Analysis of Human Bones From St John's College, Oxford, in: Oxford Journal of Archeology, Vol. 31, 2012, s. 83–85, 98.

³⁵¹ HADLEY, s. 203.

³⁵² Tamtéž.

se hrob dal identifikovat jako vikinský, nebo vůbec pohanský. Ženských vikinských hrobů se navíc našlo výrazně menší množství než mužských a pohřební výbava tedy logicky musí působit značně mužsky, když ženská protiváha prakticky neexistuje. Navíc již zmíněná brzká christianizace výrazně zmenšila počet neválečnických (a tudíž méně maskulinních) hrobů, které by bylo možné identifikovat jako vikinské, protože již neobsahovaly tak bohatou pohřební výbavu, nebo dokonce žádnou. Irsko a sever Britských ostrovů ale poskytují dostatek vikinských hrobů sedláků a řemeslníků ze stejné doby, a není tedy důvod si jen kvůli neexistenci odpovídajících nálezů v Anglii myslet, že tyto společenské vrstvy mezi anglickými Vikingy nebyly. A pokud připustíme, že v oblasti Danelaw vikinští sedláci a řemeslníci žili, tak tam logicky musely žít i jejich ženy. Výrazná maskulinita vikinských hrobů v Anglii tedy, jakkoliv je evidentní, neposkytuje podklad pro závěry o podobě vikinského osídlení.

Obsáhleji se k problematice vikinských hrobů v Anglii vyjadřují ještě Peter Foote a David Wilson ve své monografii *The Viking Achievement: The Society and Culture of Early Medieval Scandinavia*. Podle nich byly vikinské hroby různorodé a mohly to být jak mohyly, tak klasické hroby. Někdy je Vikingové také označovali dřevěnými kůly, což je praxe známá i ze Skandinávie.³⁵³ Pohřby u kostelů pak podle nich nemusely nutně znamenat, že takto pohřbení Seveřané byli již křesťany. Mohlo to jednoduše ukazovat vikinskou úctu k posvátné půdě a jejich upřednostňování pohřbívání na bezpečném místě. I proto archeologové u kostelů (a v případě Kildale v Yorkshiru i pod ním) nacházejí hroby s bohatou pohanskou výbavou.³⁵⁴ V průběhu 10. století začali Seveřané nad svými hroby místo občasných kůlů čím dál více vztyčovat kamenné náhrobky, které postupně měnili v pamětní kameny (hlavně v severní a východní Anglii).³⁵⁵

Aspektem, který anglické osídlení od ostatních na Britských ostrovech odlišuje, je ražba mincí. Ta sice po určitou dobu probíhala i v Irsku a na Manu, ale jen v Anglii šlo o dlouhodobou praxi, která dokazuje, jak silnou pozici měli Seveřané v této oblasti Britských ostrovů. Vikinští králové Yorku dokonce s ražbou vlastní měny začali dříve než jejich příbuzní ve Skandinávii.³⁵⁶ To ovšem není překvapivé, protože v Anglii Vikingové v dobách míru obchodovali s Anglosasy, kteří již mince nějakou dobu používali. I to prezentuje oblast Danelaw jako částečně urbanizované vikinské osídlení.³⁵⁷

³⁵³ FOOTE – WILSON, s. 412.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 413.

³⁵⁵ RICHARDS, s. 370.

³⁵⁶ ARBMAN, s. 64.

³⁵⁷ MAGNUSSON, s. 27.

Samozřejmě i v Anglii bylo nalezeno několik vikinských stříbrných pokladů, ale zde jejich přítomnost umožňuje identifikaci případných sídel ještě méně než jinde na Britských ostrovech. Spíše zajímavostí je pak nález hlavic vikinských seker a lodních háků nad dně Temže přímo v Londýně nedaleko mostu London Bridge. Někteří odborníci je spojují s legendárním útokem norského krále Olafa Haraldssona.³⁵⁸ V období, kdy se tento útok měl odehrát, ale bylo na Londýn podniknuto několik vikinských útoků, z nichž ten největší proběhl v roce 994 pod spojeným velením Olafa Trygvassona a Svena Vidíloho vouse. Spojení tohoto nálezu s útokem, který ani není podložený soudobými prameny tak vyvolává spíše pochybnosti a otázky.

Ačkoliv archeologických podkladů pro Anglii není mnoho, celkem potvrzují obraz, jenž vykreslily písemné prameny. Víc než ke klasické kolonizaci a zakládání nových sídel docházelo v Anglii k obsazování již existujících míst. Z hrobů pak primárně vyplývá brzká christianizace Seveřanů, kteří se usídlili v anglických královstvích. Důležité je i to, že všechny archeologické pozůstatky, které lze s Vikingy spojit, byly objeveny místech, o nichž v souvislosti s nimi hovoří i písemné prameny.

4.3. Jazyk a kultura

Všude, kde se na Britských ostrovech Vikingové usadili, najdeme místní názvy nesoucí staroseverské prvky a ani Anglie není výjimkou. V oblasti bývalého Danelaw najdeme takových názvů stovky, ale ne vždy musí nutně naznačovat existenci vikinského sídla. Angličtina totiž byla staroseverštinou ovlivněna více než jiné jazyky a obzvláště v severovýchodní Anglii byl i v pozdějších dobách zdejší dialekt silně ovlivněn skandinávskými jazyky.³⁵⁹ Nejčastějším sídlením zakončením v oblasti Danelaw je *bý* – více než 700 výskytů.³⁶⁰ Patří mezi ně i jedno z měst z Five Boroughs – Derby (ve staroseverštině původně *Djúra-bý*, tedy *vesnice jelenů*). Tyto názvy pak nejčastěji začínaly topografickým, rostlinným nebo zvířecím jménem a v pozdější době i jmény vlastními. Podle Fellows-Jensenové označují tyto názvy nejen místa skandinávské kolonizace, ale odkazují i na rozpad velkých správních jednotek na menší závislé.³⁶¹ Speciální místo zaujímají místa s názvem

³⁵⁸ ARBMAN, s. 19. Podle jedné teorie byl tento útok inspirací pro oblíbenou anglickou básničku „*London Bridge Is Falling Down*“. Viz např. HAGLAND, Jan R. – WATSON Bruce, *Fact or Folklore: The Viking Attack on London Bridge*, in: *London Archaeologist*, Vol. 10, No. 12, 2005, s. 328–333.

³⁵⁹ ARBMAN, s. 62.

³⁶⁰ MAGNUSSON, s. 25.

³⁶¹ FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Scandinavian Settlement in Yorkshire – Through the Rear-view Mirror*, in: CRAWFORD (ed.), *Scandinavian ...*, s. 185.

Kirkby/Kirby, což znamená osada s kostelem. Takové názvy jsou v Anglii poměrně časté a označují původně anglosaskou osadu převzatou Vikingy.³⁶²

Stejně tak za místa, která Vikingové jen převzali, považují odborníci ta, jež končí anglosaským slovem *tūn* (stejný význam jako *bý*) ale mají skandinávský začátek. Třetím obvyklým zakončením je *thorp* (označující menší sídlo), které ale může figurovat i samostatně jako *Thorp* nebo *Thorpe*. Dohromady je těchto místních názvů přes 500, ale jejich identifikace je problematická, protože se v Anglii zároveň vyskytuje i anglosaské *throp*, které určování jejich původu ztěžuje.³⁶³ Jazykovědci jsou si jistější pouze té části začínající slovem skandinávského původu, což je pouze polovina. U těch se předpokládá, že se s větší pravděpodobností jedná o místa, v nichž žili nebo vládli Vikingové. Opět Fellows-Jensenová k těmto názvům dodává, že podle ní mohly tyto názvy vzniknout jak přispěním Vikingů, tak jejich následovníků a není ani jisté, zda to byla sídla nová, nebo již existující.³⁶⁴ Posledním příkladem jsou čistě skandinávské názvy odkazující na vikinskou kolonizaci. Jedním z příkladů takových názvů jsou ty, které obsahují skandinávské slovo *thveit* (český ekvivalent by byl *Žďár*).³⁶⁵

Zvláštní zmínku si zaslouží místní názvy na poloostrově Wirral nedaleko Chesteru. Tam se nachází jak místa končící na *bý*, tak na *tun* a dokonce i *Thingwall*, což dokazuje, že zdejší komunita pořádala i thingy. Zmiňuji je proto, že tím dostává váhu zápis z *Fragmentů irských análů* zmíněný na straně 65 o daru královny Æthelfledy Vikingům vyhnáným z Irska. Nejde sice o nezpochybnitelné potvrzení onoho zápisu, protože vikinští osadníci sem mohli přijít i odjinud z oblasti Danelaw, ale dodává to zápisu na důvěryhodnosti.³⁶⁶

Kromě konkrétních místních názvů lze v oblasti Danelaw nalézt ještě jeden důkaz staroseverského vlivu, a to přímo v těch největších městech. Jsou to názvy ulic končící staroseverským slovíčkem *gata* (např. již zmiňovaná ulice *Coppergate*), které označovalo ulici v urbanizované osadě.³⁶⁷ Většina z nich obsahuje i staroseverský začátek – vlastní jméno, specialitu lokality, povolání nebo topografické jevy. Takových ulic je v Yorku a pěti největších městech oblasti Five Burroughs přes 130, přičemž nejvíce jich najdeme právě v Yorku a Lincolnu (v obou 36).³⁶⁸ V oblasti Východní Anglie byl zřejmě hlavním vikinským centrem

³⁶² FELLOWS-JENSEN, *Scandinavian Place ...*, s. 391

³⁶³ Tamtéž, s. 392.

³⁶⁴ FELLOWS-JENSEN, *Scandinavian Settlement in Yorkshire ...*, s. 185.

³⁶⁵ Tamtéž; FELLOWS-JENSEN, *Scandinavian Place ...*, s. 393.

³⁶⁶ GELLING, Margaret, *Scandinavian Settlement in Cheshire: The Evidence of Place-Names*, in: CRAWFORD (ed.), *Scandinavian ...*, s. 187–190.

³⁶⁷ FELLOWS-JENSEN, *Place-Names as Evidence for Urban Settlements in Britain in the Viking Period*, in: SHEEHAN – Ó CORRÁIN, s. 90.

³⁶⁸ FELLOWS-JENSEN, *Place-Names ...*, s. 91.

Norwich. Ten na rozdíl od předchozích měst neměl římský původ a pravděpodobně vznikl spojením několika vesnic během vikinské nadvlády. I v Norwichi je ulic končících na *gata* téměř 30.³⁶⁹ Takové ulice se však neobjevují jen v těch největších městech, ale na celém území Danelaw. Přesto jsou tam pouze menšinovým jevem a u části z nich navíc existuje důvodná pochybnost o jejich stáří. Není totiž vyloučeno, že v některých případech jde pouze o pozdější napodobeniny, což platí obzvláště u takových názvů, jejichž začátek je spojen s něčím, co v době vikinské době neexistovalo, nebo s někým, kdo žil až později (jistotu máme například u *Deangate*, která vznikla až v roce 1903).³⁷⁰

Vliv staroseverštiny se projevil i ve skladbě jmen používaných v Anglii. Zdá se, že mezi Skandinávci hojně využívaná praxe používání patronym napomohla většímu rozšíření tohoto způsobu pojmenovávání mezi Anglosasy, ačkoliv se takové přídomky v Anglii používaly již předtím. Podle Johna Sorensena k tomu měli Skandinávci větší důvod než v samotné Skandinávii, protože potřebovali ukázat svou pozici nové elity, hrdost na svou rodinu, konexe a moc.³⁷¹

Sílu severského osídlení na východě Anglie dokumentuje i tzv. *Domesday Book*.³⁷² Z ní podle Judith Jeschové vyplývá, že nejvíce lidí se jménem skandinávského původu žilo v době jejího sepsání v roce 1086 na východě Anglie hlavně v Lincolnshiru a Yorkshiru. V jiných částech země jde spíše o výjimky značící osoby vysokého postavení za vlády Knuta Velikého. Z 21 křestních jmen skandinávského původu zaznamenaných v *Domesday Book* se jich 16 vyskytuje jen na východě Anglie a zbylých pět jsou jména oblíbená mezi šlechtou. Toto jasné rozdělení se podle Jeschové v Anglii drželo až do 13. století.³⁷³

Vzhledem k tomu, že staroseverština a anglosaština si byly velmi podobné, docházelo k výraznému ovlivňování angličtiny. Šlo ale o natolik rozsáhlý jev, že v této práci není možné jej konkrétně popsat. Docházelo totiž jak k přímému přejímání slov, tak k míchání obou jazyků dohromady. Například se místo staroanglického výrazu *ey* pro vejce začalo používat skandinávské *egg*. Stávalo se také, že v obou jazycích existovalo stejné slovo s rozdílným významem, ale postupně se začalo dané slovo i v angličtině používat se skandinávským významem. Tak tomu bylo například u slova *holm*, které ve staré angličtině označovalo oceán, ale ve staroseverštině ostrov, což je i dnešní význam tohoto slova.³⁷⁴ Jedním z efektů silné

³⁶⁹ FELLOWS-JENSEN, *Place Names...*, s 91.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 94–95.

³⁷¹ SORENSEN, John K., *Patronymics in Denmark and England*, London 1983, s. 23–24.

³⁷² Šlo o soupis majetkového průzkumu Anglie nařízeného Vilémem Dobyvatelem.

³⁷³ JESCH, s. 76–78.

³⁷⁴ JESPERSEN, Otto, *Growth and Structure of the English Language*, Leipzig 1912 s. 59–83.

severské přítomnosti a nadvlády je i použití slovíčka *earl* (z původního severského *jarl*), označující osobu vysokého postavení (šlechtice), které vytlačilo původní anglosaské označení *ealdorman*.³⁷⁵

Jazykových pozůstatků tedy jak vidno v Anglii po Vikinzích zůstalo mnoho, ačkoliv ne všechny se zachovaly až dodnes. V případě ovlivnění angličtiny jako takové jde pro laika o často zcela nepostřehnutelné vlivy. Nicméně je evidentní, že Vikingové usídlení v Anglii měli nezanedbatelný vliv jak na místní toponyma, tak na samotný jazyk Anglosasů. Co se kulturních pozůstatků týče, tak dnes si Angličané svou vikinskou historii příliš nepřipomínají. Výjimku představuje hlavně York, kde je velké interaktivní muzeum věnované Vikingům.

4.4. Závěr

V případě Anglie se data jednotlivých zkoumaných oborů zároveň potvrzují i doplňují. V podstatě všechny vypovídají o osídlení ve stejných oblastech, ale v případě konkrétních míst (York, Repton, Derby) se rozcházejí. To způsobuje jak to, že kronikáři přirozeně psali jen o velkých městech ovládaných Vikingy, tak i to, že tato města Vikingové většinou nezaložili, ale jen dobyli a tím pádem v nich pak zřejmě bylo méně typických vikinských budov, které by mohl odhalit archeologický průzkum. Celkově není archeologie v Anglii příliš nápomocná v řešení otázky, zda je to reálnou neexistencí pozůstatků po Vikinzích, nebo jen nedostatečnou činností archeologů. Stejně tak toponymie spíše potvrzuje, že mezi oblasti s nejvýraznějším vikinským osídlením patřila království Northumbrie, Mercie a Východní Anglie. Ačkoliv počty místních názvů alespoň částečně skandinávského původu sahají do tisíců, většinou nepatří k místům, o nichž by se zmiňovaly písemné prameny, nebo zde bylo nalezeno něco vikinského.

Nehledě na to ale všechny tři oblasti dohromady o vikinském osídlení Anglie vypovídají poměrně hodně. Na rozdíl od ostatních oblastí Britských ostrovů probíhalo usídlování Seveřanů jinak. Více než o primární kolonizaci šlo o obsazování již existujících měst a osad. Soužití s původním obyvatelstvem usnadňovala i velká blízkost jazyků obou skupin, která výrazně zjednodušovala komunikaci. Z písemných pramenů vyplývá, že zpočátku křižovaly vikinské armády celou Anglii a na zimu vždy dobyly nějaké město, aby v něm mohly přezimovat. Postupně to ale vedlo k tomu, že Vikingové ovládli celou Východní Anglii a Northumbrii a polovinu Mercie. Tyto oblasti pak poskytují i nejbohatší archeologický a toponymický materiál, z nějž vyplývá, že zastoupení vikinských osadníků v těchto oblastech

³⁷⁵ FOOTE – WILSON, s. 135.

nebylo zanedbatelné. Nejvíce Seveřanů bylo evidentně v Northumbrii, která pod vikinskou vládou vydržela nejdéle. Jediné, o čem nevíme prakticky nic, je venkovské osídlení. Vzhledem k tomu, že archeologové dosud neobjevili jedinou prokazatelně vikinskou farmu nebo osadu, nelze říct, zda vypadaly tak jako například v Irsku nebo na Orknejích, nebo zda měly jinou podobu.

Pro zjištění konkrétní podoby osídlení tedy neexistuje dostatek podkladů, ale pro určení způsobu osidlování a velikosti a intenzity konečného osídlení už ano. Hlavně z písemných pramenů jasně vyplývá, že i po smrti posledního vikinského krále Yorku vikinští osadníci v Anglii zůstali. Postupně se zřejmě, stejně jako v Irsku, čím dál tím více mísili s původním obyvatelstvem, ačkoliv prameny ještě ke konci první poloviny 11. století zmiňují Dány jako jednu ze skupin obyvatelstva. To zřejmě napomohlo i dánskému králi Svenovi Vidlímu vousu a jeho synovi Knutovi k zisku anglického trůnu. Právě oblasti, kde bylo nejvíce obyvatel skandinávského původu, uznaly jejich vládu jako první. Jako poslední dokazuje význam vikinského osídlení i to, do jaké míry byla anglosaština ovlivněna staroseverštinou.

Závěr

Z výzkumu provedeného při zpracovávání této práce vyplynul jeden zásadní poznatek. Totiž že oproti předpokladům je každá z geografických oblastí, na něž byly v této práci rozděleny Britské ostrovy, velmi specifická. Konkrétní specifika a jejich důvody byly podrobně rozebrány v jednotlivých kapitolách a budou zde ještě jednou shrnuty. Dále z výzkumu překvapivě vyplývá, že ačkoliv se obecně ke středověkým pramenům přistupuje obezřetně jako k neobjektivním, tak minimálně v případě oblastí, které jejich autoři spojují s vikinským osídlením, jsou po srovnání s archeologií a toponymii informace v nich obsažené důvěryhodné. Primárně je ale na závěr potřeba shrnout odpovědi na dvě výzkumné otázky vytyčené na začátku této práce.

Prvním cílem bylo porovnat, nakolik se jednotlivé zdroje informací navzájem potvrzují, doplňují, nebo si protirečí. Co se tohoto týče, lze říci, že dané zdroje se v konkrétních oblastech spíše doplňují, než že by podávaly stejné informace. Odlišnost oblastí, na něž jsem v této práci Britské ostrovy rozdělil, se projevuje i v rozličné míře vzájemného prolínání zdrojů. Nejvíce k tomu dochází v Irsku. Tam byly archeologické pozůstatky nalezeny nejen ve všech městech, která jsou s Vikingy v písemných pramenech spojována, ale i v jejich okolí, kde se vyskytují i místní názvy skandinávského původu. Mimo tyto oblasti se v Irsku nacházejí i další izolovaná místa odhalená archeology nebo jazykovědci. I pro ně ale v záznamech kronikářů existuje opora pro jejich existenci – jedním takovým je například pevnost v Dunrally. V této jednotnosti dochovaných informací ale Irsko představuje výjimku a v ostatních částech Britských ostrovů už se informace spíše doplňují, což má hned několik důvodů. Zaprvé to způsobuje povaha záznamů zapsaných soudobými kronikáři. Většinou totiž popisují jen nejvýznamnější události a v souvislosti s vikinským osídlením mluví obecně o oblastech nebo větších městech ovládaných Vikingy. Při hledání méně významných měst a venkovských sídel tedy bylo třeba spolehnout se na archeologii a toponymii.

I oblast archeologie má své nedostatky. Archeologických pozůstatků není po Vikinzích nikde na Britských ostrovech dostatek a druhý problém představuje samotný stav archeologické praxe. Jak ve Velké Británii, tak v Irsku totiž archeologické průzkumy probíhají prakticky jen na místech, kde to vyžaduje moderní výstavba. To, jak jsem již uvedl, snižuje pravděpodobnost nových archeologických nálezů. Spousta poznatků použitých v této práci pro sestavení co nejširšího přehledu současného poznání o archeologické stránce zkoumaného tématu pochází ze druhé poloviny 20. století a některé z nich jsou ještě starší, dokonce i ze 40. let. V současnosti však není možnost tyto informace nějak revidovat, protože naleziště byla po dokumentaci ve

většině případů zničena a na nezávislé hledání nových nalezišť není v Británii dostatek archeologů. Nehledě na tyto problémy ale archeologie poskytuje velké množství podstatných informací, které téměř vždy potvrzují znalosti získané z písemných pramenů, ať už jde o konkrétní místa nebo oblasti. Zároveň ale poskytují i mnoho informací, které by jinak známe nebyly. Například podoba domů, sociální skladba společnosti, částečně i životní styl nebo styky s původním obyvatelstvem. Toponymie písemné prameny a archeologii také spíše doplňuje, než potvrzuje, ačkoliv lze i u ní nalézt případy prolínání.

Každá z vymezených geografických oblastí je ovšem minimálně v jednom z těchto tří zdrojů nedostatečně zachycena, což poněkud ztěžovalo zpracovávání dat. V Anglii je výrazně méně archeologických pozůstatků než jinde. Za to může specifická forma osidlování a brzké přijetí křesťanství. O Manu se naopak prakticky nezmiňují písemné prameny (vysvětlení lze nalézt ve třetí kapitole). V Irsku je pak jen minimum místních názvů skandinávského původu, protože irština se od staroseverštiny odlišovala příliš na to, aby přejímala či zachovávala místní názvy používané Skandinávci. Za zachování alespoň nějakých názvů tedy vděčíme normanské invazi do Irska v 70. letech 12. století, která do Irska zanesla angličtinu, v níž se některá vikinská toponyma zachovala dodnes. U souostroví na severu Britských ostrovů se potýkáme se spíše opačným problémem. Tím, že některé části této oblasti patřily Norsku až do 15. století a na Shetlandách se severským nářečím mluvilo ještě v 19. století, není snadné určit, které místní názvy mohou pocházet z vikinského období a které už jsou pozdější.

Tím se dostáváme k druhému cíli této práce. Ten spočíval v rekonstrukci co nejkomplexnějšího obrazu vikinského osídlení, který by vzešel z předchozí analýzy a porovnání informačních zdrojů. O jednotném osídlení Britských ostrovů ale vzhledem ke specifčnosti každé z oblastí prakticky nelze hovořit. I tak ale existuje několik společných aspektů. Prvním z nich je například etnické složení vikinských nájezdníků. Severní ostrovy, Hebridy, Irsko a z větší části i Man kolonizovali hlavně Norové, kdežto v Anglii se usazovali převážně Dánové. Neplatí to ale bez výjimek. Irští kronikáři psali i o Dánech v Irsku a místní názvy vypovídají o tom, že žili i na Manu. Naopak v anglickém království Northumbrie se vedle Dánů usazovali i Norové. Zajímavé je, že z runových nápisů na pamětních kamenech ve Švédsku vyplývá, že cesty do Anglie podnikali i švédští Vikingové.³⁷⁶ Nicméně se nezdá, že by se tam usazovali (minimálně určitě ne v takové míře, aby to bylo hodno zaznamenání).

Mezi další společné věci patří konkrétní typ obytného domu, který se vyskytuje prakticky ve všech vikinských sídlech na Britských ostrovech, ovlivňování jazyků původních

³⁷⁶ Viz JANSSON, Sven B. F., *Swedish Vikings in England: The Evidence of the Rune Stones*, London 1966.

obyvatel a stejná zakončení značící vikinská sídla. Do jisté míry lze i odhadnout národnost těch, kdo dané místo pojmenovali. Posledním jevem vyskytujícím se ve všech vikinských koloniích je uzavírání manželských svazků s původním obyvatelstvem. K tomu podle všeho nejvíce docházelo v oblasti Hebrid a Manu. Jedním z důvodů by mohla být izolovaná poloha těchto ostrovů, kde navíc Seveřané přejali vládu i nad místním obyvatelstvem. Díky tomu tak měli s místními mnohem bližší kontakty než Vikingové v Irsku, kde vytvářeli čistě své enklávy, nebo v Anglii, kde se z nich zpočátku tvořila spíše vyšší vrstva společnosti. I v těchto dvou oblastech sice k vzájemným sňatkům a míšení obyvatelstva docházelo, ale až později a v jiné míře. Mohl za to zřejmě i způsob života na Hebridách a na Manu. Na Hebridách byl totiž hlavně zemědělský a Vikingové z Manu byli sice válečníci, ale zároveň i vlastníci půdy a farmáři. Měli tudíž mnohem větší zájem na tom, sehnat si ženu a jelikož nálezy hrobů vikinských žen jsou velmi zřídka, tak se zdá že často hledali právě mezi keltskými protějšky.

Jeden z hlavních rysů osídlení na severu Britských ostrovů představuje jeho dlouhodobost. První Vikingové se zde usadili už někdy na počátku 9. století. O Hebridy přišli v roce 1266 a o Orkneje a Shetlandy až v 15. století. Zároveň šlo o první část Britských ostrovů osídlenou Vikingy. To je dáno geografickou polohou, protože ze středního Norska se dá loď na Shetlandy doplout rychleji než na jih země. Samotné osídlení pravděpodobně sestávalo primárně z jednotlivých malých farem a jen několika málo větších administrativních sídel. Zřejmě zde také žilo mnohem víc farmářů než válečníků a nájezdníků, což dává smysl i vzhledem k relativní odlehlosti této oblasti. A ačkoliv osud původního obyvatelstva není v některých oblastech jasný a spekuluje se i o násilném převzetí, docházelo hlavně na Hebridách i k vzájemnému ovlivňování a postupné asimilaci s místním keltským obyvatelstvem.

Osídlování Irska probíhalo jiným způsobem. Vikingům se zde totiž nepodařilo ovládnout žádné výrazně větší oblasti a koncentrovali se tak jen do okolí několika měst. Ta vznikla rozšiřováním pevností, které Vikingové zakládali u ústí velkých řek a jež sloužily nejen jako základny pro loupeživé výpady do vnitrozemí, ale i jako obchodní stanice pro prodej naloupeného zboží a hlavně otroků. V tom lze sledovat určitou paralelu s vikinskými městy v Rusku, jak již bylo řečeno ve druhé kapitole. Zajímavostí je i to, že Vikingové byli pravděpodobně první, kdo v Irsku zakládal jakákoliv města. Jak již bylo naznačeno, vikinské osídlení v Irsku nebylo primárně vedeno touhou kolonizovat, ale vzniklo druhotně úspěchem dvou hlavních činností, jimž se v Irsku Vikingové věnovali. Těmi bylo provádění nájezdů a obchod. Postupně se ale oblasti pod vikinskou nadvládou proměnily v plnohodnotná dílčí království. Vzhledem k tomu, že v Irsku byli Vikingové menšinou, docházelo zde i

k intenzivnímu soužití s místními, které nebylo jen nepřátelské. V průběhu doby vznikla i spojení mezi Vikingy a Iry nebo se Vikingové nechali najímat jako žoldnéři. Jejich vliv na Iry byl dokonce tak velký, že se někteří rozhodli napodobovat jejich životní styl a irští kronikáři je pak odsuzovali ještě mnohem více než Vikingy samotné.

Nejintenzivnější soužití ale probíhalo na Manu. Podle všeho byla vláda nad ostrovem převzata poměrně hladce a později pak docházelo i k častým manželským svazkům mezi Vikingy a Kelty. To vedlo jednak k velkému kulturnímu a jazykovému ovlivnění a jednak k rychlé christianizaci vikingů, kteří se zde usadili. Man byl ale pro Vikingy důležitý hlavně svou strategickou pozicí uprostřed Irského moře, jež umožňovala kontrolovat obchod a námořní dopravu v jeho okolí. To se pak projevilo i na výrazně válečnickém charakteru místního osídlení. Vikingové z Manu ale nebyli jen válečníci, spíše šlo o farmáře nebo vlastníky půdy, kteří v sezoně nájездů jezdili plnit mimo ostrov.

I osídlování poslední oblasti, tedy Anglie, probíhalo úplně jinak než v jiných částech Britských ostrovů. V Anglii totiž Vikingové primárně dobývali a přebírali již existující města a politické celky a kolonizace jako taková zde probíhala výrazně méně. Tímto způsobem se jim ale v průběhu relativně krátké doby povedlo pod svou nadvládu získat největší souvislou oblast v rámci Britských ostrovů, sestávající z částí tří anglických království. Postupné osídlování bylo pro tyto oblasti natolik zásadní, že přetrvalo i po ztrátě politické dominance. Skandinávci žijící v Anglii se naučili s místními bezproblémově žít bok po boku, což pravděpodobně usnadňovala i velká podobnost jejich jazyků. Jediným anglosaským králem, který se jich pokusil zbavit byl Æthelred II. Ten na počátku 11. století vydal dekret nařizující zabití všech Dánů v Anglii. K tomuto rozhodnutí dospěl až pod tlakem intenzivních nájездů, které Vikingové na Anglii pořádali už deset let bez přestání, a on se bál, že Dánové usídlení v Anglii jej budou chtít připravit o trůn. K vykonání jeho rozkazu ale pravděpodobně nedošlo, minimálně ne ve velké míře, protože o deset let později se právě oblasti, kde žili potomci Vikingů, připojili k dánskému králi Svenovi Vidlímu vousu při jeho snaze získat anglický trůn a později podporovali i jeho syna Knuta. Jak je tedy vidět měli Severané v Anglii i velký vliv na politickou situaci. Mimo jiné jejich úspěchy v druhé polovině 9. století v podstatě vedly k formálnímu sjednocení anglických království pod jednotnou vládu wessexského krále Alfréda Velikého, přičemž titul krále Anglosasů pak užívali i jeho potomci.

Celkově lze obě výzkumné otázky nastolené v úvodu práce považovat za uspokojivě zodpovězené, a to i přes překážky, které představuje hlavně nedostatek informací v rámci jednotlivých zdrojů. Jsem si vědom, že při zpracovávání práce nebyly využity všechny možné odborné monografie, které se tímto tématem zabývají, ani písemné prameny, jejichž autoři

alespoň zmiňují usídlování Vikingů na Britských ostrovech. Jejich počet je bohužel takový, že nebylo možné je zpracovat všechny. Věřím ale, že vzorek, který byl pro tuto práci vybrán a následně zpracován, poskytuje dostatečný průřez těmi nejpodstatnějšími informacemi a že závěry, jež z nich vyplývají, vypovídají o vikinském osídlení Britských ostrovů natolik přesně, nakolik je to při současném stavu bádání v rámci archeologie a toponymie možné.

Bibliografie

Edice primárních pramenů

- ANDERSON, Josph (ed.), *The Orkneyinga Saga*, Edinburgh 1873.
- CAMPBELL, Alistair (ed.), *Chronicon Æthelward, The Chronicle of Æthelward*, Edinburgh 1962.
- EKREM, Inger – MORTENSEN, Lars Boje (eds.), *Historia Norwegie*, [s.l.] 2006.
- FÄRBER, Beatrix – MURPHY, Ruth (eds.), *Chronicon Scotorum*, Cork 2010, [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://celt.ucc.ie/published/T100016/> (překlad).
- FÄRBER, Beatrix – MURPHY, Ruth (eds.), *Chronicon Scotorum*, Cork 2012, [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://celt.ucc.ie/published/G100016/> (originál).
- GILES, J.A., (ed.), *The Anglo-Saxon Chronicle*, London 1914.
- HENNESSY, William M. (ed.), *Annals of Ulster: Otherwise, Annala Senait, Annals of Senat; A Chronicle of Irish Affairs From A.D. 431, to A.D. 1540*, Vol I., Dublin 1887.
- HINDE, John Hodgson (ed.), *Symeonis Dunelmensis Opera et Collectanea*, Durham 1868.
- HREINSON, Víðar, *The Complete Sagas of Icelanders: Including 49 Tales*, Vol. 1, Reykjavik 1997.
- HUDSON, Benjamin T., 'The Scottish Chronicle', in: *The Scottish Historical Review*, Vol. LXXVII, 2: No. 204, 1998, s. 129–161.
- MAGOUN jr., Francis P., *Annales Domitiani Latini: An Edition*, in: *Mediaeval Studies*, Vol. IX, Toronto 1947, s. 235–295.
- RADNER, Joan Newlon (ed.), *Fragmentary Annals of Ireland*, Cork 2008, [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://celt.ucc.ie/published/G100017.html> (latinský originál) a <https://celt.ucc.ie/published/T100017.html> (anglický překlad).
- RYAN, Emma (ed.), *Annals of the Four Masters*, Vol. 1, Cork 2002, [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://celt.ucc.ie/published/T100005A/>.
- STEVENSON, Joseph (ed.), *The Church Historians of England, Vol. III–Part II., Containing The Historical Works of Simeon of Durham*, London 1855.
- STURLUSON, Snorri, *Heimskringla*, Vol. I, Vol. II, Vol. III, London 2011–2015.
- TODD, James H. (ed.), *The War of the Gaedhil with the Gaill, or The Invasions of Ireland by the Danes and Other Norsemen*, London 1867.

Monografie

- ARBMAN, Holger, *The Vikings*, Londýn 1970.
- ARMIT, Ian, *The Archaeology of Skye and the Western Isles*, Edinburgh 2002.

BANCKOVÁ, Claudia, *Vikingové*, Praha 2018.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích a pevnině*, Praha 2017.

BERSU, Gerhard – WILSON, David M., *Three Viking Graves in the Isle of Man*, London 1966.

BIRGISSON, Bergsveinn, *Hledání Černého vikinga*, Praha 2019.

BRADLEY, John, *Walled Towns in Ireland*, Dublin 1995.

BRINK, Stefan – PRICE, Neil (eds.), *The Viking World*, London – New York 2012.

- BARRETT, James H., *The Norse in Scotland*, s. 411–427.
- FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Scandinavian Place Names in the British Isles*, s. 391–400.
- HALLS, Richard, *York*, s. 379–384.
- RICHARDS, Julian D., *Viking Settlement in England*, s. 368–374.
- WALLACE, Patrick F., *Archaeological Evidence for the Different Expressions of Scandinavian Settlement in Ireland, 840–1000*, s. 434–438.

BRONDSTED, Johan, *Vikingové: Sága tří staletí*, Praha 1967.

CRAWFORD, Barbara E., *Scandinavian Settlement in Northern Britain: Thirteen Studies of Place-Names in their Historical Context*, London – New York 1995.

- THOMPSON, William T.L., *Orkney Farm Names: a Re-assessment of their Chronology*, s. 42–63.
- FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Scandinavian Settlement in Yorkshire –Through the Rear-view Mirror*, s. 170–186.
- GELLING, Margaret, *Scandinavian Settlement in Cheshire: The Evidence of Place-Names*, s. 187–194.

DAVIDSON, H. R. Ellis, *The Viking Road to Byzantium*, London 1976.

FELL, Christine – FOOTE, Peter et al. (eds.), *The Viking Age in the Isle of Man: Select Papers from the Ninth Viking Congress, Isle of Man, 4–14 July 1981*, London 1983.

- CUBBON, Marshall, *The Archaeology of the Vikings in the Isle of Man*, s. 13–26.
- FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Scandinavian Settlement in the Isle of Man and Northwestern England: The Place-Name Evidence*, s. 37–52.

FOOTE, Peter – WILSON, David M., *The Viking Achievement: The Society and Culture of Early Medieval Scandinavia*, London 1970.

JESCH, Judith, *Women in the Viking Age*, Woolbridge 1991.

JESPERSEN, Otto, *Growth and Structure of the English Language*, Leipzig 1912.

KINVIG, R.H., *The Isle of Man: A Social, Cultural, and Political History*, Liverpool 1975.

LOYN, Henry, *The Vikings in Wales*, London 1976.

MAGNUSSON, Magnus, *Viking Expansion Westwards*, London 1973.

McGEETIGAN, Darren, *The Battle of Clontarf: Good Friday of 1014*, Dublin 2013.

O'MAILLE, Thomas, *The Language of the Annals of Ulster*, Manchester 1910.

PARKER, Philip, *The Northmen's Fury: A History of the Viking World*, London 2015.

REDKNAP, Mark, *Vikings in Wales: An Archaeological Quest*, Cardiff 2000.

RITCHIE, Anna, *Viking Scotland*, Bath 1993.

RUSSELL, Ian – HURLEY, Maurice F. (eds.), *Woodstown: A Viking-Age Settlement in Co. Waterford*, Dublin 2014.

SIGMUNDSSON, Svavar (ed.), *Viking Settlement & Viking Society: Papers from the Proceedings of the Sixteenth Viking Congress*, Reykjavik 2011.

- CRAWFORD, Barbara, E., *The Biggins Stofa: A Colonial Feature of North Atlantic Society*, s. 31–49.
- GRIFFITHS, David – HARRISON, Jane, *Interpreting Power and Status in the Landscape of Viking Age Orkney*, s. 132–146.
- HADLEY, Dawn M., *Protecting the Dead in Viking Age England*, s. 201–208.

STENTON, F.M., *Anglo-Saxon England*, Oxford 1947.

WILSON, David M., *The Vikings in the Isle of Man*, Aarhus 2008.

WOOLF, Alex, *From Pictland to Alba: 789–1070*, Edinburgh 2007.

Články a kapitoly v monografiách

ALMQVIST, Bo, *Scandinavian and Celtic Folklore Contacts in the Earldom of Orkney*, in: Saga-Book, Vol. XX, London 1978–81, s. 80–105.

BJURBERG, Gun, *Haggis or Baggi?*, in: Hugin & Munin, Is. I, 2017, s. 18–19.

BOURKE, Edward, *Life in the Sunny South-East: Housing and Domestic Economy in Viking and Medieval Wexford*, in: Archaeology Ireland, Vol. 9, No. 3, 1995, s. 33–36.

BRADLEY, John, *Scandinavian Rural Settlement in Ireland*, in: Archaeology Ireland, Vol. 9, No. 3, 1995, s. 10–12.

DOOLEY, Sheila, *Viking and Medieval Dublin*, in: Hugin & Munin, Is. 1, s. 38–42.

FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Nordic Names and Loanwords in Ireland*, in: LARSEN, Anne-Christine (ed.), *The Vikings in Ireland*, Roskilde 2001, s. 107–114.

- FELLOWS-JENSEN, Gillian, *Place-Names as Evidence for Urban Settlements in Britain in the Viking Period*, in: SHEEHAN, John – Ó CORRAÁIN, Donnchadh (eds.), *The Viking Age: Ireland and the West: Papers from the Proceedings of the Fifteenth Viking Congress, Cork, 18–27 August 2005*, Dublin 2010, s. 89–96.
- GELLING, P.S., *A Norse Homestead Near Doarlish Cashen, Kirk Patrick, Isle of Man*, in: *Medieval Archaeology XIV*, 1970, s. 74–82.
- HAGLAND, Jan R. – WATSON Bruce, *Fact or Folklore: The Viking Attack on London Bridge*, in: *London Archeologist*, Vol. 10, No. 12, 2005, s. 328–333.
- HOLMAN, Katherine, *Defining the Danelaw*, in: GRAHAM-CAMPBELL, James – HALL, Richard et al. (eds.), *Vikings and the Danelaw: Select Papers from the Proceedings of the Thirteenth Viking Congress, Nottingham and York, 21–30 August 1997*, Oxford 2001, s. 1–12.
- HOWORTH, Henry H., *The Anglo-Saxon Chronicle, Its Origin and History*, in: *Archaeological Journal*, Vol. 65, 1908, s. 141–204.
- HURLEY, Maurice F., *The Vikings in Munster: Evidence from Waterford and Cork*, in: *Archaeology Ireland*, Vol. 9, No. 3, 1995, s. 23–25.
- JANSSON, Sven B. F., *Swedish Vikings in England: The Evidence of the Rune Stones*, London 1966.
- KATZENBERG, M. Anne, *Stable Isotope Analysis: A Tool for Studying Past Diet, Demography, and Life History*, in: KATZENBERG, M. Anne – SAUNDERS, Shelley R. (eds.), *Biological Anthropology of the Human Skeleton*, 2. vyd., New Jersey 2008.
- KELLY, Eamon P. – MAAS, John, *Vikings on the Barrow: Dunrally Fort, a Possible Viking Longhport in County Laois*, in: *Archaeology Ireland*, Vol. 9, No. 3, 1995, s. 30–32.
- LAWSON, M. K., *The Collection of Danegeld and Heregeld in the Reigns of Aethelred II and Cnut*, in: *The English Historical Review*, Vol. 99, No. 393, 1984, s. 721–738.
- LUTZ, Angela, *Æthelwards Chronicon and Old English Poetry*, in: *Anglo-Saxon England* 29, 2000, s. 177–214.
- MATHIESON, Steve, *The Legend of Goturm's Hole*, in: *Hugin & Munin*, Is. 1, 2017, s. 4–11.
- OFTEDAL, Magne, *Norse Place-Names in Celtic Scotland*, in: Ó CUÍV, Brendan, *The Impact of Scandinavian Invasions on the Celtic-speaking Peoples c. 800–1100 A.D.: Introductory Papers read at Plenary Sessions of the International Congress of Celtic Studies Held In Dublin, 6–10 July, 1959*, Dublin 1975, s. 43–50.
- OFTEDAL, Magne, *Scandinavian Place-Names in Ireand*, in: ALMQVIST, Bo – GREENE, David (eds.), *Proceedings of the Seventh Viking Congress*, Dublin 1976, s. 125–134.

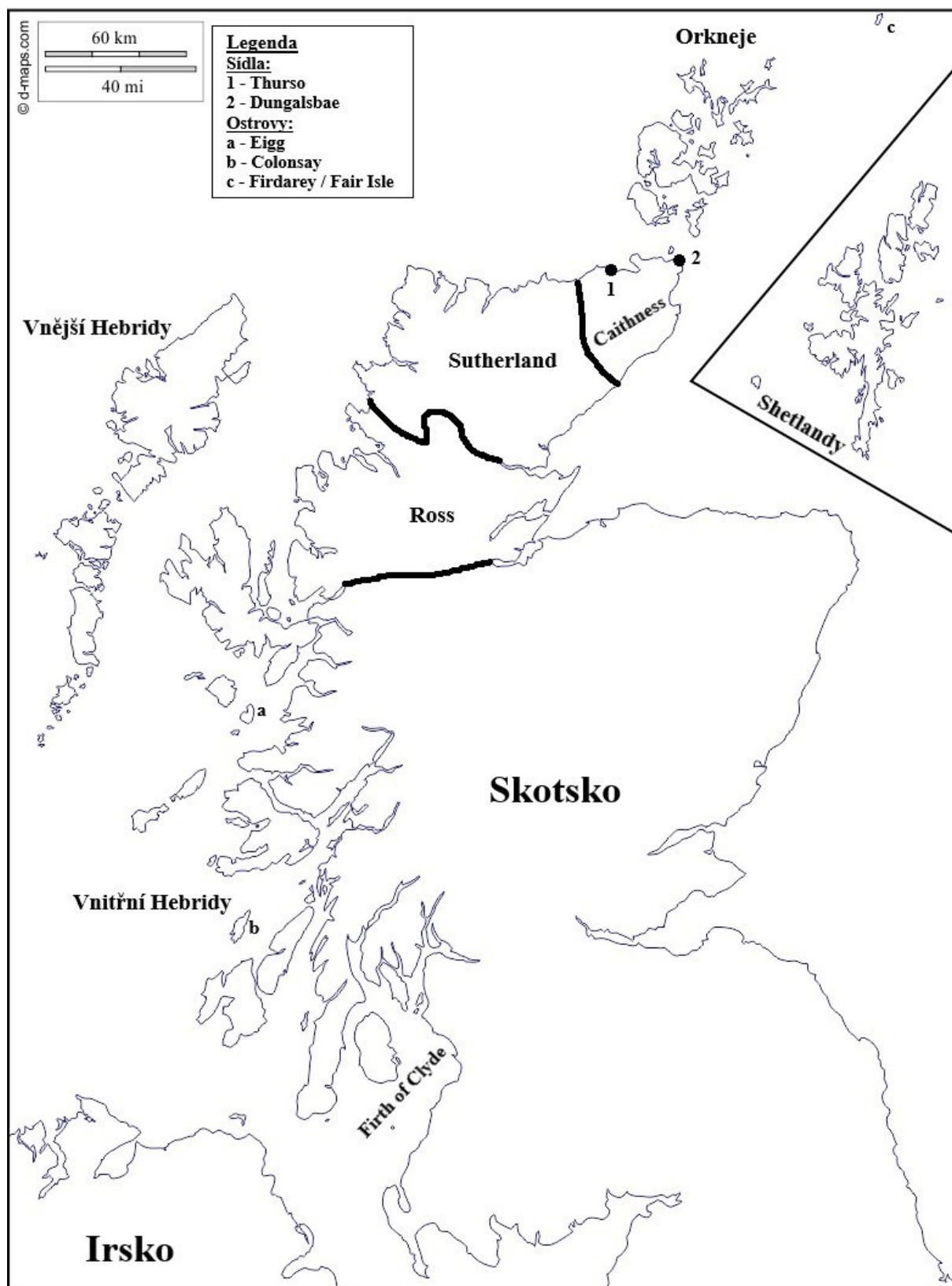
POLLARD, A.M. – DITCHFELD, P. et al., '*Sprouting Like Cockle Amongst the Wheat*': *The St Brice's Day Massacre and the Isotopic Analysis of Human Bones From St John's College, Oxford*, in: *Oxford Journal of Archeology*, Vol. 31, 2012, s. 83–102.

RADNER, Joan N., *Writing History: Early Irish Historiography and the Significance of Form*, in: *Celtica*, Vol. 23, 1999, s. 321–322.

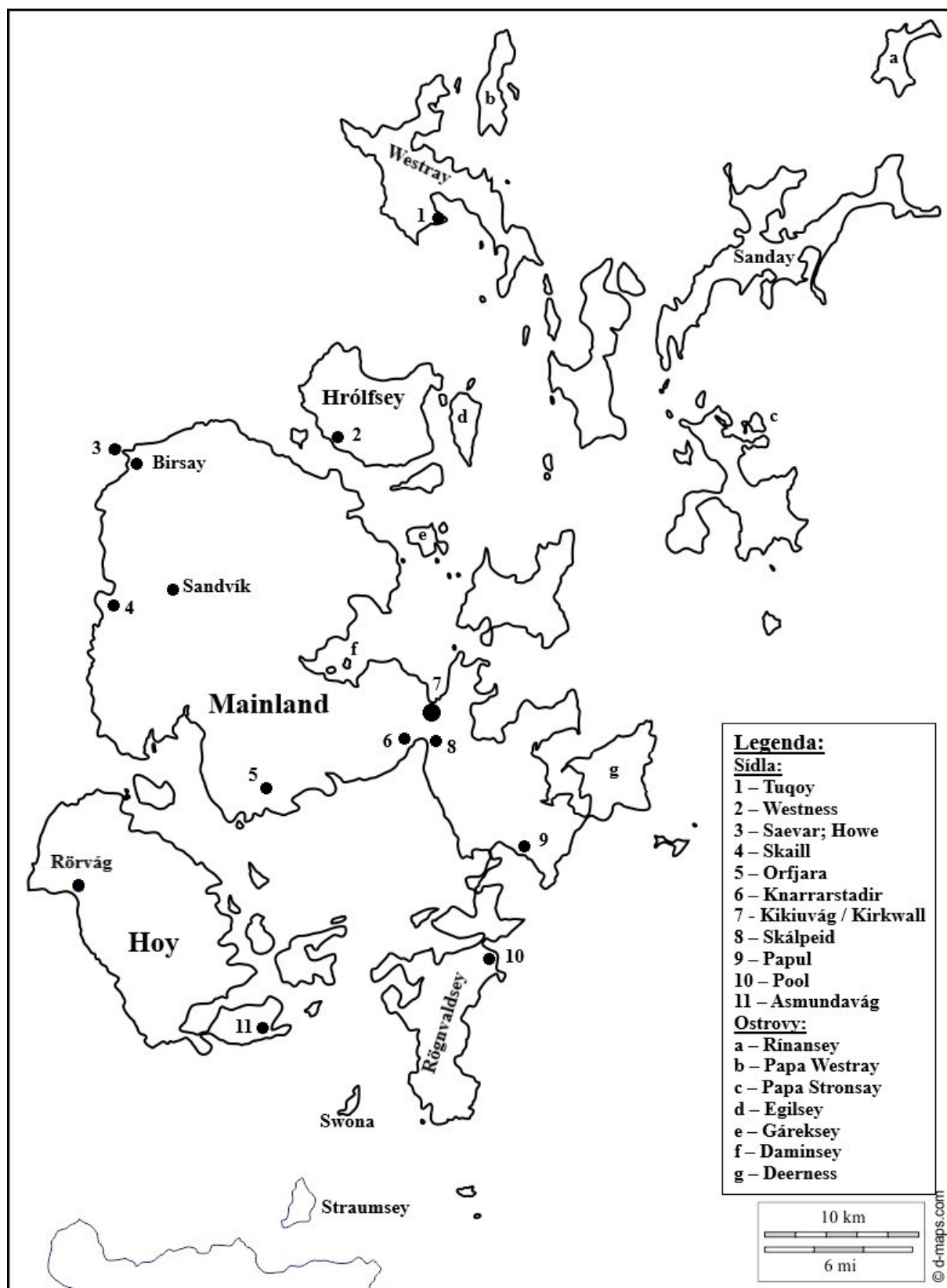
SEEBERG, Axel, *Five Kings*, in: *Saga-Book*, Vol. XX, London 1978–81, s. 106–113.

SORENSEN, John Kousgard, *Patronymics in Denmark and England*, London 1983.

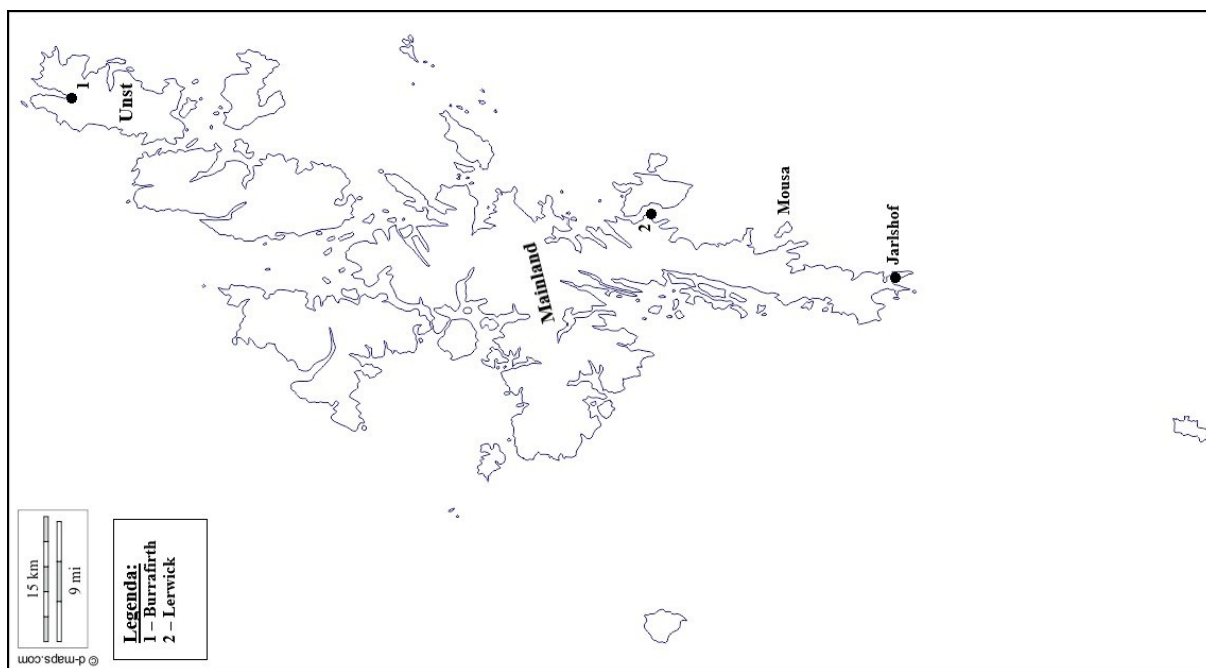
Přílohy

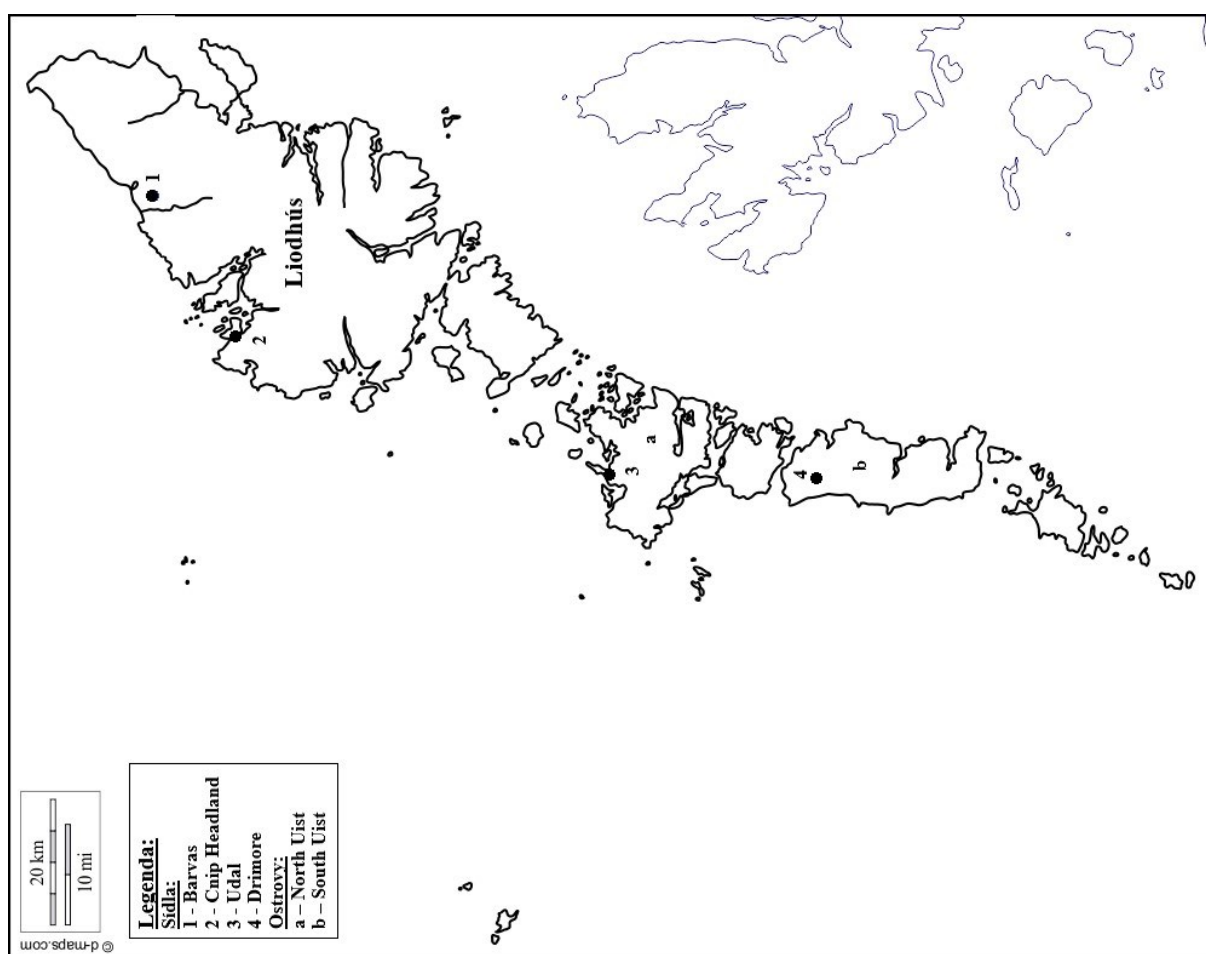
Mapa č. 1 – Sever Britských ostrovů

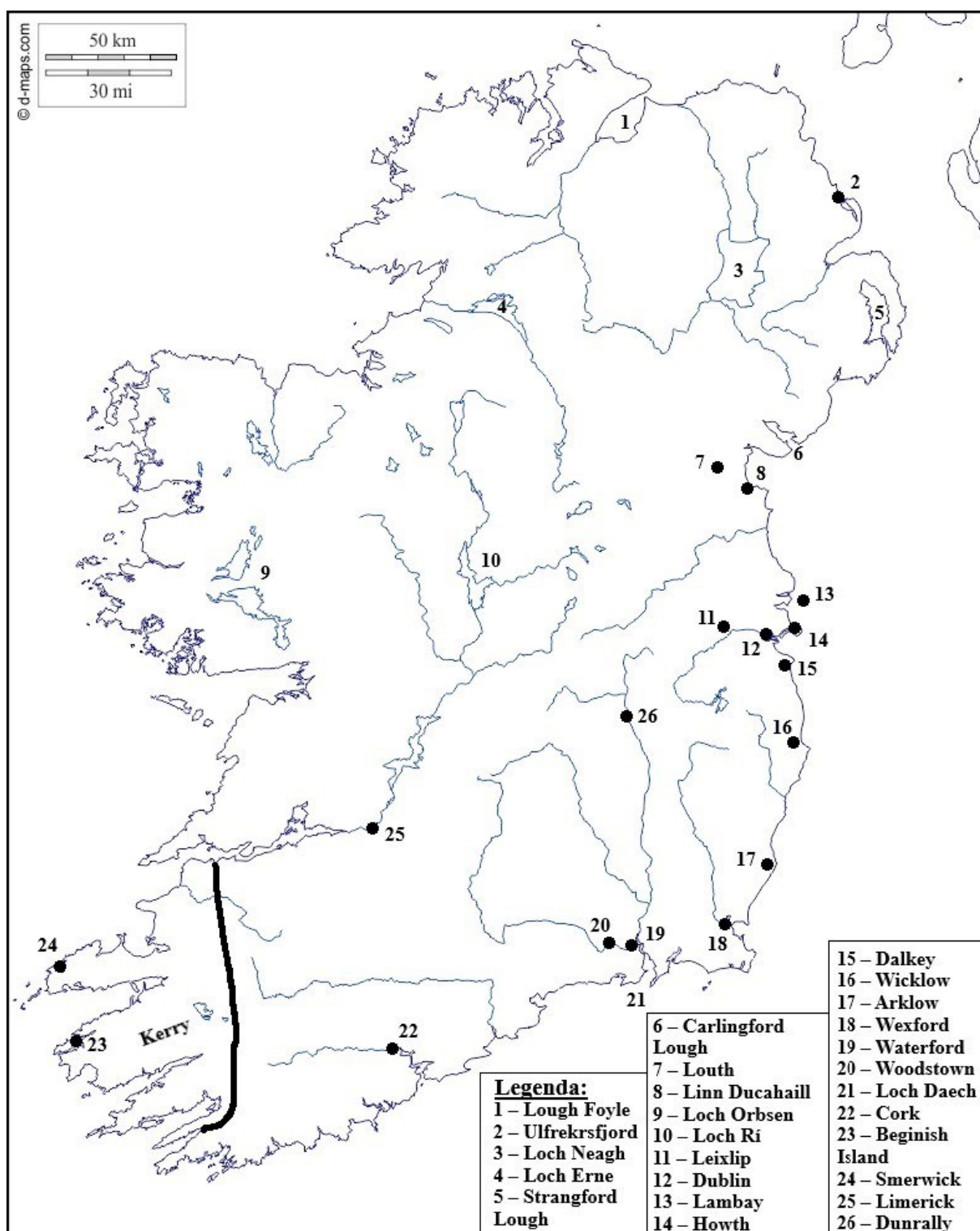
Mapa č. 2 – Orkneje

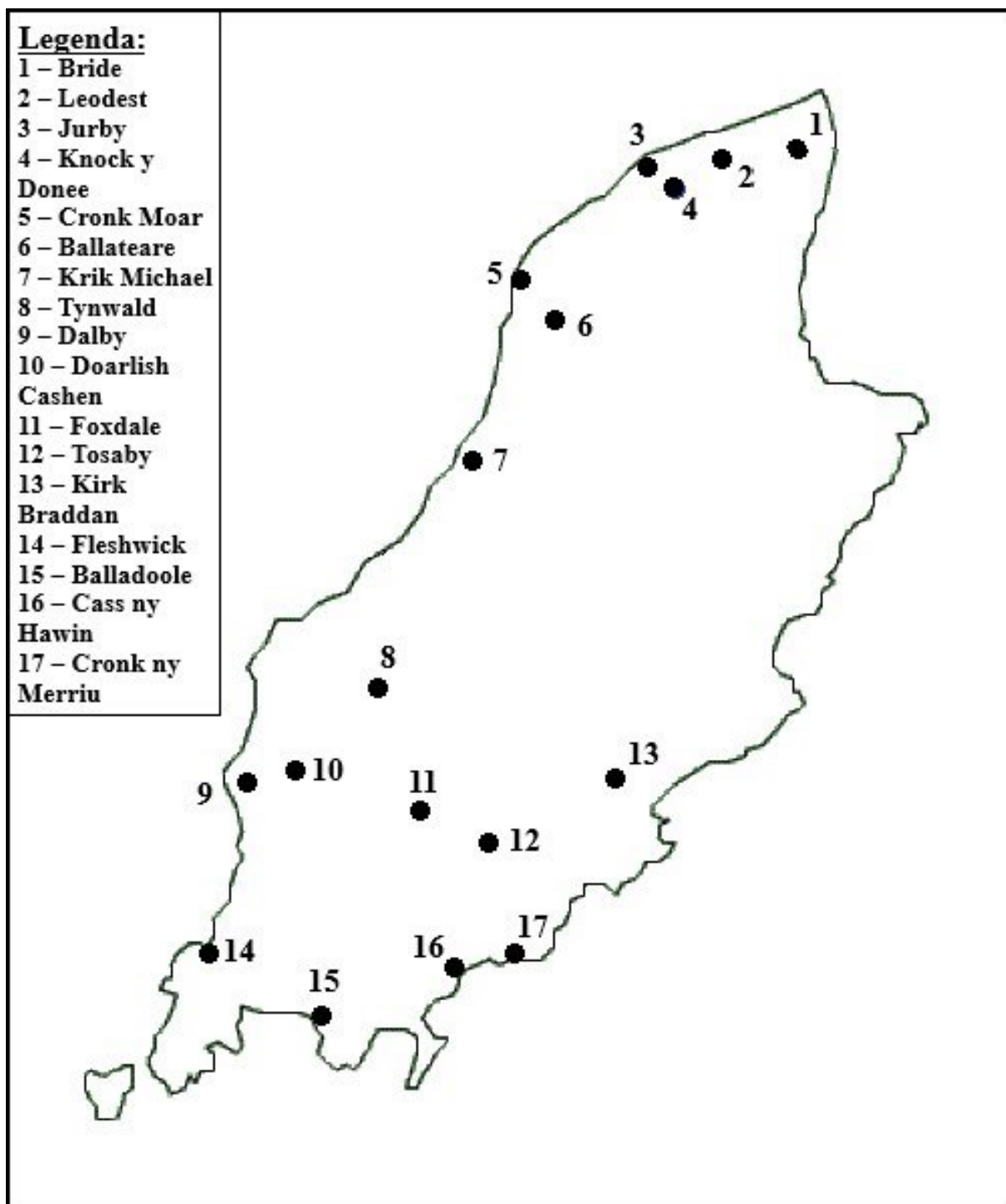
Mapa č. 3 - Shetlandy

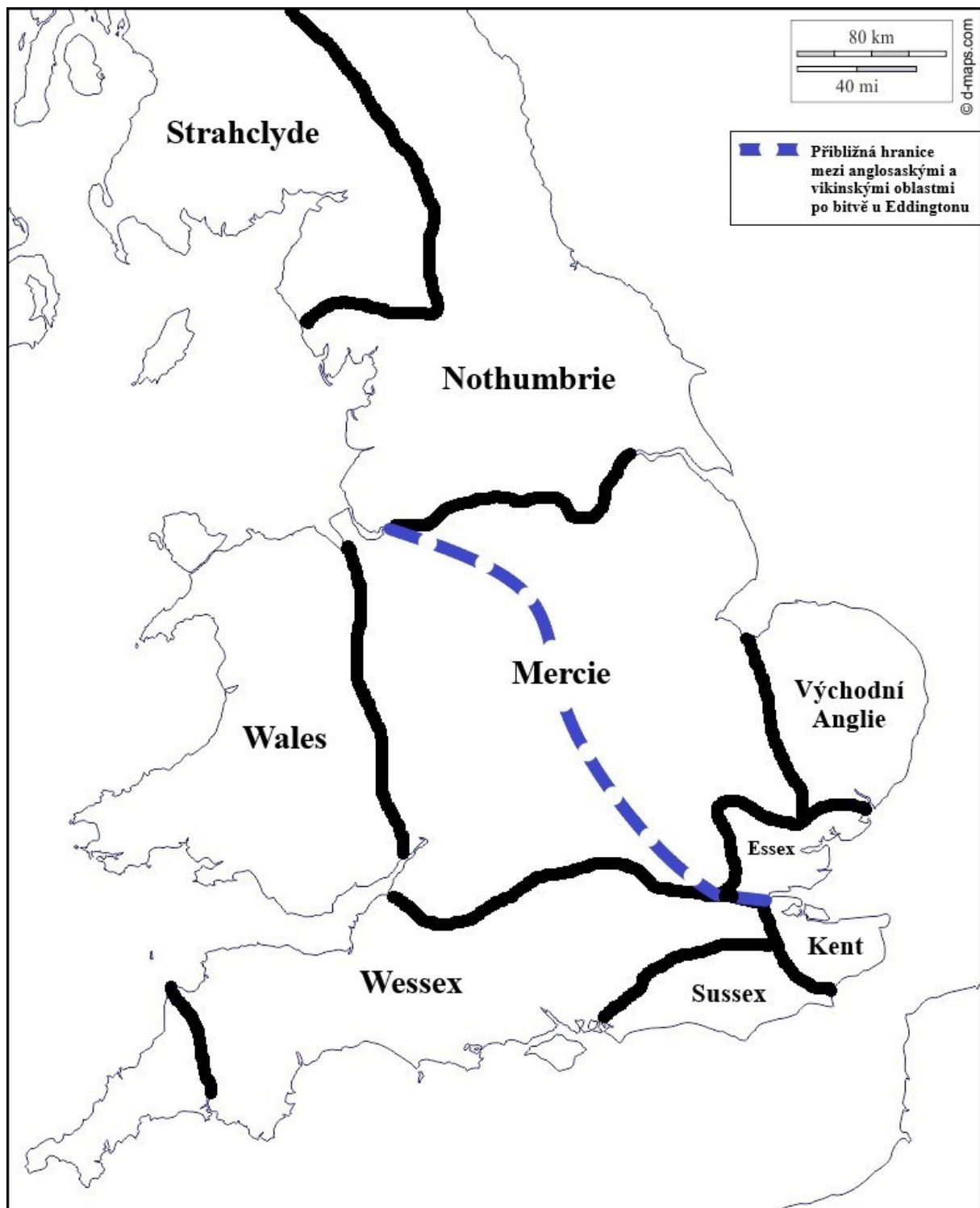
Mapa č. 4 – Vnější Hebridy

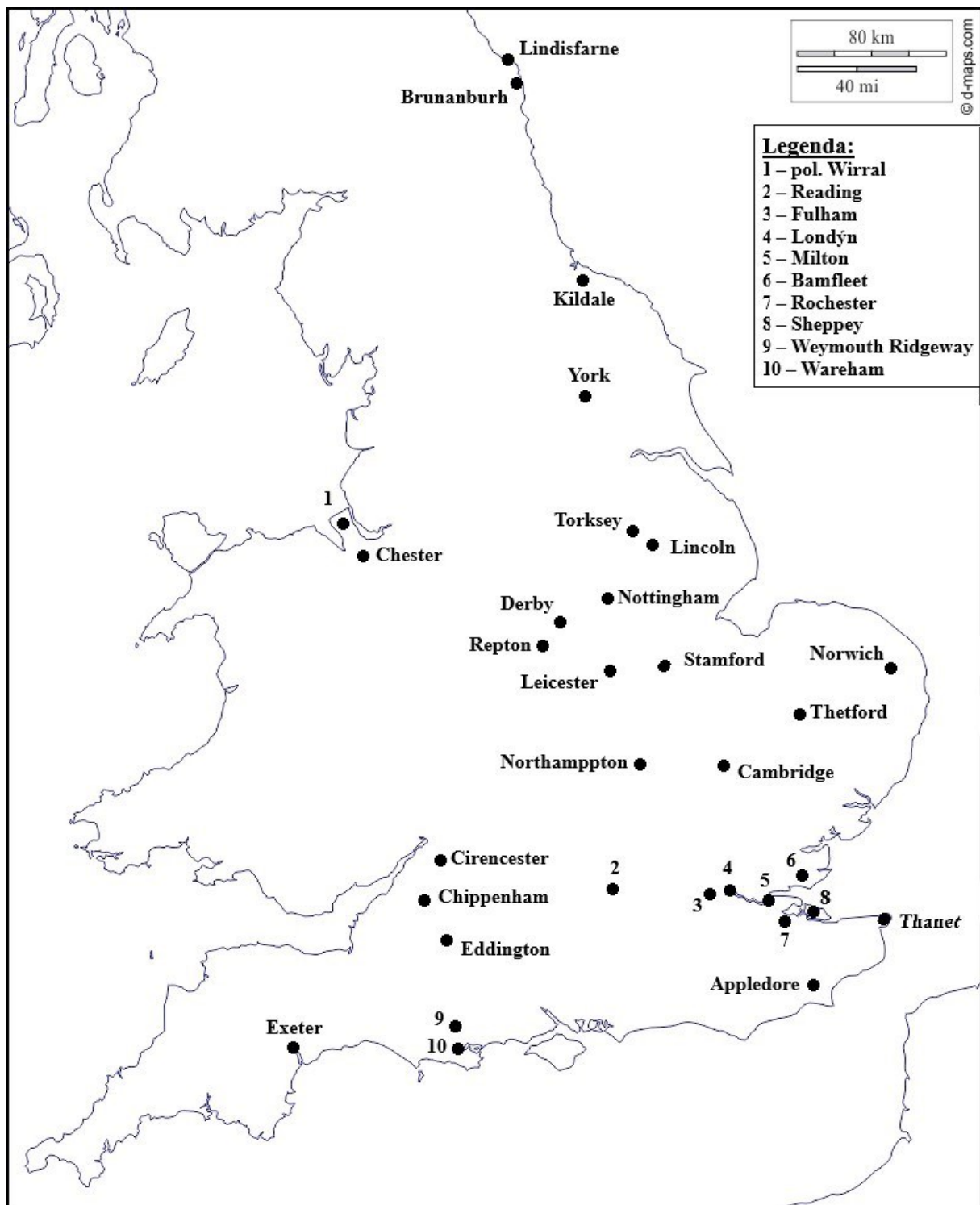
Mapa č. 5 – Írsko

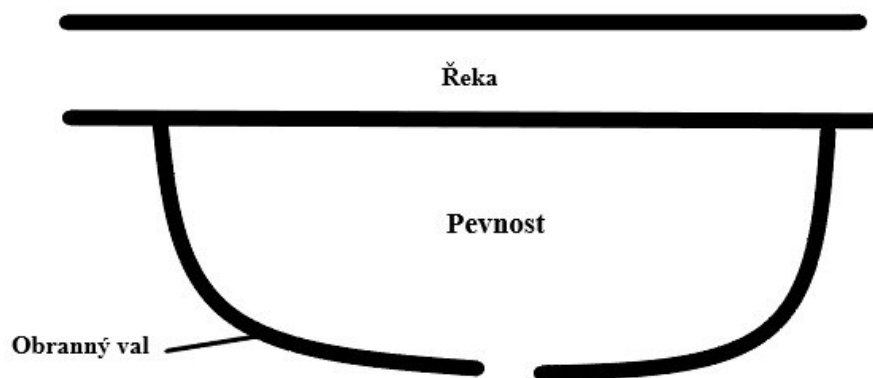
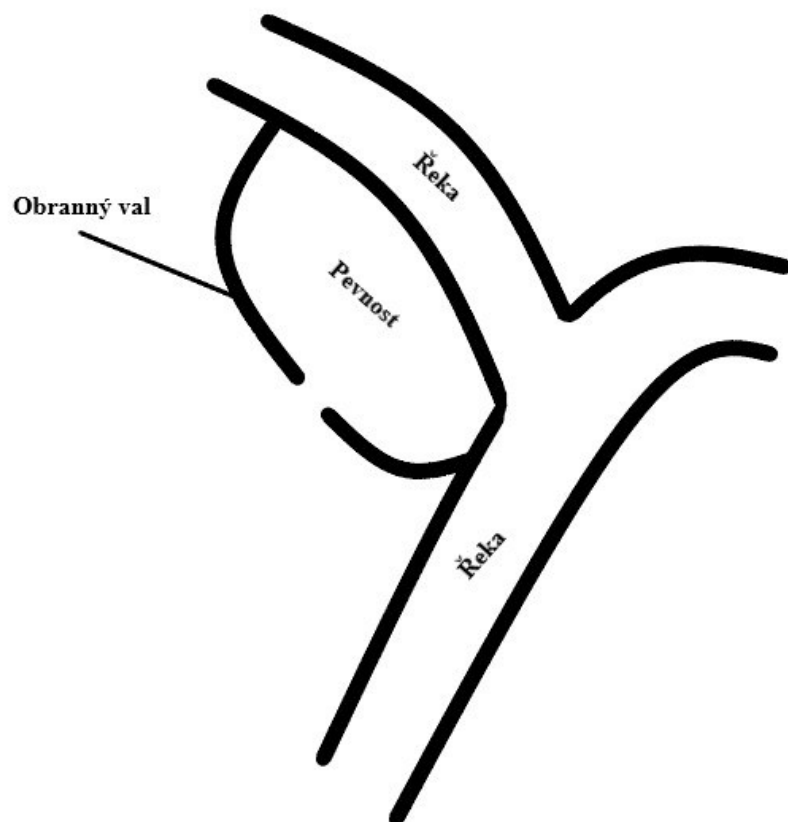
Mapa č. 6 – ostrov Man

Mapa č. 7 – Hranice anglických království

Mapa č. 8 – Anglie

Orientační nákres vikinských pevností tvaru D

Seznam příloh

Mapa č. 1 – Skotsko

Dostupné z: https://d-maps.com/carte.php?num_car=15861&lang=en – upravil O. P.

Mapa č. 2 – Orkneje

Dostupné z: https://d-maps.com/carte.php?num_car=166063&lang=en – upravil O. P.

Mapa č. 3 – Shetlandy

Dostupné z: https://d-maps.com/carte.php?num_car=166119&lang=en – upravil O. P.

Mapa č. 4 – Vnější Hebridy

Dostupné z: https://d-maps.com/carte.php?num_car=165951&lang=en – upravil O. P.

Mapa č. 5 – Irsko

Dostupné z: https://d-maps.com/carte.php?num_car=2295&lang=en – upravil O. P.

Mapa č. 6 – ostrov Man

Dostupné z: <https://www.countryreports.org/country/ManIsleof/map.htm> – upravil O. P.

Mapa č. 7 – Hranice anglických království

Dostupné z: https://d-maps.com/carte.php?num_car=5577&lang=en – upravil O. P.

Mapa č. 8 – Anglie

Dostupné z: https://d-maps.com/carte.php?num_car=5577&lang=en – upravil O. P.

Orientační nákres vikinských pevností tvaru D

Autor: Ondřej Purchart